

GEESTELIJKE OEFENINGEN VAN DE FRATERNITEIT
VAN GEMEENSCHAP EN BEVRIJDING

'CHRISTUS, LEVEN VAN HET LEVEN'

29 APRIL - 1 MEI 2022

'CHRISTUS, LEVEN VAN HET LEVEN'

GEESTELIJKE OEFENINGEN VAN DE FRATERNITEIT
VAN GEMEENSCHAP EN BEVRIJDING

2022

Omslagillustratie: *Icoon van Christus*, Museum van de cisterciënzer abdij van Poblet, Catalonië, Spanje.

'Bij gelegenheid van de Geestelijke Oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding over het thema 'Christus, leven van het leven', zendt de Paus de deelnemers met vreugde een hartelijke groet. Hij hoopt dat de dagen van spiritualiteit voor hen een providentiële gelegenheid zullen zijn om hun gehechtheid aan de goddelijke Meester te vernieuwen, met het oog op een steeds vruchtbaarder aanwezigheid in Kerk en samenleving, in het spoor van het charisma van de Dienaar Gods don Luigi Giussani. Tegenover het individualisme en de onverschilligheid die onze tijd kenmerken en die maken dat zoveel levens als wegwerpartikelen behandeld worden, spoort de Heilige Vader ons aan te bedenken dat het antwoord van het christendom niet ligt in een berustende constatering van de huidige waardenarmoede of in heimwee vol spijt naar het verleden, maar in de caritas die, bezielde door vertrouwen op de Voorzienigheid, het eigen tijdperk weet lief te hebben en nederig alle dingen nieuw weet te maken. Met deze wensen verzekert de Heilige Vader u van zijn gebed en zendt hij u graag zijn apostolische zegen, onderpand van elk gewenst goed'.

Pietro kardinaal Parolin, Staatssecretaris van Zijne Heiligheid,
11 april 2022

Vrijdagavond 29 april

Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:

Sergej Rachmaninov, Goddelijke Liturgie van de heilige Johannes Chrysostomus, op. 31

Valeri Poljanski – Russische Staatssymfoniekapel

‘Spirto Gentil’ n. 21, (Claves Records) Universal

■ INLEIDENDE GROET

Daive Prospero

Laten we de Geest aanroepen, opdat Hij ons moge vergezellen op de weg van deze dagen, en laten we met alle kracht en nederigheid waartoe wij in staat zijn, vragen om de genade beschikbaar te mogen zijn voor Zijn handelen, zodat we nogmaals de zoetheid van de onder ons aanwezige Christus mogen smaken en herboren, herschapen, naar huis mogen terugkeren.

Kom, Schepper Geest

Allereerst lees ik het telegram voor van de Heilige Vader:

‘Bij gelegenheid van de Geestelijke Oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding over het thema ‘Christus, leven van het leven’, zendt de Paus de deelnemers met vreugde een hartelijke groet. Hij hoopt dat de dagen van spiritualiteit voor hen een providentiële gelegenheid zullen zijn om hun gehechtheid aan de goddelijke Meester te vernieuwen, met het oog op een steeds vruchtbaarder aanwezigheid in Kerk en samenleving, in het spoor van het charisma van de Dienaar Gods don Luigi Giussani. Tegenover het individualisme en de onverschilligheid die onze tijd kenmerken en die maken dat zoveel levens als wegwerpartikelen behandeld worden, spoort de Heilige Vader ons aan te bedenken dat het antwoord van het christendom niet ligt in een berustende constatering van de huidige waardenarmoede of in heimwee vol spijt naar het verleden, maar in de caritas die, bezielde door vertrouwen op de Voorzienigheid, het eigen tijdperk weet lief te hebben en nederig alle dingen nieuw weet te maken. Met deze wensen verzekert de Heilige Vader u van zijn gebed en zendt hij u graag zijn apostolische zegen, onderpand van elk gewenst goed. Pietro kardinaal Parolin, Staatssecretaris van Zijne Heiligheid’.

In deze dagen zullen wij in Italië de Geestelijke Oefeningen volgen samen met vrienden die vanuit 42 landen met ons verbonden zijn, en in de komende weken zullen nog eens 48 landen de Geestelijke Oefeningen beleven. Ze worden simultaan vertaald in zeven talen. Dat is het panorama van onze geste.

Waarom zijn wij vanavond hier? Waarom zullen we deze drie dagen samen blijven, sommigen hier, anderen op afstand, maar hoe dan ook samengebracht? Wat heeft ons ervan overtuigd nogmaals bijeen te komen, na twee jaar pandemie die ons eenzaamheid en ook verdriet om het verlies van veel dierbaren heeft laten ervaren; samen na de beproevingen en schokken die onze beweging getroffen hebben; samen tegenover een onzekere toekomst, overschaduwd door de dood en het kwaad van de oorlog?

Toen hij in 1992 de Geestelijke Oefeningen van de Fraterniteit inleidde, antwoordde don Giussani op deze vraag als volgt:

‘... wat echt van belang is bij dit aanwezige gezelschap is iets wat we onverbiddelijk gemeenschappelijk hebben. Wij hebben elk onze eigen persoonlijkheid, ons eigen gezicht, ons eigen hart, ons eigen temperament, ons eigen karakter, en betreffende weinig van ons kennen elkaar in deze details; maar ook de personen die ik nog nooit gezien heb, die verloren gaan in het donker, nog versterkt door deze machtige lampen die in mijn ogen branden, ook degenen die ik nooit gezien heb, hebben met mij gemeen het leven als een taak die gerealiseerd, volbracht moet worden; een opdracht die niet bedacht of gewild is door mij of door hen, een gemeenschappelijke taak, identiek voor mij en voor de laatst aangekomene, de geografisch verst verwijderde onder jullie: een toegewezen taak. Wat we gemeenschappelijk hebben is dat we van deze taak het ‘waarom’ willen weten, verlangen te weten, met heel ons hart eisen te weten; en we willen ook weten waar heel onze vitaliteit, heel onze zeggingskracht, heel onze toewijding, heel ons leven in uitmondt, wat het *doel* van ons leven is, met de moeite die we moeten doen, de tegenstellingen die we moeten ondergaan, de schaamte over onszelf die we moeten verdragen (‘Bid voor ons zondaars’). Deze dingen hebben we allemaal gemeenschappelijk, het zijn de belangrijkste zaken voor ieder van ons. Wij komen alleen maar samen om deze woorden opnieuw te onderzoeken, deze woorden die, omdat ze de essentiële woorden van ieders leven zijn, steeds dezelfde zijn en nooit hetzelfde zijn wanneer we ze herhalen. En dat is juist het wonder en het mysterie van een leven dat leven is, dat zich uitdrukt op het niveau van deze woorden die dramatisch doorslaggevend zijn voor een gezicht dat eeuwig duurt, dat voorbestemd is om eeuwig te duren: het eeuwige gelaat van ons ik’.¹

Ieder van ons is geroepen om zich vanavond persoonlijk de grote vraag te stellen die wij geleerd hebben te stellen telkens als we bijeenkomen: maar ik, Davide, en jij, hoe je ook heet, waarom zijn jij en ik deze avond hier?

---

¹ L. Giussani, *Un avvenimento nella vita dell'uomo [Een gebeurtenis in het leven van de mens]*, Bur: Milaan 2020, p. 86-87.

Ik ben hier omdat ik jaren geleden een ontmoeting gehad heb. In het begin was het niets anders dan de ervaring van een fascinatie, de fascinatie van een menselijkheid vol belofte: de belofte van een betekenis voor mijn leven, de belofte van een opdracht, de belofte van een ideaal dat het leven honderdmaal voller en groter kan maken, van een ideaal dat licht kan werpen op vreugde en smart, recht en onrecht, geluk en ongeluk, waardoor mijn en ieders leven onverbiddeijk gekenmerkt wordt. Deze ontmoeting heeft mij ingevoegd in een stroom van leven die de vorm heeft aangenomen van een gezelschap, een menselijk gezelschap waarvan ik de grootheid en de kracht heb mogen ervaren: een kracht die het zaadje van goedheid dat er in mij zat op waarde schatte en liet groeien, en een kracht die mij verhinderde aanstoot te nemen aan mijn eigen kwaad en ellende. Als ik dus een woord moet gebruiken om de zin van de geschiedenis die mij vanavond hier gebracht heeft, samen te vatten, dan is het woord dat bij mij opkomt: ‘barmhartigheid’. Barmhartigheid, want ik begrijp dat als ik tot op de dag van vandaag trouw heb kunnen blijven aan deze geschiedenis, dat dan vooral mogelijk is geweest dankzij de trouw van de Heer aan mijn leven, een trouw die de kenmerken heeft aangenomen van de gezichten van zoveel reisgenoten die Hij op deze weg naast mij geplaatst heeft. Barmhartigheid – zo heeft don Gius ons geleerd – is een zo afgrondelijk woord dat het uit het woordenboek geschrapt zou moeten worden. Op grond van de ervaring die ik ervan heb, betekent het dit: wij zijn niet het resultaat van onze berekeningen. Als iemand mij een paar jaar geleden had gezegd dat ik mij op een dag hier zou bevinden, op dit moment, om te spreken, dan zou ik zeker in lachen zijn uitgebarsten. Maar wij zijn niet het resultaat van onze berekeningen: ‘Je hebt genoeg aan mijn genade’, zegt de Heer tegen Sint-Paulus. ‘Kracht wordt juist in zwakheid volkomen’.²

Sta me nog een gedachte toe: waar zeggen we precies ja tegen, door hier vanavond te zijn? Waartegen zeg ik ja? Tegen welke ‘taak’ – om het woord te hernemen dat don Giussani gebruikte in de zojuist aangehaalde tekst? Het lijkt me van belang om aan het begin van deze geste, die de centrale geste is van het leven van de Fraterniteit, tegen iedereen duidelijk te zeggen waarin de verantwoordelijkheid bestaat die de Geest, door middel van de autoriteit van de Kerk, ons op dit moment van onze geschiedenis toevertrouwt, ook omdat velen mij dat in de afgelopen weken ook schriftelijk gevraagd hebben, dus het is terecht dat we meteen beginnen elkaar te helpen naar deze stap te kijken.

Kort gezegd wordt ons gevraagd met passie en tegelijkertijd met een geest van kinderlijke gehoorzaamheid deel te nemen aan de vernieuwing van de Kerk van onze tijd. Eind jaren negentig heeft de Kerk, in de persoon van de toenmalige

---

² 2 Kor 12,9.

paus, de heilige Johannes Paulus II, plechtig erkend wat een fundamentele hulpbron de lekenbewegingen geweest zijn en nog altijd zijn voor de vernieuwing van de Kerk en haar missie in de wereld, vooral in de context van de steeds meer gesecculariseerde westerse wereld. Op 30 mei 1998 – velen van ons herinneren het zich nog goed – bevonden zich op het Sint-Pietersplein bijna alle stichters van de bekendste kerkelijke bewegingen. Velen van hen – onder wie onze dierbare don Giussani – zijn vandaag niet meer in leven. Bij het begeleiden van de delicate transitie van de bewegingen van hun stichtingsfase naar de daaropvolgende – een transitie waarmee niet alleen die van ons, maar alle bewegingen te maken hebben gehad – heeft de leiding van de Kerk een steeds rijper bewustzijn kunnen opdoen zowel van de kostbaarheid van de gave die de charisma's van de bewegingen zijn voor de hele Kerk, als van het snoeien dat deze realiteiten nodig hebben om meer vrucht te kunnen dragen. Een eerste maar zeker niet definitief resultaat van dit reflectiewerk – een werk dat begonnen is, niet met het pontificaat van Franciscus, maar reeds gedurende dat van Johannes Paulus II (je hoeft maar het belangrijke rapport te lezen dat de toenmalige kardinaal Ratzinger schreef juist voor het Wereldcongres van de bewegingen van mei 1998) – is de brief van de Congregatie voor de Geloofsleer *Iuvenescit Ecclesia*, een document dat het waard is gelezen en ook overwogen te worden. Deze brief werd – zoals bekend – gevolgd door het algemene decreet *De internationale verenigingen van gelovigen* en de toespraak van paus Franciscus van 16 september jongstleden. Vraagt de Kerk ons dan om iets anders te worden dan wat we altijd geweest zijn? Want dat is een vraag die verschillenden van ons zich gesteld hebben of wellicht nog stellen. Deze wil ik beantwoorden. Toen hij mij bevestigde als president van de Fraterniteit voor de komende jaren, zei kardinaal Farrell me: 'Willen jullie deze factor van vernieuwing zijn, eraan bijdragen deze vernieuwingsfactor te zijn vanuit de hele kerkelijke ervaring, met alles wat je bent? Dat is heel belangrijk, want als jullie iets anders worden dan wat je bent, dan zal dat niemand meer interesseren, noch jullie zelf noch iemand anders, en dan zal het dus geen enkele Kerk mee opbouwen?'

Er wordt ons dus niets anders gevraagd dan ten diepste onszelf te zijn, en onze originaliteit in te brengen in het leven van de hele Kerk, steeds meer, met dit bewustzijn. Het is hiertoe dat de Kerk ons vandaag uitnodigt ja te zeggen. Het is wat don Giussani ons schreef na de grote ontmoeting van de paus met de bewegingen: 'Ik dank jullie, vrienden! Wat er zaterdag 30 mei gebeurd is, is gebeurd omdat jullie er zijn, ook jullie, *samen*. Alleen het geheel is werkzaam. Want God is daar waar er eenheid is. De ontmoeting met Johannes Paulus II afgelopen zaterdag is voor mij de grootste dag van onze geschiedenis geweest, mogelijk gemaakt door de erkenning van de paus. Het is de 'schreeuw' geweest die God ons gegeven heeft als een *getuigenis van de eenheid*, van de

eenheid van de hele Kerk. Tenminste ik heb het zo gevoeld: we zijn één. Ik zei het ook tegen Chiara en Kiko die op het Sint-Pietersplein naast mij stonden: hoe kunnen we bij deze gelegenheden onze eenheid niet uitschreeuwen? En toen besepte ik voor het eerst zo intens dat wij er *voor* de Kerk zijn, wij een factor zijn die de Kerk opbouwt. Ik voelde me opgetild door de handen en de vingers van God, van Christus, die de geschiedenis vormgeven. Dit zijn tijden waarin ik begonnen ben echt te begrijpen – en zaterdag nog meer – tot welke verantwoordelijkheid God mij geroepen had. Ik begreep het eerst niet, maar zaterdag was het me duidelijk. En die verantwoordelijkheid is er voor zover zij aan anderen wordt meegegeeld, juist als verantwoordelijkheid. Zij is waar wanneer zij voor de hele Kerk is, en dus voor de hele beweging; wanneer zij een gehoorzaamheid is aan het feit dat – zoals Sint-Paulus het zegt – ‘niemand van ons voor zichzelf alleen leeft [en] niemand voor zichzelf alleen sterft. Zolang wij leven, leven wij voor de Heer, en sterven wij, dan sterven wij voor de Heer: of wij leven of sterven, Hem behoren wij toe’ (*Rom 14,7-8*). Het is God die werkt in wat wij doen: ‘God is alles in alles’. Onze verantwoordelijkheid is voor de eenheid, tot en met de waardering van het allerkleinste stukje goeds dat er in de ander zit’.³

Daarom ben ik vandaag hier met jullie. Om dezelfde reden heeft pater Mauro-Giuseppe Lepori, abt-generaal van de cisterciënzers, het geaccepteerd – en we danken hem daarvoor – hier vandaag bij ons te zijn.

‘Christus, leven van het leven’ is de titel van deze Geestelijke Oefeningen. Ik zou zeggen dat deze titel providentieel is: want waaruit kan ons enthousiasme vanwege de geschiedenis die ons gegrepen heeft, herboren worden, waaruit kan het ja geboren worden dat we geroepen zijn om te zeggen, tenzij uit een Christus weer in het gelaat kijken, tenzij uit de vernieuwing van die verbazing waarmee alles begonnen is, waarmee heel onze geschiedenis begonnen is, dus de verbazing van een mens, van don Giussani, tegenover het vlees, het gezicht van een andere mens, de mens Jezus van Nazaret?

Ik zou graag het laatste en misschien wel belangrijkste antwoord willen toevoegen op de vraag die we aan het begin gesteld hebben: waarom ben ik hier, waarom zijn wij hier? Ik ben hier voor U, o Christus, Leven van het leven. We zijn hier voor U, we zijn hier om U meer te leren kennen, om U opnieuw te herkennen.

Laten we dan bereid zijn om te luisteren en diegenen te volgen die op de weg verder zijn dan wij.

³ L. Giussani, *Brief aan de Fraternaliteit*, Milaan, 3 juni 1998, in: Id., *L’opera del movimento. La Fraternalità di Comunione e Liberazione [Het werk van de beweging. De Fraternaliteit van Gemeenschap en Bevrijding]*, San Paolo: Cinisello Balsamo (Milaan) 2011, p. 271-272.

■ INLEIDING
Mauro-Giuseppe Lepori

‘Slechts één ding is nodig’

Stilte die luistert

‘Christus volgen, in alles Christus beminnen: dat moet erkend worden als het belangrijkste kenmerk van onze weg’.⁴

Deze zin van don Giussani uit de brief die hij twintig jaar geleden aan de Fraterniteit schreef, als ontroerde reactie op de brief van de heilige Johannes Paulus II bij gelegenheid van de twintigste verjaardag van dezelfde Fraterniteit, klonk mij onmiddellijk in de oren als de eenvoudigste en meest complete samenvatting van het bewustzijn dat een geste als de Geestelijke Oefeningen ons oproept om samen op te wekken. Samen! De Geestelijke Oefeningen zijn geen monoloog, zelfs niet als ze gehouden worden door een monnik. Integendeel: de monnik zou een nederige oproep moeten zijn tot een verlangen naar stilte, naar een houding van stilte, en een nederige oproep tot het bewustzijn dat stilte luisteren betekent, je openstellen, oftewel, zoals Sint-Benedictus het zegt in de Proloog van zijn Regel, ‘het oor van je hart neigen’. Sint-Benedictus begint zijn Regel als volgt: ‘Luister, mijn zoon, naar de richtlijnen van je meester, en neig het oor van je hart: aanvaard gewillig de vermaningen die tot je komen van een barmhartige vader en breng ze metterdaad ten uitvoer [dat wil zeggen: *ervaar ze*]; om zo, door de inspanning van je gehoorzaamheid, weer tot Hem terug te keren van wie je je door de slapheid van de ongehoorzaamheid had verwijderd’.⁵

Gehoorzaamheid is niet in de eerste plaats iets doen. Gehoorzaamheid is allereerst luisteren, luisteren dat een werk wordt in de mate waarin het beleefd wordt als aandachtige en toegewijde openheid van het hart, ‘geneigd’, zegt de heilige Benedictus hier, de openheid dat van een bedelaar die bedelt om zijn eerste levensbehoeften. Stilte die luistert, die het leven verlangt dat van een Ander komt, zal, als zij doordringt in ons leven, als zij baan breekt in ons leven, in onze tijd, in de dingen die er gedaan moeten worden, in onze zorgen, in de vreugden en de smarten van ons leven, van heel ons leven – de stilte die al

---

⁴ L. Giussani, *Brief aan de Fraterniteit*, Milaan, 22 februari 2002, in: Id., *L’opera del movimento. La Fraternità di Comunione e Liberazione [Het werk van de beweging. De Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding]*, op. cit., p. 10.

⁵ Benedictus, *Regel voor monniken*, Proloog, 1-2.

is het maar een klein beetje doordringt in ons leven – zal de hoofdweg worden waardoor ons leven helemaal doordringt in de stilte, dat wil zeggen doordringt in ons luisteren, zich neigt, ertoe neigt om het leven te vragen en het te ontvangen. Zoals de prachtige verzen van Clemente Rebora het uitdrukken: ‘Mijn lied is een gevoel / dat na de zware dag / de uren van de nacht vermoeide: / en vroeg om leven’.⁶

Maar de stilte die in deze dagen van ons gevraagd wordt, hoeft ons niet te vermoeien. Zij moet ons veeleer doen uitrusten van een wanorde, van een opgewonden zoeken, van een stormloop van pretenties, waarmee we de zuiverheid van het diepe en ware verlangen van ons hart vertroebelen, dat een eenvoudig verlangen is, een kinderlijk verlangen, een verlangen dat niet met onze pretenties omtrent onszelf, de anderen, de Kerk, wie verantwoordelijk is, wie het niet is, dat niet met onze pretenties de ware behoefte vervuult die in ons zit, de ware behoefte van iedereen en van alle situaties waarin het leven en de geschiedenis zich ontvouwen, inclusief de geschiedenis van een Fraterniteit, of van een orde zoals de mijne, zoals van alle kerkelijke realiteiten.

Laten we dus vooral Onze Lieve Vrouw vragen om deze ware stilte, om dit ware verlangen, want haar hart was vrij van elke zondesmet, van elke begeerte van de erfzonde, dat wil zeggen naar autonoom, losgerukt bezit – eerder gegrepen dan verwelkomd – van de zin en volheid van het leven. Maria’s hart beleefde dit verlangen altijd, in alles. Zij vroeg spontaan om alles, ook zonder woorden, want de vraag, het verlangen naar leven, was de voortdurende klopp van haar onbevleete hart. Voor ons is dat niet zo. Wij moeten er ons minstens een ogenblik van bewust zijn dat dat voor ons niet zo is. Een ogenblik van erkenning dat de stilte die luistert met het verlangen van het hart, er niet is, tezeer verstrooid is, tezeer verzadigd is met andere dingen, tezeer verdoofd door andere geluiden. Maar om in onszelf de stilte te scheppen die vraagt, die bedelt, hoeven we ons uiteindelijk maar een ogenblik bewust te worden van onze verstrooidheid, van onze oppervlakkigheid, een pijnlijk, verward, verneiderend ogenblik, zoals toen Marta Jezus’ verwijt hoorde dat er teveel lawaai in haar was, teveel gejaagdheid, teveel pretenties, teveel ‘al weten wat er nodig was’. Dat is het! Dat is het punt! Het ontbreekt ons aan stilte, aan luisteren, aan verlangen, wanneer in ons *de pretentie* overheerst *reeds te weten wat er nodig is*, de pretentie reeds te beleven wat nodig is, wat ons genoeg is, wat voldoende is voor mijzelf en iedereen, of misschien voor mijzelf zonder alle anderen, of voor iedereen behalve mijzelf.

⁶ C. Rebora, ‘LXXII. Son l’aratro per solcare [Ik ben de ploeg om te ploegen]’, I. *Frammenti lirici [Lyrische fragmenten]* - 1913, in: Id., *Le poesie [De gedichten]*, Garzanti, Milaan 1988, p. 123.

Luisteren naar de enige behoefte

Stil zijn betekent niet je leven resetten. Dat gebeurt tenslotte nooit. Als Christus ons aan het einde der tijden rekenschap zal vragen van wat wij al dan niet gedaan hebben voor één van de minste van zijn broeders, als zelfs al onze haren geteld zijn, als zelfs de gift van een glas water in de hemel niet vergeten zal worden, als elk woord dat we zeggen geoordeeld zal worden, welnu, dan kunnen wij evenmin stil zijn terwijl we het leven vergeten. Maar het leven, zelfs als het opgejaagd is, zelfs als het ongeordend is, gaat de stilte binnen wanneer het luistert naar wat het nodig heeft, wanneer het zich laat zeggen, zoals Marta op die dag, dat ‘slechts één ding nodig is’, dat er slechts één ‘beste deel’ is dat je nooit wordt ontnomen: ‘Marta, Marta, wat maak je je bezorgd en druk over veel dingen. Slechts één ding is nodig [slechts één ding is noodzakelijk]. Maria heeft het beste deel gekozen, en het zal haar niet ontnomen worden’.⁷

We zouden de stilte van deze dagen moeten beleven, minstens als intentie, minstens als verlangen, zoals Marta, toen ze, na Jezus’ uitspraak, daar stond en niets meer zei, getroffen en gewond als ze was door dat woord. En zo ging ze terug naar haar fornuis, naar het eten dat ze aan het koken was, naar de schalen die ze op tafel aan het zetten was, naar het bedienen van al die gasten die met Jezus waren meegekomen om haar huis binnen te vallen. Ze keerde er niet naar terug als een geslagen hond. Jezus slaat niemand. Jezus verkondigt, Jezus voedt op, Jezus openbaart zichzelf en door zichzelf te openbaren openbaart hij ons aan onszelf. Marta keerde gewond naar haar keuken terug, zeker, maar ze voelde onmiddellijk in zichzelf dat die wond haar goed deed, een abces had doorgesneden, een infectie had gezuiverd die haar hart, haar leven, haar relaties aan het vergiften was, ook haar relatie met God, met Jezus, hun grote vriend. Er was in haar iets verkeerd, iets ongeordends, dat haar ertoe gebracht had zelfs boos te worden op Jezus, iets wat ze nooit gewild had, nooit had kunnen denken vóór die avond, voor die scène.

Laten we proberen Marta’s zwijgen, Marta’s luisteren in ons binnen te laten, het ‘beste deel’ dat ook Marta die avond gekozen heeft, misschien eerst wat verdrietig, misschien wel verlangend het nog meer uit te schreeuwen dan tevoren, of met slaande deuren te vertrekken. Maar ze zwijgt. En ze laat Jezus’ woord in haar werken, als een ploeg die de aarde van haar hart vruchtbaar maakt, in staat om het zaadje te ontvangen, in staat om vrucht te dragen.

Wij hebben Marta’s zwijgen nodig, niet alleen individueel, maar ook als gemeenschap, als Fraterniteit, als Kerk. Wij hebben het nodig zodat ons leven en het leven van onze gemeenschap, het leven van de Kerk, vruchtbaar kan wor-

---

⁷ Lc 10,41-42.

den, vruchtbaar van wat Christus zegt, van wat Christus wil, van wat Christus, het Woord van God, is. We hebben Marta's stilte nodig om Christus' aanwezigheid ten diepste te kunnen verwelkomen, die ons reeds zozeer bereikt heeft dat hij in ons huis zit te praten, dat hij daar wacht om met ons aan tafel te kunnen gaan, om met ons het voedsel te delen dat wij voor hem aan het bereiden zijn, en vervolgens in ons huis overnacht, omdat hij het nodig heeft om uit te rusten, en hij onze vriend is, hij zozeer van ons houdt, ons gezelschap zo op prijs stelt, dat hij ons huis, ons leven, ons hart uitgekozen heeft om er uit te rusten in de loop van zijn missie om de hele wereld te redden, in de loop van zijn komst van de Vader en zijn terugkeer naar de Vader, mens wordend om de hele mensheid te verlossen! Hij komt uitrusten in mijn huis! Begrijpen jullie hoe groots dit is? Hoe ongelooflijk?

De zetel van de vriendschap met Christus

Er is een strofe van een Latijnse hymne voor de gedachtenis van de heilige Marta waar ik altijd aan moet denken. Het is in feite een gebed tot de heilige, dat zij haar vriendschap met Christus met ons mag delen: *'Magistri felix hospita, / corda fac nostra ferveant, / ut illi gratæ iugiter / sint sedes amicitiae* [Gelukkige gastvrouw des Meesters, / maak dat ook ons hart vurig brande, / opdat het voortdurend Hem weze / een woning van dankbare vriendschap].⁸

Met zijn menswording is de Zoon van God ons hart komen roepen om voor Hem *'sedes amicitiae* – woning van vriendschap' te worden. Hij wil wonen niet alleen in het hart van Maria, zijn moeder, maar in elk mensenhart dat door zijn aanwezigheid en liefde bereikt wordt, ook in het hart van de zondaars, zoals dat van Zacheüs die door Jezus wordt opgeroepen om Hem te verwelkomen in zijn huis, maar eigenlijk in zijn hart, dat zich, bij Christus' komst, eerst vult met vreugde, vervolgens met berouw, en tenslotte met schenkende liefde, die niet alleen goederen schenkt aan de armen en aan zijn eigen slachtoffers, maar ook dankbare liefde aan Degene die juist naar hem was toegekomen, juist in zijn huis wilde komen om er 'te zoeken en te redden wat verloren was'.⁹

We hebben Marta's stilte nodig om deze ervaring te kunnen beleven, of liever gezegd: deze genade, deze gebeurtenis van God die van ons leven de woning van zijn vriendschap komt maken. We moeten stil zijn om te kunnen luisteren naar dit aanbod van de aanwezigheid van de Meester.

⁸ '29 Luglio. Memoria dei Santi Marta, Maria e Lazzaro, Ospiti del Signore - Inno dei Vespri [29 juli. Gedachtenis van de heilige Marta, Maria en Lazarus, Gastvrouwen en -heer van de Heer - Hymne van de Vespers], *Breviario monastico [Monastiek Brevier]*.

⁹ Lc 19,10.

De kern van de zaak

Maar wat zegt Christus ons? Ik hoop dat wij hem deze dagen zullen horen, dat hoop ik en dat vraag ik, voor mezelf en voor jullie, zoals ik hoop dat ook jullie dat vragen voor mij en voor jullie allemaal. Maar laten we vanavond, nog steeds stilstaand bij de episode van Marta, denken aan het woord dat zij in haar stilte overwoog, dat haar vervulde met stilte en dat haar stilte vulde: ‘Marta, Marta, wat maak je je bezorgd en druk over veel dingen. Slechts één ding is nodig. Maria heeft het beste deel gekozen, en het zal haar niet ontnomen worden’.¹⁰

Misschien heeft Marta – zoals ik eerder zei – aanvankelijk bij het nadenken over deze woorden de nadruk gelegd op het *verwijt* dat ze erin gehoord had: ‘Marta, kalm aan, je maakt je veel te druk over duizend dingen, val je zus niet lastig, laat jezelf opvoeden door de relatie die jouw zus met Mij heeft, jij die altijd denkt dat je de beste en de onmisbaarste bent en vooral *moet* zijn...’ Misschien had ze hier eerst wrokkig en droevig over nagedacht. Maar dat bevestigde Jezus’ oordeel alleen maar, dat wil zeggen: het liet haar opgejaagdheid toenemen. Op die dingen gefixeerd blijven, maakte haar enkel onrustiger en opgejaagder.

Ook wanneer wij bereikt worden door een oordeel of een blik die een on gepaste houding in ons leven aan het licht brengt, door een oordeel dat ons corrigeert, dat ons dikwijls in het begin niet duidelijk is, is het normaal dat de wond ons pijn doet, dat we er misschien aan krabben. Maar het is net als wanneer je een injectie krijgt, een vaccin. Er is een wond, je schouder doet pijn, je hebt wat symptomen, maar dat is niet het doel van de injectie, de bijdrage van de injectie is niet het gaatje dat ze in onze huid maakt of de blauwe plek die zich vormt. Wat heeft Jezus Marta ingespoten, toen hij haar oppervlakkig verwondde, haar eigenliefde kwetste? Wat voor welbevinden kon Marta geleidelijk gaan ervaren na die prik die haar verwondde? Welke woorden hebben haar goed kunnen doen, kunnen kalmeren, troosten en geleidelijk gelukkiger maken, met een nieuwe vreugde die niet uit haarzelf kwam, maar uit de woorden van Jezus?

Als we uit wat Jezus tegen Marta zei de woorden over haarzelf en die over haar zuster weglaten, welke kern blijft er dan over? Deze kern: ‘Slechts één ding is nodig’,¹¹ ‘maar één ding is noodzakelijk’.

Dat is het woord dat Jezus graag in haar wilde laten doordringen, opdat ze erover zou nadenken, het zich eigen zou maken, opdat het haar goed zou doen,

---

¹⁰ Lc 10,41-42.

¹¹ Lc 10,42.

haar leven goed zou doen, haar zou genezen, haar zou redden, haar zou kunnen helen van haar opgejaagdheid. De zin van dit woord is niet een stukje psychologische of spirituele hygiëne, of een uitnodiging om zich in te spannen om haar leven op orde te brengen, te beginnen met het temmen van haar humeur. De zin van dat woord is Christus zelf, Christus' betekenis voor Marta, het geschenk van Christus voor Marta, een geschenk dat reeds met haar gedeeld is nog voor zij het beseft. De zin van dat woord is dat *alleen Jezus beantwoordt aan het fundamentele verlangen van haar hart en leven*: het verlangen naar eenheid, het verlangen om een zin te vinden die alles samenhoudt, die ons allen samenhoudt, die de gemeenschap redt, een eenheid die alles en iedereen omhelst en waarin we ons door alles en iedereen omhelsd weten, omhelsd door het Alles in alles en in allen dat God is, dat de Vader is, dat Christus is, Christus die de belichaming is van de barmhartigheid van de Vader en dus de belichaming van de omhelzing van de goede Vader, degene die met oneindige vreugde de verloren zoon weer opneemt die naar Hem terugkeert.

Een reeds gedeelde schat

‘Slechts één ding is nodig’ – ‘Maar één ding is noodzakelijk’.

Zoals ik al zei biedt Jezus Marta dit woord aan dat haar helemaal opnieuw samenstelt in het enige noodzakelijke dat Jezus zelf is, als een geschenk dat al aanwezig en gedeeld is, als gave die Hij doet aan allen. Haar zus Maria neemt het reeds in ontvangst, en haar broer Lazarus misschien ook, evenals de leerlingen die met Hem meegekomen zijn om haar huis te vullen. Dit geschenk is al gedeeld met al degenen die, vanaf de Maagd Maria tot Marta, Hem reeds ontvangen, verwelkomd hebben. Het is al gedeeld met Johannes de Doper, Elisabet, Jozef, de herders van Betlehem, Simeon en Anna, de Wijzen, en sinds enige tijd ook met Andreas en Johannes, Petrus, Filippus, Natanaël, Matteüs de tollenaar, en vervolgens Maria van Magdala en de andere vrouwen die de Heer reeds volgden en dienden. Maar niet alleen: het was al gedeeld met duizenden personen, met Farizeeën en tollenaars, met publieke vrouwen, met zieken van allerlei soort en bezetenen. Het was al gedeeld met de kinderen die op Jezus' knieën sprongen. Er was al een heel volk dat het enige noodzakelijke deelde dat Jezus nu aan Marta aanbood.

En wij, en jij, en ik? Wanneer dit woord ons komt bereiken, toen het ons bereikte en nu het ons steeds opnieuw blijft bereiken, steeds weer nieuw, bedenk dan met een welk een immens volk we het reeds delen. Tweeduizend jaar christendom, van heiligen en zondaars, van heilige zondaars. Maar het is geen kwestie van aantallen... Maar twee of drie personen hoeven te ontdekken dat

ze Christus delen als het enige, totale en universele antwoord op de behoefte van het mensenhart, om ons van verbazing te vervullen, van de verbazing dat dit bewustzijn ons, ieder van ons, mij overkomt! Ons die het zeker niet meer verdienen dan miljarden anderen aan wie het nog niet gebeurd is. Wat een verbazing en wat een verantwoordelijkheid! Wat een dankbaarheid en wat een berouw! Want als jij in je huis, etend en drinkend, precies op de plek waar jij en je broers en zussen elke dag gaan zitten om te eten en te praten, als jij in je huis de enige Werkelijkheid, de enige Aanwezigheid terugvindt waaraan elk mensenhart behoefte heeft, waaraan op dit precieze moment acht miljard harten die op deze aarde kloppen, behoefte hebben... hoe kun je dan geen duizelingwekkende verantwoordelijkheid voelen?! Want op de een of andere manier word je schatplichtig aan de hele mensheid vanwege het feit dat jou gratis gegeven is waarop iedereen, absoluut iedereen!, wacht.

Christus nu omhelzen

Maar daar hoeven we nu niet aan te denken. Dat wil zeggen, we hoeven nu niet te bedenken tot wie deze Werkelijkheid zich uitstrekt. Nu moeten we denken aan de Werkelijkheid zelf, want ze is hier, en als ik ze niet verwelkom, als ik mezelf er niet voor openstel, dan heeft het geen zin mij zorgen te maken over de universele behoefte die erop wacht. De oude Simeon herkende onmiddellijk dat dat Kind ‘het heil voor de volken [en] het licht dat voor alle heidenen straalt’¹² was, maar hij deed dat door dat Kind in zijn armen te nemen en het dicht tegen zich aan te houden.

We moeten dus begrijpen, elkaar helpen te begrijpen, hoe dit tot Marta gerichte woord ons nu komt redden, ieder van ons nu, in de situatie waarin zich vandaag, nu, het leven bevindt van ieder van ons, het leven van onze gemeenschappen, van de Fraterniteit, van de ordes, van de Kerk en van de wereld.

Laten we ons in Marta’s schoenen plaatsen, op die avond. Laten we denken aan hoe zij zich daar terugtrok, bij het fornuis waar ze iets aan het koken was; laten we denken aan hoe ze het nodig had zich af te zonderen met dat woord dat haar verwondde. In het begin – zo zei ik al – moest ze waarschijnlijk haar woede koelen over het feit dat Jezus haar niet gehoord en begrepen had. Althans, dat was de oppervlakkige, psychologische, sentimentele indruk die zij op dat moment kreeg en die haar met droefheid vulde. Daarvóór had zij tenminste uit kunnen vallen, zoals ze altijd gedaan had, en dat luchtte haar op, het bevrijdde haar van haar slechte humeur en deed haar goed. Vervolgens ging ze

---

¹² Vgl. Lc 2,30-32.

weer verder met haar bezigheden, goed wetend dat haar uitbarsting niets zou veranderen, dat haar zus of wie dan ook zich zouden blijven gedragen als tevoren. Maar ze had tenminste stoom afgeblazen, ze kon tegen zichzelf zeggen dat ze gezegd had wat ze dacht, ook al dacht ze niet altijd wat ze zei...

Maar deze keer had Jezus haar uitbarsting als het ware een implosie laten worden. Ze was onder haar huid komen te zitten, zodat, in plaats van splinters en straling te verspreiden over een gebied van duizenden vierkante kilometers, de nucleaire energie alle ondergrondse nissen van de onderwereld van haar menszijn was binnengedrongen.

In feite was Marta beginnen te beseffen dat dat woord van Jezus haar aan zichzelf openbaarde. Niet oppervlakkig, niet dat het haar onthuld had dat ze een opgejaagd type was dat altijd een goede indruk wilde maken en altijd controle wilde hebben over de situatie en dus over alle actoren in de situaties waarin ze zich bevond. Dat wist ze al, en waarschijnlijk hadden haar zus en haar broer haar daar al duizenden keren op gewezen. Nee, Jezus' woord openbaarde haar haar hart, dat heel wat anders is, heel wat dieper dan haar oppervlakkige psychologische aard, dan haar karakter en temperament. Overigens wist zij dat Jezus van haar temperament hield, dat Jezus altijd met sympathie naar haar temperament keek, hij maakte er waarschijnlijk grapjes over en zij deed dan alsof ze beledigd was, maar ze glunderde als ze door de Heer geplaagd werd, want zo wist ze zich het voorwerp van zijn genegenheid, voelde ze zich begrepen, omhelsd. Anders zou Jezus dat huis niet zo vaak en zo graag bezocht hebben, dat huis waarin Marta zó dominant aanwezig was dat het Evangelie niet zegt dat Jezus de gast was van Lazarus of van Maria, maar van haar.¹³

Maar dat woord van Jezus – ‘Marta, Marta... slechts één ding is nodig’ – was geen grapje en evenmin een klein teken van ongeduld tegenover haar beslommingen. Dat woord openbaarde haar haar hart, het legde het bloot in zijn diepe, wezenlijke, totale behoefte, en het onthulde haar dat zij deze diepe, wezenlijke en totale behoefte bedroog, verwaarloosde. Of beter gezegd: deze volstopte met dingen, met zorgen, activiteiten, oordelen, angsten, irritaties, vooroordelen, antipathieën... net als wij!

Het hart is behoefte aan Christus

Wat is het hart? Wanneer Jezus zegt dat slechts één ding noodzakelijk is, moeten we beseffen dat ‘nodig’ een Griekse term vertaalt die op zichzelf ‘nood’, ‘gebrek’, ‘gemis’ betekent. De nieuwe vertaling zegt dan ook: ‘Eén ding slechts

---

¹³ Vgl. Lc 10,38.

is nodig'. Wanneer wij zeggen dat iets noodzakelijk is, denken we vooral aan de waarde van dat ding, en dat het belangrijk, soms van levensbelang is, het te bezitten. Maar dikwijls denken we niet aan het feit dat de noodzakelijkheid van dat ding bepaald wordt door onze behoefte, door het gebrek dat we eraan voelen of zijn. De absolute noodzakelijkheid van Christus voor ons heeft een mysterieuze 'definitie', die zich in ons bevindt, die wij zijn, ons hart, ons hart dat Hem nodig heeft, ons hart dat slechts Hem nodig heeft, waaraan slechts Hij ontbreekt. Als we ons niet bewust zijn van onszelf als behoefte, kunnen we de gave van Christus niet met waarheid in ontvangst nemen, de ontmoeting waarin Christus zichzelf aan ons, zoals aan Marta, openbaart als de Enige noodzakelijke voor ons hart, de enige die we echt nodig hebben, aan wie wij behoefte *zijn*.

Hoe zouden we niet het grote vers van Mario Luzi kunnen citeren dat we overwogen tijdens de Meeting van Rimini van 2015: 'Wat is het toch dat je zo mist, / o hart, / dat je er plotseling / vol van schiet?'¹⁴

Marta had op die avond precies deze ervaring, ze schoot vol van deze vraag die het hart zichzelf stelt. Ons hart is een vraag die *zichzelf* ondervraagt, een vraag die ons ten diepste verbaast, allereerst als vraag, als gemis. 'Hoe kan dat?', zo zeggen wij tegen ons hart. 'Ik geef jou alles, ik vul je met zoveel zaken, met zoveel begeerten en zoveel zorgen, met zoveel ijdelheden en aanmatigheden, met zoveel oordelen en vooroordelen, zoveel geniale ideeën en zoveel dwaasheden... Hoe kun je nog iets anders nodig hebben; hoe kan iets anders je vervullen?! Hoe kun je zo vol zijn van een leegte, van een gemis, van een behoefte zó opdringerig, zó overheersend dat ze plotseling al het andere aan de kant schuift! Alsof al het overige slechts schijn, verschijning, spook, luchtspiegeling, afval was. Terwijl al het andere me zo belangrijk leek! Hoe komt het dan dat je plotseling, als door een mokerslag, overloopt van verlangen naar iets anders?!'

In afwachting van deze bijeenkomst hebben we geluisterd naar de *Goddelijke Liturgie van de heilige Johannes Chrysostomus*, opus 31 van Sergej Rachmaninov. In zijn commentaar op dat werk voor de cd-reeks *Spirto gentil* behandelt don Giussani vooral het stuk dat we vlak voor het begin van deze bijeenkomst gehoord hebben, waar de componist ruim acht minuten laat herhalen: '*Gospodi, pomiloej!* – Heer, ontferm u!' Hij schrijft: 'Waarom, broeder Rachmaninov, laat je ons acht minuten lang 'Heer, ontferm u', *Gospodi pomiloej* herhalen? Omdat onze tijd geen betekenis gehad heeft, niet de betekenis

---

¹⁴ M. Luzi, 'Di che è mancanza... [Wat is het toch...]', in: Id., *Sotto specie umana [In menselijke gedaante]*, Garzanti: Milaan 1999, p. 190. Zie ook: M.-G. Lepori, *Si vive solo per morire [Leven we slechts om te sterven?]*, Cantagalli: Siëna 2016, p. 117v.

heeft gehad die hij had kunnen hebben, geen recht heeft gedaan aan de betekenis die hij had kunnen hebben, geen recht heeft gedaan aan die totale betekenis die Bestemming heet, totaal ‘gedachtenisloos’ geweest is. De Bestemming is geen aanwezigheid geweest die iets gevormd heeft, ze heeft niets beïnvloed, en alles in ons is voortgekomen uit instinctiviteit, uit onze traagheid die ons belet heeft in beweging te komen, uit de irritatie of de wrok die door de vloer breekt en de woede diep in onszelf laat afdalen, waardoor er een bittere draaikolk ontstaat waaraan je ziet dat er woede in je zit, ook al is die niet openlijk en uitgedrukt’.¹⁵

Dit lijkt me precies het bewustzijnspunt waar Marta die avond bij uitkwam. Maar het is juist daar dat de Bestemming haar bereikt heeft, op de bodem van haar hart, van de ‘bittere draaikolk’ van haar van irritatie, wrok en woede doordrongen hart.

De ontmoeting die het verlangen onthult

Maar het is niet zo dat deze vraag van het hart aan zichzelf, dit bewustzijn van het hart als vraag om Christus, van het hart als wond die alleen Christus kan verzachten en genezen, het is niet zo dat dit zomaar in Marta’s geest opkwam, plotseling, zonder dat er iets gebeurde. Dit bewustzijn is in haar ontstaan omdat Marta die avond Jezus ontmoette. Ze kende hem misschien al lang, ze had hem misschien al vele malen ontvangen, ze had misschien over hem horen spreken, wellicht door haar zus die hem waarschijnlijk vóór haar ontmoet had en die misschien de zondares was geweest die met haar tranen Jezus’ voeten gewassen had en vergeving voor haar zonden had verkregen omdat zij veel had liefgehad.¹⁶ Ze kende Hem, ze gingen met elkaar om, ze waardeerden elkaar, maar Marta had Jezus nog niet *ontmoet*.

Zoals don Giussani het zegt in de passage die het thema van deze Geestelijke Oefeningen aangereikt heeft, in *Je leven geven voor het werk van een Ander*, op bladzijde 91: ‘Christus, dat is de naam die de werkelijkheid aanduidt en definieert die ik in mijn leven ontmoet heb. Ontmoet heb: ik heb erover horen spreken eerst als kind, als jongen enz. Je kunt opgroeien terwijl dit woord algemeen bekend is, en velen het toch nooit ontmoet hebben, niet echt ervaren hebben als aanwezig; terwijl Christus tegen mijn leven is aangelopen, mijn

¹⁵ L. Giussani, ‘Perché la vostra gioia sia piena [Opdat uw vreugde volkomen zij]’, in: *Spirito gentil. Un invito all’ascolto della grande musica guidati da [Een uitnodiging om te luisteren naar grote muziek, onder begeleiding van Luigi Giussani]*, red. Sandro Chierici en Silvia Giampaolo, Bur: Milaan 2011, p. 361-362.

¹⁶ Vgl. Lc 7,36-50.

leven tegen Christus is aangelopen, juist opdat ik zou leren begrijpen hoe Hij het zenuwcentrum is van alles, van heel mijn leven. *Hij, Christus, is het leven van mijn leven.* In Hem is alles opgesomd wat ik zou willen, alles wat ik zoek, alles wat ik offer, alles wat zich in mij ontwikkelt uit liefde voor de personen met wie Hij me samengebracht heeft.¹⁷

Voor Marta gebeurde op die dag, op die avond, *de ontmoeting met Christus, de ontmoeting als gebeurtenis.* Het Evangelie beschrijft in de dialoog tussen Marta en Jezus die bewustzijnssprong die de ware ontmoeting met Jezus Christus kenmerkt. De ontmoeting met Christus die heel je leven verandert, gebeurt wanneer iemand zich tegenover Hem bevindt zoals hij of zij is, met de hele menselijkheid die haar of hem definieert, ten goede en ten kwade, en het doet er niet toe of er meer goeds of meer kwaads is, het maakt zelfs niet uit als er alleen maar kwaads is, waar het om gaat is dat iemand, zoals hij of zij is, zich tegenover Hem bevindt, in Zijn aanwezigheid. Iemand kan allerzuiverst zijn zoals de Maagd Maria, of een schurk zoals Zacheüs en de goede moordenaar, of een vrouw met een ongeordend leven zoals de Samaritaanse, of een ruwe bolster, blanke pit zoals Petrus, of een fijne religieuze intellectueel zoals Nikodemus, of een fanatieke en gewelddadige Farizeeër zoals Paulus... Het doet er niet toe! De ontmoeting vindt plaats wanneer een man of een vrouw, zoals ze zijn, zich tegenover Hem bevinden en Jezus er op dat moment in slaagt in zijn of haar hart, al is het maar met een fluistering, of zelfs maar met een blik, de geweldige boodschap te laten doordringen waar heel het leven op wacht: 'Alleen mij heb je echt nodig! Jij hebt alleen mij nodig! Ik ben de volheid waar de behoefte van jouw hart naar dorst!'

En daar, waarachtig, *'abyssus abyssum invocat* – roept de afgrond tot de afgrond', zoals psalm 42 het zegt,¹⁸ roept de afgrond van Gods barmhartigheid tot de afgrond van ellende die het hart van de mens is, door aan hem te beantwoorden.

Marta heeft op die dag de ontmoeting met Christus beleefd, omdat op die dag haar hart tegelijkertijd doorboord werd door het bewustzijn van haar ijdelheid en leegte en door de verrassing dat die leegte daar, op dat moment, gevuld werd, de vervulling geschonken werd, in Jezus.

Ieder van ons, en wij allen tezamen, moeten van daaruit vertrekken, vanavond het woord van Jezus tot Marta verwelkomen, of de blik van Jezus op Petrus – dat is hetzelfde, want het gaat telkens en enkel om de gebeurtenis van een ontmoeting die zichzelf komt bevestigen, telkens opnieuw komt bevesti-

---

¹⁷ L. Giussani, *Je leven geven voor het werk van een Ander*, Betsaida: 's-Hertogenbosch 2021, p. 91.

¹⁸ Ps 42 (41),8.

gen als het enige wat het hart, ons hart en het hart van elke mens, nodig heeft. Ik nodig jullie uit om in jullie leven, in jullie hart, in het bewustzijn van jullie ik, in de stilte die je min of meer in staat bent op te dragen, deze dialoog te herbeleven tussen Marta en Jezus in Lucas 10,38-42. Ik nodig jullie allemaal uit om bij Jezus te gaan klagen over alles waarover je te klagen hebt, over jezelf, over de mensen om je heen, je man, je vrouw, je kinderen, je werk, je gezondheid, je gemeenschap, je Fraterniteit, over de beweging, de Kerk, de hele wereld... En vervolgens nodig ik jullie uit om je door Christus te laten aankijken en te laten zeggen, met de woorden die je wilt, met de woorden waarmee hij je eens ontmoet heeft, dat jullie hart slechts één ding nodig heeft: Hem, aanwezig. Laten we Hem toestaan ons bij name te noemen, zoals Marta, zoals Abraham, zoals Mozes, of Saul van Tarsus, waarbij Hij onze naam tweemaal herhaalt, om ons opnieuw bewust te maken van zijn aandacht juist voor ons, juist voor mij persoonlijk, waarmee Hij naar ons kijkt, ons roept. En ik nodig jullie uit om op te merken wat er gebeurt, in jullie, en in jullie in de relatie met alles waarover je – ook terecht – geklaagd had. Dat wil zeggen, ik nodig jullie uit om te ontdekken – of opnieuw te ontdekken – hoe je leven, heel je leven, verandert in het licht van Zijn blik en van de genade van het bewustzijn dat ons hart alleen Hem nodig heeft.

Morgen zullen we van daaruit onze weg van navolging van Hem samen hervatten, door ons opnieuw bewust te worden van de volheid van menselijkheid waartoe Christus ons wil brengen.

Laten we nu samen het *Memorare* bidden.

Zaterdagochtend 30 april

Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:

Johann Sebastian Bach, Credo, Mis in C mineur, BWV 232

Karl Richter – Münchener Bach-Chor und Orchester (Archiv Produktion) Universal

Angelus

Lauden

■ EERSTE OVERWEGING

Mauro-Giuseppe Lepori

Je wordt geboren in de ontmoeting, je groeit in de navolging

‘Christus [is] tegen mijn leven [...] aangelopen, mijn leven [is] tegen Christus [...] aangelopen, juist opdat ik zou leren begrijpen hoe Hij het zenuwcentrum is van alles, van heel mijn leven. *Hij, Christus, is het leven van mijn leven.* In Hem is alles opgesomd wat ik zou willen, alles wat ik zoek, alles wat ik offer, alles wat zich in mij ontwikkelt uit liefde voor de personen met wie Hij me samengebracht heeft. [...] Christus, leven van mijn leven, zekerheid van een goede Bestemming en gezelschap voor mijn dagelijks leven, vertrouwd gezelschap dat de dingen ten goede omvormt: zó is Hij werkzaam in mijn leven’,¹⁹ zei don Giussani.

De ontmoeting is een geboorte

Op de avond van mijn ontmoeting met Christus, op 25 februari 1976, toen ik in mijn dorp in de buurt van Lugano het huis binnenging van een immigrantegezin van Gemeenschap en Bevrijding uit Friuli – hij timmerman (zoals Sint-Jozef), zijn vrouw (die slechts drie jaar later naar de hemel zou gaan, vol geloof en vreugde in Christus die het leven tot voltooiing brengt) en hun drie kinderen –, op die avond werd ik binnen een tijdsbestek van een paar uur, eerst gegrepen door een diepe droefheid en vervolgens door een nooit eerder ervaren vreugde. Zoals don Giussani schrijft had ik van kinds af aan over Jezus horen spreken, en bijna zeventien jaar oud, was ik nog altijd katholiek, zonder

¹⁹ L. Giussani, *Je leven geven voor het werk van een Ander*, op. cit., p. 91.

bijzondere twijfels over geloof en moraal, maar zoals Giussani zegt: ‘Je kunt opgroeien terwijl dit woord algemeen bekend is, en velen het toch nooit ontmoet hebben, niet echt ervaren hebben als aanwezig’.²⁰

Dit is het probleem, het echte probleem van het leven, van het christelijke leven, van het leven van de Kerk, van de missie van de Kerk. Als je Christus niet ontmoet, als je Hem niet werkelijk ervaart als aanwezig, dan is alsof Hij niet bestond en lijkt het bestaan van de Kerk geen enkele zin te hebben.

Die avond, in dat huis, met die mensen, kreeg mijn hele leven zin, mijn hele geloof, mijn katholieke gezin, mijn parochie, de pastoors, de catechese, de scouting, kortom de hele Kerk waaraan ik sinds mijn geboorte had toebehoord. En alles gebeurde in wezen tussen mijn hart, dat zeker onbevredigd was maar zich weinig bewust van de natuur van zijn eigen onbevredigdheid (ook Marta was ontevreden toen ze klaagde over haar zus en over alles wat ze alleen moest doen!), alles gebeurde tussen mijn onbevredigde hart en de evidentie van een Aanwezigheid die ook tegen mij zei: ‘Mauro, Mauro, je hebt echt alleen mij nodig! En ik ben er, ik ben hier, zo helemaal voor jou dat ik je hart ruimer maak en laat overstromen van een vreugde die je je niet eens kon indenken’.

De werkelijk aanwezige Christus ontmoeten is een geboorte, een bevalling. Daarom – maar dat heb ik jaren later pas begrepen, juist toen ik aan don Giussani schreef – was ik die avond overgegaan van een afgrond van droefheid naar een totale vreugde, omdat ik geboren werd! Zoals Jezus zegt tijdens het Laatste Avondmaal: ‘Gij zult bedroefd zijn, maar uw droefenis zal in vreugde verkeren. Wanneer de vrouw gaat baren is zij bedroefd omdat haar uur gekomen is; maar wanneer zij het kindje ter wereld heeft gebracht, denkt zij niet meer aan de pijn, van blijdschap dat er een mens ter wereld is gekomen’.²¹

Vervolgens zul je hem, zoals ik, duizenden malen verloochenen, deze bevalling nog duizendmaal doormaken – ze houdt pas op wanneer je op je sterfdag in Christus geboren wordt ten eeuwigen leven – maar de beslissende ontmoeting, die dag, dat uur, zal even vast blijven staan als de dag van je geboorte, als een begin dat niets meer ongedaan zal kunnen maken, een ‘eerste liefde’, zoals de Openbaring het noemt,²² die je zeker kunt verlaten en verraden, maar niet kunt uitwissen. Ze blijft in je leven als een oordeel dat oproept tot een voortdurende bekering, maar een oordeel vol tederheid, zoals toen Jezus zich op de binnenplaats van de hogepriester omdraaide en Petrus aankeek²³ en Petrus in die blik juist die eerste immense en eeuwige liefde te-

---

²⁰ *Ibid.*

²¹ Joh 16,20-21.

²² Apk 2,4.

²³ Lc 22,61.

rugzag van zijn ontmoeting met Jezus. En die kon hij niet verloochenen. Hij had Jezus verloochend in diens afwezigheid, tegenover de onderzoekende gezichten van de portierster en de bewakers, maar hij kon hem niet verloochenen tegenover Zijn eigen blik, dat wil zeggen *in de aanwezige gebeurtenis van Christus' liefde voor hem*. Want in die blik vol tederheid, vol barmhartigheid, lag Petrus' hele werkelijkheid, sterker nog: de hele werkelijkheid in absolute zin. Wat kan er voor ons zijn buiten de blik vol liefde van de Heer die ons wil, die ons maakt, die ons roept, die ons zendt, die ons vergeeft?! Als Jezus Petrus op dat moment verloochend zou hebben, zou Petrus verpulverd zijn. Want Petrus bestond vanwege Christus, niet slechts existentieel, maar ontologisch. Maar in zijn bestaan had een ontmoeting plaatsgevonden, was een vriendschap geboren die hem in staat had gesteld zich existentieel bewust te worden van de relatie die hem maakte, een vriendschap die hem zijn ontologie, zijn *zijn*, liet beleven in een relatie.

Vergeef me dat ik tijdens deze Geestelijke Oefeningen één keer een scène citeer uit mijn boek *Simon Petrus*, want het is de scène die gaat over dit mysterie en ik zou er niet beter over kunnen spreken dan zoals ik het twintig jaar geleden heb mogen doen in dit boek, waarvan ik nog steeds niet weet waar het vandaan komt.

‘Petrus voelde zich verloren. Hij beefde en keek naar elk van hen die hem nauwlettend in de gaten hielden en met beschuldigende vingers naar hem wazen. Wanhopig schreeuwde hij het uit en zwoer: ‘Ik hoor niet bij hem! Ik weet niet waar je het over hebt! Ik ken die hele man niet!’

De wachters stonden op het punt om hem te arresteren, maar juist toen kwamen de hoogwaardigheidsbekleders en de bewakers naar buiten, met Jezus vastgebonden in hun midden; zo kwam het dat Petrus, zonder het te willen, zijn laatste verloochening niet naar de norske en dreigende gezichten van de wachters schreeuwde, maar starend naar Jezus, die hem op zijn beurt indringend aankeek. Het was al zo licht dat de blik van de Heer Simon diep kon raken.

Een ogenblik lang – maar hoe lang duurt een ogenblik onder de blik van de Eeuwige? – verdween alles om Petrus heen. De wachters, de dienaren, de binnenplaats en het paleis van de hogepriester, het vuur, de kou...: alles was verdwenen. Er was niets anders dan de blik van Jezus, en in deze blik, in het licht van deze blik, zag Petrus alles terug wat hij met de Meester beleefd had: het meer, de boot, de eerste visvangst, hij hoorde alle woorden terug van de Heer tot hem en van hem tot de Heer: ‘Vaar naar het diepe’; ‘Maar op uw woord...’; ‘Ga van mij weg, want ik ben een zondig mens!’; ‘Voortaan zul je mensenvisser zijn’; ‘Jij zult Kefas genoemd worden’; ‘Zeg mij dat ik over het water naar u toe moet komen’; ‘Heer, red mij’; ‘U bent de Christus, de zoon

van de levende God'; 'Gezegend jij, Simon...'; 'Ga weg, Satan, terug!'; 'Het is goed dat wij hier zijn'; 'Voor mij en voor jou'; 'Hoeveel keer moet ik vergeven?'; 'Heer, tot wie zouden wij gaan?'; 'Nooit zult u mij de voeten wassen!'; 'Ik zal mijn leven voor u geven'; 'Blijft hier en waakt met mij'; 'Simon, slaap je?'; 'Steek je zwaard weer op zijn plaats; moet ik soms niet de beker drinken die de Vader mij gegeven heeft?'; 'De haan zal niet kraaien, voordat jij me driemaal verloochend hebt!'...

Maar al deze zinnen, al deze gebeurtenissen, waren, in Jezus' ogen, niets anders dan een liefdesverhaal, en misschien begreep Petrus, ja zag hij, voor de eerste keer, hoeveel Jezus van hem hield, hoezeer hij zijn vriend was. De woorden van zijn verloochening – 'Ik ken die hele man niet!' – weerklonken als een echo in de ogen vol liefde en lijden van de Meester en vielen terug in Simons hart als zout op een wonde. Hij had Jezus' liefde nooit werkelijk liefgehad en hij mat in zijn hart de hele eenzaamheid, de hele verlatenheid, van zijn enige Vriend en Vader. Nee, het waren niet de Joden, het waren niet de Romeinen die Jezus die nacht verwondden, hij was het, Petrus! Verlaten te worden door je vrienden is een bitterder wond dan de vijandigheid van je vijanden.

Nu zou Petrus werkelijk zijn leven gegeven hebben voor de Heer. Nu begreep hij dat hij bereid was alles voor Hem te verliezen. En in dit eindeloze ogenblik – dat nooit zal eindigen – vroegen Simons ogen aan Jezus om met Hem te mogen sterven. En in dit eindeloze ogenblik antwoordde de blik van de Heer hem: Niet nu! Later! En in dit eindeloze ogenblik wierp Petrus geen enkele tegenwerping op en aanvaardde hij het geschenk van de machteloosheid, het geschenk van het niets kunnen doen, het geschenk van het falen van zijn wil, de genade van de machteloosheid van zijn liefde. Simon die Petrus genoemd werd verwelkomde de wond van Jezus' niet-beminde blik en voelde in zijn hart een bittere bron opwellen.

De haan kraaide.

Jezus was niet langer daar.

Petrus was al buiten, waar hij voor Jezus het bloed van zijn tranen vergoot'.²⁴

Je wordt geboren om te groeien

Maar hoe kan dan de ontmoeting die ons geboren laat worden, en ten opzichte waarvan wij structureel onvolwassen zijn, zoals ieder kind dat geboren wordt, hoe kan die ontmoeting groeien, ons laten groeien, volwassen laten worden? Als de ontmoeting met Jezus ons niet zou laten groeien, ons niet boven ons-

²⁴ M.G. Lepori, *Simon Petrus*, Paulus: Freiburg (Zwitserland) 2008, p. 95-97.

zelf zou laten uitstijgen, uit de schil van ontevredenheid halen waarin ons klagen ons ik dikwijls opsluit, waartoe zou de ontmoeting dan dienen? Giussani benadrukt in deze korte maar zeer intense belijdenis van de gebeurtenis van Christus in zijn leven onmiddellijk dat de ontmoeting met Jezus die zich openbaart als leven van ons leven een geboorte is waarop, zoals op elke geboorte, een *groei* volgt, een weg, een omvorming, een ontwikkeling, een leren: ‘Mijn leven [is] tegen Christus [...] aangelopen, juist *opdat ik zou leren...*’ ‘In Hem is alles opgesomd wat ik zou willen, alles wat ik zoek, alles wat ik offer, alles wat zich in mij *ontwikkelt* uit liefde voor de personen met wie Hij me samengebracht heeft. [...] Christus, leven van mijn leven, zekerheid van een goede Bestemming en gezelschap voor mijn dagelijks leven, vertrouwd gezelschap dat de dingen *ten goede omvormt*: zó is Hij werkzaam in mijn leven’.²⁵

Ja, Christus is werkzaam in ons leven, en heel het werk van bekering, van navolging, bestaat erin Hem te laten werken, alsof men de Heer toestaat ons te herscheppen, ons opnieuw te kneden tot de nieuwe en ware Adam, waarvan ons leven, onze relaties, onze capaciteiten en onze zwakheden als het ware de klei zijn, de stof die vanaf ons doopsel in de handen van Christus gelegd is, van de Pantokrator, van de Heer die alles kan, wiens werkzaamheid totaal en oneindig is, en die ons herstelt, ons vernieuwt.

‘Zie, ik maak alles nieuw’, zegt de Heer in het 21^e hoofdstuk van de Openbaring.²⁶ Hij maakt alle dingen nieuw, te beginnen met ons, met onszelf, vooral met ons, met mij, met mijn hart dat tot Hem wordt aangetrokken omdat ik niets anders nodig heb dan Hem.

Wat zal de verrezen Heer Petrus, die tot het uiterste gevoeld heeft hoe volslagen onvolwassen zijn relatie met Christus was, zozeer zelfs dat hij Hem uit pure lafheid verloochende – en dat na drie jaar dag en nacht met Hem geleefd te hebben! – wat zal Hij hem voorstellen om hem de uiterste rijpheid en het gezag te laten bereiken van de Petrus die beschreven wordt in de *Handelingen van de Apostelen*, een man die niet bang is om van Christus te getuigen op de pleinen, in de rechtbanken, in de gevangenis, in Jeruzalem, in Antiochië, in Rome, tot in de marteldood? Wat zal de Verrezen Petrus voorstellen om hem tot zó’n identificatie met Hem te voeren dat hij zieken zal kunnen genezen met zijn schaduw?!²⁷

Alles wordt samengevat en gecondenseerd in de laatste dialoog tussen Jezus en Petrus in het Evangelie van Johannes, in het 21^e hoofdstuk, verzen 15 tot 19, en deze dialoog wordt helemaal samengevat in twee woorden van Jezus:

²⁵ L. Giussani, *Je leven geven voor het werk van een Ander*, op. cit., p. 91; cursivering toegevoegd.

²⁶ Apk 21,5.

²⁷ Vgl. Hnd 5,15.

‘Hou je van mij? – Volg mij!’ Het is door de aanwezige Christus liefdevol te volgen dat de ontmoeting met Hem groeit, ons laat groeien, vrucht draagt.

Laten we denken aan wat ik gisteren aanhaalde uit de brief van don Giussani van 22 februari 2002: ‘Christus volgen, in alles Christus beminnen: dat moet erkend worden als het belangrijkste kenmerk van onze weg’.²⁸

Marta, Marta!

Laten we terugkeren naar het voorbeeld van Marta, dat ons veel leert over de bekeringsdynamiek die de ontmoeting met de Enige die we nodig hebben, te weegbrengt. Wat voor weg begon er op die avond voor haar? Wat voor impact had Christus’ woord op haar, dat zij zich terugtrok om er in stilte over na te denken? Misschien trok zij zich aanvankelijk terug om erover te mopperen, te mompelen, maar daarna vooral om erover na te denken. Want die woorden van Christus hadden een geheimzinnige zoetheid in zich, een tederheid jegens haar die zij niet eerder had ervaren.

‘Marta, Marta, wat maak je je bezorgd en druk over veel dingen. Slechts één ding is nodig’.²⁹

Tweemaal herhaalt Jezus haar naam. Wat een aandacht heeft hij voor haar! Wat een hoogachting! Het is net als toen God Abraham riep om hem te vragen Isaak te offeren,³⁰ of toen Hij Mozes riep vanuit de brandende braamstruik,³¹ dus op de cruciale momenten van de heilsgeschiedenis. Of het is zoals toen Christus Saul van Tarsus riep, die helemaal opging in zijn dwaze missie van vervolger: ‘Saul, Saul, waarom vervolgt je Mij?’³² Ook Marta bevindt zich tegenover de God die je daar grijpt waar jij jouw leven helemaal in handen lijkt te hebben, en juist daar vraagt Hij je om Hem te verkiezen. Abraham was er op dat moment zeker van dat hij zijn nageslacht voor altijd in bezit had. Mozes ontmoette God in de brandende braamstruik, en vooral Saul was er zeker van dat hij het meest juiste en ware aan het doen was, het meest juiste en ware wat een mens maar kan doen. En juist daar, daar waar jij je leven helemaal in handen lijkt te hebben, juist daar vraagt Hij je om te kiezen voor Hem. Sterker nog, in plaats van het je te vragen, stelt hij het je voor. En er zit meteen een mysterieuze aantrekkingskracht in deze God die zich voorstelt als het Alles van jouw leven, als het Leven van jouw leven. Zodat Abraham zelfs gehoorzaamt aan

²⁸ L. Giussani, *Brief aan de Fraterniteit*, Milaan, 22 februari 2022 (zie *supra*, noot 4), p. 10.

²⁹ Lc 10,41-42.

³⁰ Gn 22,1.

³¹ Ex 3,4.

³² Hnd 9,4.

het voorstel om zijn kind te offeren; Mozes zijn sandalen uitdoet en nadert tot de brandende braamstruik; en Saul zich als een kind laat leiden om zich toe te gaan vertrouwen juist aan de kleine christengemeenschap van Damascus die hij wilde vernietigen.

Marta wordt geroepen door dezelfde stem, die is afgedaald in haar dagelijks leven, maar het is dezelfde stem. Wat voor verschil in waarde kan er zijn tussen de roeping van Abraham of Mozes en die van die vrouw die in de keuken bezig is, als het gaat om de roepstem van dezelfde Heer en God. Sterker nog! Ik zou haast zeggen dat voor Marta de roeping nog buitengewoner is, omdat de Eeuwige haar niet roept vanuit de hemel of vanuit een brandende braamstruik, noch van de berg Sinaï, maar daar in haar huis zit, daar zit te praten, een mens zoals wij, moe en bezweet, met stoffige voeten, en die zodadelijk zal gaan eten en drinken zoals wij. Dat is buitengewoner dan de brandende braamstruik; buitengewoner dan de berg Sinaï die rookt en beeft en doet beven. Zoals Jezus zei met betrekking tot Johannes de Doper: 'Maar de minste in het koninkrijk der hemelen is groter dan hij'.³³ We zijn groter omdat het voorstel dat God ons doet in zijn mensgeworden Zoon, dat Hij ons dus doet in het vlees, in de dagelijksheid van ons menselijke bestaan, buitengewoner is. Marta's keuken, zoals daarvoor het kamertje of de grot van de Maagd Maria in Nazaret, is een heiligere plaats dan de eik van Mamre voor Abraham, dan de Sinaï voor Mozes, dan de Horeb voor Elia. Want nooit was God zo aanwezig geweest als in Jezus Christus. 'En het Woord is vlees geworden en is onder ons komen wonen',³⁴ is letterlijk onder ons 'zijn tent komen maken', zijn tent komen opslaan in ons midden, om ons van dichtbij te ontmoeten, in de vertrouwdheid van ons leven, en ons zo in Zichzelf, met een ontwapenende eenvoud, alles aan te bieden waarvoor ons hart gemaakt is, waarvoor het hart van elke mens van de mensengeschiedenis gemaakt is.

De grote beslissing

Wanneer dit, deze gebeurtenis, iemand verrast heeft, zoals Marta die avond overkwam bij de woorden van Jezus, wat gebeurt er dan? Wat moet hij dan doen? Wat voor reactie wordt er gevraagd van de vrijheid die door zulk een voorstel van volheid van Gods kant, geprovoceerd en aangetrokken is?

Ook voor Marta begint er dan een weg, een volgen. De Eeuwige heeft haar geopenbaard dat Hij Alles is, niet alleen in Zichzelf (dat weten de heidenen ook!),

---

³³ Mt 11,11.

³⁴ Joh 1,14.

maar voor haar, juist voor haar – ‘Marta, Marta!’ – net zoals voor Maria en Lazarus, zoals voor Petrus en de andere apostelen. Jezus is Alles juist voor haar!

Maar wanneer Christus Zich aan ons openbaart als de Enige noodzakelijke, als de Enige die wij nodig hebben, dan vraagt dit allereerst om een beslissing. Want als dit waar is, dat ik alleen Hem nodig heb, dan kan ik mij niet meer van Hem losmaken. Als dit waar is, dan kan ik niet anders dan dit verifiëren. Als ik dat niet zou doen, als ik niet zou verifiëren dat Hij zichzelf aan mij geeft als alles wat ik nodig heb, opdat ik Hem zou waarnemen met de mysterieuze weerklank die zijn blik, zijn stem, zijn woord in mijn hart laten voelen, als ik dit niet zou verifiëren, dan zou ik mijzelf verraden, dan zou ik heel de dorst naar geluk, waarheid, schoonheid en liefde verraden waarmee mijn hart mij sinds mijn geboorte kwelt, en misschien zelfs al voor mijn geboorte. Als ik Christus’ totaliteit voor mij niet zou verifiëren, dan zou ik mijn hele leven leven met een schaduw van droefheid, de droefheid van de rijke jongeling,³⁵ beschreven in alle synoptische Evangelies en in het bijzonder in Marcus 10, een schaduw die alles grijs zou maken, al mijn goederen, alles wat voorheen geopend bleef naar een verlangen naar volheid, maar dat nu het verlangen van mijn hart enkel nog verstikt, als een graf waarin ik mij levend laat begraven.

Voordat hij Jezus ontmoette en nee tegen Hem zei, gaven de rijkdommen en zedelijke integriteit van de rijke jongeling (die naar waarheid zei: ‘Ik heb alle geboden gehoorzaamd, wat ontbreekt mij nog?’) lichaam aan zijn verlangen naar eeuwig leven, zij reikten als het ware naar Christus, zij schreeuwden hun ontoereikendheid uit om de dorst van zijn hart te stillen, het waren dus goederen en deugden die hem in de richting duwden van een mysterieus punt dat zijn hart aanvoelde, maar waarvan het gezicht nog mysterieus was, omdat hij het nog niet ontmoet had. Tot op die dag waren de rijkdommen, de talenten en morele deugden van deze jongeman niet in zichzelf gesloten, remden ze hem niet, maar stuwden ze het verlangen van zijn hart naar iets oneindigs. Maar toen kwam de ontmoeting, Jezus’ liefdevolle blik op hem, en zei Jezus ook tot hem, met andere woorden dan tot Marta, maar wel hetzelfde: ‘Alleen ik kan voldoende voor je zijn! Alleen mij heeft jouw hart nodig!’ En Jezus deed niets anders dan de jongeman erop wijzen dat hij zijn goederen, talenten en deugden niet moest achterlaten omdat ze slecht, fout en ondeugdelijk waren geworden, maar eenvoudigweg omdat ze hun doel, hun voltooiing bereikt hadden, in de ontmoeting met Christus. Zij hadden nu hun taak volbracht om hem te doen verlangen naar een vervulling die zij noch konden garanderen, noch teweeg konden brengen. *De tragedie van deze jongeman was dat hij niet ging volgen.* Het was niet dat hij niet in

---

³⁵ Mc 10,17-22.

staat was zijn goederen achter te laten. Het was dat hij Christus niet volgde, niet bij Hem bleef, Hem niet echt erkende als het enige wat hij nodig had.

Hij heeft de ontmoeting meegemaakt, maar het volgen niet omarmd. De ontmoeting, die zeker heeft plaatsgevonden (waarom zou hij anders zo droevig zijn weggegaan?!), werd niet gevolgd – excuus voor de woordspeling – door het volgen. Christus niet volgen betekent niet dat de ontmoeting niet heeft plaatsgevonden; het betekent dat de ontmoeting niet is voortgezet, afgebroken is, geen gemeenschap met Jezus is geworden, geen vertrouwdheid met Hem is geworden, geen vriendschap; geen weg met Hem is geworden. De droefheid, de lelijke, die ons hart verstikt, is de teleurstelling van ons hart dat een glimp opvangt van zijn volheid, van de bevrediging van zijn diepste verlangens, waarna wij het weggrissen (op zichzelf is dit ook een goede droefheid, want ze is goed in het hart, ze is waar in het hart). Het is als het wegrukken van een zuigeling van zijn moeder: het kind verliest het verlangen om te leven, om te groeien, om de weg van het leven in te slaan.

Het is alsof de vrijheid gedissocieerd is van het verlangen van het hart. Dit is het ware drama van de rijke jongeling en van al degenen die, wanneer zij Christus ontmoeten, Hem niet volgen. Ik zeg niet dat zij vanaf de ontmoeting met Christus niet onmiddellijk heiligen worden, maar dat zij niet aan Hem gehecht blijven, zelfs met al hun zonden, zelfs met de rijkdommen waarvan zij zich niet kunnen losmaken. Maar ze blijven tenminste aan hem gehecht. Het is alsof de vrijheid gedissocieerd is van het verlangen van het hart. Het hart ontmoet, verlangt, wil omhelzen... maar de vrijheid, of wat wij denken dat onze vrijheid is, zegt nee, verhindert de omhelzing, uit een onbewuste berekening omtrent zichzelf, uit een door spoken, door valse projecties opgeroepen angst. Dan sleurt deze valse vrijheid, tiran van zichzelf, het hart-kind weg dat op het punt stond Jezus te omhelzen, waarbij ze het autoritair en despotisch andere wegen naar andere volheden opdringt, die alle vals zullen blijken te zijn, zowel de wegen als de volheden.

Herders van het leven

Vele jaren geleden, op 20 februari 1995, was ik bij het sterfbed van bisschop Eugenio Corecco – de priester die, nadat hij don Giussani ontmoet had toen hij nog een jonge docent was, Gemeenschap en Bevrijding naar Zwitserland gebracht had – in het gezelschap van don Giussani zelf, die die dag gekomen was om hem voor de laatste keer te bezoeken.³⁶ Hij wilde nog een keer komen,

---

³⁶ A. Moretti, *Eugenio Corecco: la grazia di una vita [de genade van een leven]*, Cantagalli-Eupress FTL: Siëna-Lugano 2020, p. 295-296.

maar monseigneur Corecco stierf negen dagen later. Omdat de bisschop, die voor de hevige pijn verdoving toegediend kreeg, niet wakker kon blijven, hebben don Giussani en ik een uur lang met elkaar gepraat over het leven, de dood, de beperktheid, de naastenliefde, alles. Het was misschien wel, het was zeker wel het meest intense uur van mijn leven, in de aanwezigheid van deze twee heilige vrienden en vaders, tegenover het schouwspel van hun *communio* op de grens tussen leven en dood, tussen het aardse en het eeuwige leven. Toen bisschop Eugenio zich verontschuldigde voor zijn slaperigheid met de woorden: ‘Het spijt me, vandaag is een zware dag voor me’, zei don Giussani: ‘Dat is de ervaring van de beperktheid. Maar deze is overwonnen. Christus heeft het niets overwonnen!’ En terwijl Corecco weer in slaap viel, vertelde don Gius mij, kijkend naar onze stervende vriend, dat voor hem de indrukwekkendste bladzijde van de Bijbel het eerste hoofdstuk van het boek Wijsheid was, en dat vooral het slot hem trof, waar staat dat de mens voor de dood kiest, ofschoon God voor hem het leven kiest: ‘God heeft de dood niet gemaakt / en Hij vindt geen vreugde / in de ondergang van hen die leven, / maar alles heeft Hij voor het zijn geschapen / en de schepselen in de wereld zijn heilzaam; / er is geen kruid bij dat verderf brengt / en de onderwereld heerst niet over de aarde, / want de gerechtigheid is onsterfelijk. / Het zijn de goddelozen, / die met hun handen en hun woorden / de dood hebben ontboden: / zij vergingen van verlangen / naar hem die zij voor hun vriend hielden / en zij sloten een verbond met hem: / zij verdienen nu eenmaal zijn prooi te worden’.³⁷

Het lijkt een momentopname van een groot deel van de dominante cultuur in de wereld van vandaag, zo bevriend met de dood, die naar de dood verlangt alsof hij een vriend was, alsof hij een vervulling was van het leven. Het is het bittere oordeel dat psalm 48 uitspreekt over degenen die leven om de hele wereld te winnen zonder te luisteren naar het ware verlangen van hun ziel, van hun hart: ‘De dood is hun herder geweest’.³⁸

Ik zei toen tegen don Giussani dat dit me deed denken aan een zin van Jezus tot de Joden, een zin vol droefheid, zoals toen hij weende over Jeruzalem: ‘Gij wilt niet tot mij komen om het leven te vinden’.³⁹

En daar, in de blik van deze oude vader, ook hij reeds verzwakt door de ziekte, maar zeer levendig van hart en geest, zag en begreep ik wat naastenliefde is. De *caritas* van die twee mannen die ik voor mij had, en van allen die ik in mijn leven heb mogen herkennen als vrienden en herders van het leven, niet van de dood. De universele naastenliefde van alle pausen die ons gegeven

---

³⁷ Wijs 1,13-16.

³⁸ Ps 49 (48),15.

³⁹ Joh 5,40.

zijn tot en met Franciscus. De caritas van herders die, tegenover iedere mens, tegenover de hele mensheid, tegenover de cultuur die de dood volgt (omdat zij geleid wordt door huurlingen die zich niets aantrekken van de schapen), niet berusten, niet bezwijken voor de vleierijen van de dood, het niet aanvaarden – zoals het boek Wijsheid het zegt – hem als vriend te hebben. Het zijn herders, vaders, moeders, die nog liever sterven dan op te houden herders van het leven te zijn, herders die leiden naar het leven, die leiden naar Christus, opdat allen leven zouden hebben in Hem, en wel in overvloed. ‘Ik ben gekomen opdat zij leven zouden bezitten, en wel in overvloed’, zegt de Goede Herder in Johannes 10 vers 10.

Binnen het grote drama van de mensheid

Dit is het grote drama van de mensheid waarbinnen ook wij geroepen zijn om te beslissen, wij allereerst, bewust, en wij ook voor de anderen, als onwaardige maar echte hoofdrolspelers van een liefde voor de mens, van een passie voor de mens die helemaal van Christus is. Het grote drama is dat het Leven er is, gekomen is, hier is, we het kunnen ontmoeten, maar we ook kunnen besluiten er niet heen te gaan, we kunnen besluiten het niet te volgen, we kunnen besluiten zijn voorstel niet te aanvaarden, ook al erkent ons hart het als fascinerend, als het enige wat het nodig heeft.

Dan is de fundamentele keuze, voor iedereen, ongeacht zijn levensstaat of roepingsvorm, die tussen leven met Christus of zonder Hem, tussen leven in navolging van Christus of leven los van Hem.

Deze fundamentele keuze is niet de keuze van een ‘bijzondere roeping’, zoals dat heet. Het is *de fundamentele beslissing van het christendom*, het is de keuze die van iedere gedoopte gevraagd wordt, op duizend manieren, ja op miljarden manieren, zoveel als er mensen zijn. Omdat het over Christus zelf gaat, over wat Christus is in Zichzelf en voor ons. Het is een beslissing tegenover het zijn, tegenover het meest zijnde Zijn dat er is, tegenover het ‘IK BEN’ dat zich op de Sinai aan Mozes openbaarde, maar dat, zoals ik al zei, een dagelijkse aanwezigheid geworden is in Christus die ons komt zeggen: ‘IK BEN MET U alle dagen [dus ook vandaag, op 30 april 2022, hier of daar waar elk van jullie zich bevindt], tot aan de voleinding der wereld’!⁴⁰ Het is indrukwekkend dat het Matteüsevangelie zo eindigt, met deze woorden, want het betekent dat het Evangelie nooit eindigt, alle dagen doorgaat, tot aan de voleinding der wereld!

---

⁴⁰ Mt 28,20.

Maar wat Jezus in zichzelf is, het IK BEN van Jezus Christus, is, door mens te worden, als mens te leven, aan het kruis te sterven, uit de dood op te staan, *alles voor ons*, alles om ons te redden, alles om zich aan ons te geven als Degene die we absoluut nodig hebben, als Degene die beantwoordt aan de hele behoefte van ons hart, van ons leven, van onze relaties, van ons werk, van het gerecht dat ik kook zoals Marta, van de nacht vergeefs vissen die ik, zoals Petrus, doorbracht met mijn kameraden... Christus geeft zich aan ons als de enige die antwoordt op de hele behoefte van heel onze menselijkheid.

De ontmoeting met Christus geeft dit en stelt dit voor, dat wil zeggen alles. Onze vrijheid ziet zich dan geplaatst voor een keuze voor Christus die zich niet beperkt tot zijn woord, zijn leer, zijn na te volgen voorbeeld, zijn liefde voor de armen, de wonderen die Hij doen kan en wat je maar wilt. De keuze voor Christus is de keuze voor Hem in de totaliteit van zijn Persoon, dat wil zeggen de keuze voor Hem in zijn aanwezigheid, voor Hem die vraagt om aanwezig te mogen zijn in mijn hele leven, dat wil zeggen om verwelkomd te worden.

‘Ik sta voor de deur en ik klop. Als iemand mijn stem hoort en de deur opent, zal Ik bij hem binnenkomen en maaltijd met hem houden en hij met Mij’.⁴¹

Als wij ons ervan bewust zouden zijn wat dit betekent, als wij ons ervan bewust zouden zijn dat dit woord van Christus in de Openbaring geen mooi vroom beeld is, maar de reële beschrijving van zijn relatie met ons, met mij... dan zouden we moeten beven bij de gedachte hoezeer wij een dergelijk aanbod verwaarlozen, het aanbod van alles, van het Al, dat bij mij voor de deur staat, als een bedelaar die ons om wat geld komt vragen, terwijl hij ons in plaats daarvan *komt vragen om ons zijn leven te mogen geven*, vervulling te mogen schenken aan ons hart en aan alles wat mijn bestaan samenstelt, weeft, kneedt, tot en met elk haar op mijn hoofd.

God zij dank zijn wij in de tijd geschapen, zijn we geen engelen die vanwege een ogenblik van verkeerde en hoogmoedige beslissing voor eeuwig demonen worden. En dus schenkt de Heer het ons steeds opnieuw de keuze te mogen maken, steeds opnieuw de beslissing te mogen nemen, ze steeds weer te mogen vernieuwen. Hij weet dat als wij de deur niet voor Hem opendoen, wij leven zonder zin, zonder het Leven van ons leven, en Hij berust daar niet in, Hij keert voortdurend terug om ons te zoeken, om bij ons aan te kloppen... Ik ben er zeker van dat de rijke jongeling Marcus zelf was, die zich bekeerd heeft, die bij Jezus is teruggekomen, omdat Jezus er niet in berustte hem zo te zien vertrekken. Inderdaad snelt Jezus onmiddellijk na de episode met de rijke jongeling, naar zijn Passie, omdat hij hem wil redden, zoals hij iedere mens wil redden.

---

⁴¹ Apk 3,20.

Maar wie erop ingaat, wie Hem begint te volgen, zo goed en zo kwaad als hij kan, wie bij elke stap van zijn leven aan Hem gehecht wil blijven, die groeit! Die groeit in zijn leven, die groeit in zijn mens-zijn, die groeit in alles wat Christus' aanwezigheid anders maakt, mooier, vreugdevoller, intenser, rijper, zachtmoediger en nederiger, moediger, meer in staat tot tederheid, tot vrede, of tot de moed om vastberaden te bevestigen wat waar is, wat juist is, om Hem te bevestigen, zelfs als dat betekent voor Hem te sterven. Wie erop ingaat en Hem volgt, groeit in die heiligheid die de volheid van menselijkheid is die Christus' aanwezigheid en liefde voor iedereen mogelijk maken, in elke levensstaat, in elke conditie. Er is niets menselijks dat Christus niet is komen verlossen en vervullen. Daarom hebben we alleen Hem nodig.

Wat is het verbazingwekkend onder ons deze groei van ware menselijkheid waar te nemen! En het is nog verbazingwekkender jezelf te zien veranderen, te veranderen juist in de vriendschap met Hem, zelfs als je een ellendeling blijft, en het misschien zelfs met de tijd en de leeftijd nog méér wordt. Want de menselijke waarheid van de heilige is zo waar, zo zeer gegrond in Christus alleen, dat het hem niet kan schelen of hij nog lang, en misschien wel altijd, met zijn eigen broosheid, zwakheden en zelfs zonden zal moeten samenleven. De heilige beleeft met waarheid zelfs zijn zonden, heiligt zich zelfs door zijn zonden heen – misschien zeg ik een ketterij; maar de paus zegt het ook! – zoals Petrus die bitter weent. Want de consistentie van de christelijke heiligheid berust niet in ons, niet in de mens, niet in de heilige. De consistentie van de heiligheid is de gehechtheid aan een Ander, en alles komt van Hem, alles *bestaat* in Hem, zoals de heilige Paulus het uitdrukt in de lofzang van het eerste hoofdstuk van de brief aan de Kolossenzen.

‘Het heelal is geschapen door Hem en voor Hem. Hij bestaat vóór alles en alles bestaat in Hem. Hij is ook het hoofd van het lichaam dat de Kerk is. Hij is de oorsprong, de eerste die van de dood is opgestaan [Christus, leven van het leven!], om in alles de eerste te zijn, Hij alleen. Want in Hem heeft God willen wonen in heel zijn volheid, [of: het heeft God behaagd in Hem de hele volheid te laten wonen – die van heel het heelal, maar vooral die van mijn hart] om door Hem het heelal met zich te verzoenen [van Marta's verstrooiende beslommingen tot haar relatie met haar zus, tot de oorlog in Oekraïne, tot de relatie tussen Russen en Oekraïners] en vrede te stichten [hoe vol van betekenis is deze term vandaag!] door het bloed aan het kruis vergoten, om alles in de hemelen en op de aarde te verzoenen, door Hem alleen’.⁴²

---

⁴² Kol 1,16b-20.

Alles schaaft zich achter Christus

Maar het is alsof deze kosmische, universele rol van Christus, moest beginnen in de keuken van Marta, in het bootje van Petrus, in het tollenaarskantoor van Matteüs, zoals ze daarvoor begonnen was in het huisje van Maria van Nazaret, in de werkplaats van Jozef, in de stal in Betlehem voor de herders... Dit hele herstel van het universum begint, mysterieus genoeg, wil beginnen – door Zijn keuze, de keuze van het Woord van God – bij mij, bij ons, met de ontmoeting met ieder van ons, als de ontmoeting gevolgd wordt door een overgave aan Zijn aantrekkingskracht, als je op de ontmoeting reageert met een overgave aan Zijn aantrekkingskracht die je steeds opnieuw laat besluiten bij Christus te blijven, stap na stap, omstandigheid na omstandigheid, ontmoeting na ontmoeting, verraad na verraad, zodat je hele leven een karavaan wordt van relaties, van momenten, van gebaren en ervaringen die zich achter Christus scharen, die Jezus volgen, omdat je hart Hem volgt, omdat je hart de fundamentele oproep gehoord heeft die volstaat om elke andere keuze, elke andere verzaking, elk mogelijk offer of elke omhelzing te rechtvaardigen: ‘Marta, Marta, alleen ik ben voor jou noodzakelijk, alleen ik geef oneindige, eeuwige vervulling aan het verlangen van je hart!’

Dit volgen verruimt het ik. De heilige Benedictus spreekt over deze rijpwording aan het begin van zijn Regel, opdat de monniken die deze zullen volgen, begrijpen dat de hele discipline die hij met zich meebrengt, alle bekeringsinspanningen die hij vergt, helemaal gericht zijn op de groei van de persoon, in zijn vermogen om God en zijn broeders in vrijheid lief te hebben en zo de verruiming van het hart te verwelkomen die Christus belooft en geeft aan wie hem volgt.

Sint-Benedictus schrijft: ‘Wij willen daarom een oefenschool gaan stichten voor de dienst van de Heer’. Hij creëert gemeenschappen waarin men leert om de Heer te dienen en vooral te volgen. ‘In haar opzet hopen wij niets te bepalen dat te moeilijk, niets dat te zwaar is. Maar mocht er toch iets in voorkomen, dat wel wat streng lijkt, maar op redelijke gronden voor de verbetering van fouten en het behoud van de liefde vereist wordt [zoals je met kinderen af en toe streng moet zijn als je wilt dat ze groeien], laat je dan niet aanstonds afschrikken en ontvlucht niet de weg van het heil [zoals de rijke jongeling deed], die aanvankelijk altijd nauw is. Naarmate men echter voortgang maakt in het monniksleven en in het geloof [dat wil zeggen in het volgen van Christus], verruimt zich het hart en snelt men met een onuitsprekelijk blijde liefde voort langs de weg van Gods geboden’.⁴³ Wie daarop ingaat, wie, stap voor stap, begint te

⁴³ Benedictus, *Regel voor monniken*, Proloog, 45-49.

volgen, zal op zeker moment merken dat hij voortsnelst, dat hij de energie heeft om te rennen, omdat zijn hart verruimd is door de onuitsprekelijke blijheid van de liefde, van de caritas, omdat hij zich bemind weet.

Een nederig en zeker ik

Wanneer we de episode lezen van de opwekking van Lazarus, in het elfde hoofdstuk van Johannes – een scène die zich klaarblijkelijk heeft afgespeeld na die welke door Lucas wordt verteld, misschien een paar jaar later – dan valt op dat wij daar een Marta aantreffen die welzeker nog gekenmerkt wordt door haar gewone temperament, maar een oneindig veel rijper ‘ik’ heeft, dat vuriger is en kalmer tegelijk.

‘Bij zijn aankomst bevond Jezus dat [Lazarus] al vier dagen in het graf lag. Betanië nu was dichtbij Jeruzalem, op een afstand van ongeveer vijftien stadiën. Vele Joden waren dan ook naar Marta en Maria gekomen om hen te troosten over het verlies van hun broer. Zodra Marta hoorde dat Jezus op komst was, ging zij Hem tegemoet; Maria echter bleef thuis [er is niets veranderd, psychologisch is alles hetzelfde gebleven: de ene werkt en de ander zit thuis]. Marta zei tot Jezus: ‘Heer, als Gij hier was geweest, zou mijn broer niet gestorven zijn. Maar zelfs nu weet ik, dat wat Gij ook aan God vraagt, God het U zal geven’. Jezus zei tot haar: ‘Uw broer zal verrijzen’. Marta antwoordde: ‘Ik weet dat hij zal verrijzen bij de verrijzenis op de laatste dag’. Jezus zei haar: ‘Ik ben de verrijzenis en het leven. Wie in Mij gelooft, zal leven, ook al is hij gestorven, en ieder die leeft in geloof aan Mij, zal in eeuwigheid niet sterven. Geloofst gij dit?’ Zij zei tot Hem: ‘Ja, Heer ik geloof vast dat Gij de Messias zijt, de Zoon Gods, die in de wereld komt’. Na deze woorden ging zij haar zuster Maria roepen en zei zachtjes: ‘De Meester is er en vraagt naar je’.⁴⁴

Wat een harmonisch contrast tussen de Marta in de episode bij Lucas en die in dit tafereel! Een ‘contrast’, want het is duidelijk dat deze vrouw een reusachtige weg heeft afgelegd in het volgen van Christus, een weg van bekering, teweeggebracht door de eerste ontmoeting. Maar wel een ‘harmonisch contrast’, want het is ook duidelijk dat zij dezelfde vrouw is en dat de bekering van haar ik, de groei van haar hart, haar menselijkheid niet ongedaan gemaakt heeft, maar een weg was *van* haar menselijkheid, van haar temperament, van haar relaties, zelfs van haar fouten.

Zo zeer zelfs dat het eerste woord dat zij tot Jezus zegt, haast een verwijt is, zoals destijds: ‘Heer, als u hier was geweest, zou mijn broer niet gestorven

---

⁴⁴ Joh 11,17-28.

zijn!’ Maar het is helemaal anders. Want het is een zacht verwijt, vol vraag, vol erkenning dat Lazarus en zijzelf echt enkel Jezus nodig hadden. En dan is het alsof Marta zichzelf onmiddellijk corrigeert, onmiddellijk haar verholde verwijt vertaalt in, inderdaad, een daad van geloof die, zonder schaduw van pretentie of gril, alles van Christus vraagt en afsmeekt, met een zekerheid die zij voordien niet had: ‘Maar zelfs nu weet ik, dat wat u ook aan God vraagt, God het u zal geven’. Wat krachtig is een ‘ik’ dat ‘ik weet’ zegt, niet om arrogant zijn eigen bekwaamheid, wijsheid en competentie te onderstrepen, maar om een Ander te bevestigen. Marta zegt ‘ik’ in een totale overgave aan Christus, en bovendien in het besef dat ook Jezus’ ‘ik’ helemaal gegrond is in zijn overgave aan de Vader, waardoor het een zeker ‘ik’ is, een punt van zekerheid ook voor haar, ook voor ons. Wat een groot en volwassen bewustzijn heeft Marta van zichzelf en van Christus, als ze bevestigt dat Jezus’ aanwezigheid de aanwezigheid is van de Vader, dat Jezus’ liefde de liefde van de Vader is, dat wat Jezus doet, de Vader doet. Marta’s ‘ik’, Marta’s kleine en ellendige ‘ik’, belijdt in alle openheid *het Ik van Christus*, de manier waarop Jezus ‘Ik’ zei, waarbij hij zich totaal, voor eeuwig bepaald wist door de liefdesrelatie met de Vader in de Heilige Geest.

Tegenover een zo nederig en zeker ‘ik’ – dat is wat ons fascineert in de heiligen, maar ook in zoveel personen onder ons: hun nederigheid en hun zekerheid, bij elkaar gebracht door hun liefde voor Christus – tegenover een zo nederig en zeker ‘ik’ voelt Jezus zich vrij om zich helemaal te openbaren, om aan Marta heel zijn goddelijke natuur, zijn goddelijke kracht te laten zien. De grootheid van een nederig en vertrouwwol ‘ik’, vast in het geloof, ligt in het feit dat het de Heer in staat stelt zijn ‘IK BEN’ volledig te openbaren, te openbaren wat het echt betekent dat enkel Hij ons noodzakelijk is. Marta’s houding stelt Christus in staat zich te openbaren in heel de grootheid en tederheid van zijn wezen.

Stap voor stap naar een totaal geloof

‘Jezus zei tot haar: ‘Uw broer zal verrijzen’. Marta antwoordde: ‘Ik weet dat hij zal verrijzen bij de verrijzenis op de laatste dag’. Jezus zei haar: ‘Ik ben de verrijzenis en het leven. Wie in Mij gelooft, zal leven, ook al is hij gestorven, en ieder die leeft in geloof aan Mij, zal in eeuwigheid niet sterven. Geloofst gij dit?’ Zij zei tot Hem: ‘Ja, Heer ik geloof vast dat Gij de Messias zijt, de Zoon Gods, die in de wereld komt’⁴⁵

⁴⁵ Joh 11,23-27.

Jezus brengt Marta, stap voor stap, tot een totaal geloof. Ik herinner me dat mijn ‘vader’, monseigneur Corecco, voor zijn dood zei dat hij maar om één genade vroeg: te mogen sterven met een totaal geloof. Jezus voert Marta, stap voor stap, naar een totaal geloof. Hij is als een moeder die haar kind een half woord voorzegt, zodat het leert het af te maken, het helemaal te onthouden, zodat het leert zich uit te drukken, niet als een papegaai, maar als iemand die zijn ‘ik’ weet uit te drukken als ‘ik’, als identiteit, als vrijheid die zich doet gelden. Als zijn moeder hem het hele woord zou voorzeggen, zou het kind het herhalen als een papegaai, maar ze zegt hem een half woord, zodat bij het kind het besef wordt gewekt dat hij het is die het woord zegt, zodat hij het is die ontdekt dat hij zich uitdrukt. En door trouw te volgen, alsof ze de antwoorden van de catechismus opzegt – ‘Ik weet dat hij zal verrijzen bij de verrijzenis op de laatste dag’ [een zeer correct, onberispelijk antwoord, maar Christus voert haar verder, of beter gezegd: openbaart haar dat haar geloof in Hem veel verder gaat dan het traditionele geloof van Israël] – door trouw te volgen, haar ogen gericht op die van Jezus, haar hart geneigd naar Jezus’ hart, krijgt Marta de openbaring van alles, van alles wat zij een paar jaar eerder bij haar thuis, op de beroemde avond van de scène, was begonnen te ontmoeten: ‘Ik ben de verrijzenis en het leven. Wie in Mij gelooft, zal leven, ook al is hij gestorven, en ieder die leeft in geloof aan Mij, zal in eeuwigheid niet sterven’.

Herinneren we ons de woorden van don Giussani: ‘Christus, leven van mijn leven, zekerheid van een goede Bestemming en gezelschap voor mijn dagelijks leven, vertrouwd gezelschap dat de dingen ten goede omvormt: zó is Hij werkzaam in mijn leven’.⁴⁶

‘Ik ben de verrijzenis en het leven. Wie in Mij gelooft, zal leven, ook al is hij gestorven, en ieder die leeft in geloof aan Mij, zal in eeuwigheid niet sterven’.

Dit, enkel dit hebben we nodig, heeft iedereen nodig. Dit is het enige noodzakelijke. We hebben een leven nodig dat ons opwekt uit de dood, uit elke dood, uit elk gezicht dat dood en kwaad aannemen in ons persoonlijke leven en in dat van ons gezin, van onze gemeenschap en van de hele wereld. Al het overige zijn de duizend dingen die ons in beslag nemen en onrustig maken zonder noodzakelijk te zijn, omdat ze nooit beantwoorden aan de ware behoefte van ons hart, van elk hart.

Zelfs het leven op deze aarde is niet echt noodzakelijk voor ons, want dat is het wel theater waarin we de behoefte van ons hart waarnemen, maar niet de bevrediging van die behoefte. Lazarus zal niet tevreden gesteld zijn met

⁴⁶ Zie *supra*, noot 19, p. 23.

de paar jaar die hij na zijn opwekking nog zal leven. Wij hebben het niet nodig om niet te sterven, of om te overleven: wij hebben het nodig, zoals Jezus tot Marta zegt, om niet voor eeuwig te sterven, dat wil zeggen, wij hebben het eeuwige leven nodig, dat leven dat alleen Christus ons kan geven, dat alleen Christus voor ons is. Nu zal Jezus Lazarus opwekken tot het leven van Lazarus, maar daarvoor alleen is Lazarus niet door God gemaakt, gewild en bemind. Niemand van ons wordt door de Vader gewild en bemind enkel om een min of meer lang leven te leiden. Wij zijn door Hem gemaakt voor Hem, door God voor God, en ons hart vindt geen vrede totdat het rust in de eeuwige gemeenschap met het leven dat Christus is, in de Schoot van de Vader, in de adem van de Heilige Geest.

‘Geloof jij?’

‘Ik ben de verrijzenis en het leven. Wie in Mij gelooft, zal leven, ook al is hij gestorven, en ieder die leeft in geloof aan Mij, zal in eeuwigheid niet sterven’.

Wat kan iemand nog toevoegen aan dit totale getuigenis van Christus over zichzelf? Wat kan er meer zijn dan deze woorden? Wat kan er meer voor ons zijn dan de volledige openbaring van Gods ontologie die Hij ons doet met zijn aanwezigheid, ons in de ogen kijkend, voor ons aanwezig in vlees en bloed, van aangezicht tot aangezicht? Wat kun je hieraan nog toevoegen?

Je zou denken dat er niets meer aan toegevoegd hoeft te worden. Maar dat is niet zo. Iets ontbreekt er nog aan dit volledige getuigenis, aan deze definitieve theofanie van God aan de mens. Het is Jezus zelf die dit Marta en ons laat begrijpen: ‘Geloof je dit?’

Het heeft geen zin dat God in de wereld komt om zich aan te dienen als het Leven van ons leven, als eeuwig leven dat door geen dood teniet gedaan kan worden, als eeuwig leven hier en nu, niet enkel op de laatste dag, maar nu, en niet alleen voor onze doden, maar voor ons die leven, dat alles heeft geen enkele zin, Christus, zijn dood en verrijzenis hebben geen zin *als ik niet geloof*, als ik mezelf niet herken als een gelovend ‘jij’ tegenover Christus die mij zo ontmoet, door zich zo te openbaren.

Wat een achtung heeft God voor de mens, voor onze vrijheid, als de manifestatie van wat Hij is als God nederig stil blijft staan bij de drempel van ons hart, ons geweten, onze rede, onze wil, intelligentie en vrijheid, en tot ons, haast als de klacht van een bedelaar, de vraag richt om in Hem te geloven, de vraag om Hem Zichzelf te laten zijn voor ons, Hem God te laten zijn, de Verrijzenis en het Leven te laten zijn, Degene te laten zijn die ons maakt en verlost, Degene die ons het leven geeft en het opwekt tot eeuwig leven!

‘Geloof jij dit?’ Deze vraag is geen test van de Inquisitie. Het is het Hart van God dat bedelt bij het hart van de mens, de vrijheid van God bij de vrijheid van de mens, het Zijn van God bij het zijn van de mens.

Maar het is een vraag waarop we het antwoord niet in onszelf moeten zoeken. De stof van het geloof, de zetel van het vertrouwen, bevindt zich niet in ons: die bevindt zich in de Heer zelf, het is de Heer zelf. Daarom formuleert Marta haar antwoord niet zozeer uit vanuit haar geheugen of op grond van een redenering, maar als het ware door in woorden om te zetten wat ze ziet, wat ze tegenover zich heeft, wat Jezus haar over zichzelf meedeelt door haar met liefde in de ogen te kijken, met het verlangen haar leven met zin te vullen, haar leven te vullen met Zichzelf: ‘Ja, Heer ik geloof vast dat Gij de Messias zijt, de Zoon Gods, die in de wereld komt’.

Marta geeft weer wat ze ziet, de ervaring van Christus die ze op dat moment heeft. Jezus is zich aan haar aan het openbaren, het is een theofanie tegenover haar, en zij ziet het, ze herkent het, want vanaf de beroemde avond van haar uitbarsting is Marta niet opgehouden het woord dat Jezus haar gezegd had, te verifiëren, de werkelijkheid die hij haar had laten blijken, dat Hij het enige noodzakelijke is dat het hart verlangt, dat alles vervult, dat alles vult. En nu is Marta volwassen, ze is gegroeid in deze levens-ervaring, ze is gegroeid in de ervaring dat Jezus werkelijk het Leven van haar leven is.

Bovenal belijdt Marta dat deze volheid aanwezig is, een Aanwezigheid is ‘die in de wereld komt’. Geen aanwezigheid die daar roerloos staat, als een heidense afgod, als een standbeeld. *Christus is Gods Aanwezigheid die daar komt waar zij wordt herkend, waar zij wordt verwelkomd, waar zij wordt beminde.* En Marta heeft deze ervaring gehad en blijft ze hebben en daarom heeft ze een zeker hart, gezaghebbend in de zekerheid dat als Christus Alles voor ons is, als Hij het Leven van ons leven is, dat dan heel het werk van onze vrijheid erin bestaat overeen te stemmen met de vrijheid van God om in de wereld te komen, om Zichzelf aan de wereld te geven, in vlees en bloed, om de wereld te vullen met Verrijzenis en Leven van het leven van de mens, van ieder mens, in welke situatie of toestand die zich ook bevindt, zelfs als hij al vier dagen dood is en aan het ontbinden is, zoals Lazarus.

De grote verificatie

Het geloof is dit erkennen, hierom leven, met dankbaarheid en hoop. Daarom is elk moment van het bestaan – zelfs al is het een moment van dood en zonde, of een moment van vernietiging en kwaad zoals de oorlog in Oekraïne, of een moment van pijn en lijden zoals alle situaties van beproeving, ziekte,

onrechtvaardigheid en ellende die ons voortdurend direct of indirect treffen – niets anders dan de vernieuwing van de vraag aan onze vrijheid van Christus, de Verrijzenis en het Leven, die smeekt om ons geloof, om ons ja tot Hem, Leven van het leven, Leven van de wereld: ‘Geloof jij dit?’ ‘Geloof jij dat Ik de Verrijzenis en het Leven van jouw leven ben?’, van het leven van iedereen?

Het leven vraagt nergens anders om. God vraagt nergens anders om. Hij vraagt ons niet om goed te kunnen koken, om het eten op tijd op te dienen, of om erin te slagen beweging te brengen in de traagheid van onze zus. Het leven vraagt om ons geloof in Christus. Het leven, de hele wereld, vraagt ons of Christus werkelijk het enige is waaraan we erkennen behoefte te hebben, of Christus de Verrijzenis en het Leven van ons leven is. Het leven vraagt ons om de ruimte te zijn van deze verificatie waarin het geloof Christus’ aanwezigheid toestaat de mysterieuze en steeds verrassende Verrijzenis en het Leven te zijn van alles en iedereen. Wat een enorme schare getuigen hiervan zien we om ons heen! Zoals de schrijver van de Hebreeënbrief het zegt: ‘Laten wij ons dan aansluiten bij die menigte getuigen van het geloof, en elke last en belemmering van de zonde van ons afschudden, om vastberaden de wedstrijd te lopen waarvoor we hebben ingeschreven. Zie naar Jezus, de aanvoerder en voltooiër van ons geloof’.⁴⁷ Hoevelen van onze vrienden vormen niet deze zwerm van getuigen, deze menigte getuigen die ons doen begrijpen, die ons zeggen dat Christus waarlijk het Leven van het leven is, in de dood, in de ziekte, in het lijden, in alles.

Wie dit beleeft, is gezagvol. Marta is in deze Evangeliescène de gezagvolle persoon die alles en iedereen kalm ordent. Heel anders dan de hysterische vrouw van een paar jaar daarvoor! Ze is gezagvol omdat ze allereerst orde heeft gebracht in zichzelf, ze Christus orde in haarzelf heeft laten brengen. Wanneer je een vast en stabiel centrum plaatst, en het accepteert er de consistentie van te verifiëren, dan wordt alles daaromheen geordend. Ons leven ordent zich met harmonie en schoonheid, zelfs te midden van duizend stormen, wanneer we Christus echt in ons verwelkomen, in ons leven, in heel ons leven, als de Enige noodzakelijke, als Degene die als enige beantwoordt aan de behoefte aan zin en leven van ons hart. Alles krijgt weer samenhang rond Hem, in relatie tot Hem. Alleen Jezus kent de juiste plek van ieder van ons en van alles waaruit ons leven bestaat, van ons hoofdhaar tot onze echtgenote, van onze schoen tot ons werk, van de koffie tot de politiek... alles.

In zijn Regel ordent Sint-Benedictus alles, plaatst hij de hele menselijkheid van de monniken in een harmonische orde die vanuit de kloosters is uitgestraald naar de Europese en mondiale cultuur. Maar heel deze harmonieuze

---

⁴⁷ Heb 12,1-2a.

orde laat hij gebeuren, laat hij voortgebracht worden vanuit een centrum, een centrum dat hij niet kan opleggen, dat elke monnik geroepen is om te kiezen, om vrijelijk te verwelkomen, want het is een affectief centrum, een centrum waar mijn vrijheid beantwoordt aan een liefde die haar om wederliefde vraagt, aan een voorkeur die vraagt om verkozen te worden, aan een op mij gerichte blik die mij vraagt mijn blik te richten op Christus. Sint-Benedictus geeft uitdrukking aan dit centrum door zijn monniken te vragen ‘niets boven de liefde van Christus te stellen’.⁴⁸ Elders zegt hij dat de niet aflatende gehoorzaamheid van de monniken ‘eigen is aan hen die niets méér ter harte gaat dan Christus’.⁴⁹ En tenslotte, wanneer in het voorlaatste hoofdstuk Benedictus enigszins samenvat wat in het leven van de monniken wezenlijk is, besluit hij met te vragen ‘volstrekt niets [te] stellen boven Christus, die ons allen tezamen tot het eeuwig leven moge geleiden’.⁵⁰

Heel ons leven groeit en ordent zich ten opzichte van dit centrum, in de voortdurende confrontatie met dit centrum, steeds alles opnieuw afstemmend op de centrale voorkeur voor Christus. Zo is Marta gegroeid, zo werd haar persoon dat toonbeeld van harmonie van het menselijke, van heel haar uitbundige menselijkheid, waarvan zij blijkt geeft in de episode van de opwekking van Lazarus.

De zonderlinge mensen die Christus verkiezen

Wanneer don Giussani getuigt dat Christus het leven van zijn leven is, dan doet hij dat vanuit een bezorgdheid om alle mensen die bij zijn charisma betrokken zijn, een zorg die hij al vele andere keren tot uitdrukking gebracht had, eigenlijk altijd, bijvoorbeeld toen hij – in de tijd dat ook ik op de universiteit zat – vaak de beroemde (naar ik hoop nog altijd beroemde!) passage uit de *Korte vertelling van de Antichrist* aanhaalde:

‘De imperator richtte zich tot de christenen en sprak: ‘Zonderlinge mensen!... Zegt mij nu zelf, christenen die verlaten zijt door de meerderheid van uw broeders en leiders, wát is u het dierbaarste in het christendom?’ Toen verrees staretz Johannes en antwoordde zachtmoedig: ‘Grote heer! Voor ons is het dierbaarste in het christendom Christus zelf – Hij zelf en alles wat van Hem komt, want wij weten dat in hem de Goddelijke Volheid belichaamd is’.⁵¹

⁴⁸ Benedictus, *Regel voor monniken*, 4,21.

⁴⁹ *Ibid.*, 5,2.

⁵⁰ *Ibid.*, 72,11-12.

⁵¹ Vgl. V. Solovjov, *Korte vertelling van de Antichrist* (vert. J.W. Munz), Lemniscaat: Rotterdam z.j., p. 31.

Soms vraag ik mij af of wij christenen – allemaal: leken, priesters, monniken, religieuzen – door de macht nog steeds gezien worden als ‘zonderlinge mensen’, of de macht van het moment, de ideologie van het moment, ons aanvoelt als zonderling, als niet aan haar geconformeerd, als niet assimileerbaar aan haar interesses, projecten en plannen. Paus Franciscus heeft geen ongelijk als hij vaak de wereldsheid aan de kaak stelt waarmee wij leven, waarmee zelfs degenen leven die toegewijd zouden moeten zijn aan de voorkeur voor Christus, op een zo niet voorbeeldige, dan toch betekenisvolle manier, als teken van een nieuw leven dat voor allen mogelijk is. Maar het nieuwe, andere, voor de wereld ‘zonderlinge’ leven, begint met het ik, met een hart dat Christus werkelijk ontmoet en hem laat verkondigen en in ons leven bewijzen dat echt enkel Hij de Enige noodzakelijke is, de enige die ik nodig heb, de Enige die mij het dierbaarst is, en dus datgene wat ons het dierbaarste is, ja het kostbaarste, dus het laatste wat we zouden opgeven als ons alles afgenomen zou worden, zelfs ons leven. Dat is waarvan de martelaren ons getuigen: dat Christus, daar hij het Leven van het leven is, hun dierbaarder is dan het leven.

Dit is het getuigenis dat ons werd gegeven door monseigneur Corecco, mijn vader in het geloof, die in de jaren van zijn ziekte met waarheid en vreugde de vrede uitstraalde die hem ten deel viel uit een vers van psalm 63 (62), vers 4, uit de lauden van de zon- en feestdagen: ‘Meer waard dan het leven is mij uw genade’.

Alles roept ons hiertoe op, tot deze rijpheid van ons ik in het geloof, dat de aanwezige Verrezenen toestaat de volheid van ons hart te zijn in alle omstandigheden van ons bestaan. Wie Christus begint te volgen, door in alles te verifiëren dat Hij de Verrijzenis en het Leven van het leven is, die groeit in een nieuwe verhouding tot alles en iedereen, een vrije relatie, want wie niets dierbaarder is dan Christus, is vrijer dan de imperator, heeft alles meer in de hand dan de vorst van de wereld.

Maar deze verificatie heeft een aspect dat we vanmiddag nog moeten verdiepen: Marta heeft deze weg niet alleen afgelegd. Alléén zou ze het niet gekund hebben. En wij evenmin.

Laten we het *Regina Caeli* zingen.

Zaterdagmiddag 30 april

Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:

Johann Sebastian Bach, Cantate "Christ lag in Todesbanden", BWV4

Karl Richter – Münchener Bach-Chor und Orchester (Archiv Produktion) Universal

■ TWEDE OVERWEGING

Mauro-Giuseppe Lepori

‘De Meester is hier en hij roept je’

Vreugde en vrijheid

“Ik ben de verrijzenis en het leven. Wie in Mij gelooft, zal leven, ook al is hij gestorven, en ieder die leeft in geloof aan Mij, zal in eeuwigheid niet sterven. Geloof jij dit?” Zij zei tot Hem: ‘Ja, Heer ik geloof vast dat Gij de Messias zijt, de Zoon Gods, die in de wereld komt’ Na deze woorden ging zij haar zuster Maria roepen en zei zachtjes: ‘De Meester is er en vraagt naar je’.⁵²

Vanochtend hebben we gesproken over de weg die Marta heeft afgelegd door na haar... grote uitbarsting, Jezus' provocatie te verifiëren, zijn provocatie om zich tegenover haar te bevestigen als de enige werkelijkheid die zij nodig had. Marta heeft een weg afgelegd, omdat zij dit oordeel, maar vooral deze Aanwezigheid, in alle uithoeken van haar leven ging verifiëren. Ze ging werken aan zichzelf, door te gaan leven met deze verkondiging van Jezus in zich, en zo ontdekte ze meer en meer dat het waar was, dat het waar was dat Jezus oneindig veel noodzakelijker voor haar was dan alle eisen en pretenties waar haar leven en hart vol van waren en vooral slaaf van waren. Zij ging een bevrijding ervaren, een verruiming van haar hart, een verruiming van haar zin en lust om te leven. Niets sloot haar nu nog in zichzelf op, of als dat toch weer gebeurde, dan heropende de herinnering aan die aanwezigheid en dat woord en aan de ervaring die ze in haar hadden opgewekt, haar hart en bevrijdde haar van de angst en het klagen die haar steeds weer probeerden te overweldigen. Daarom was ze verheugd. Zelfs tegenover het drama van het leven, zelfs in het verdriet, zoals over de dood van haar broer Lazarus, voelde Marta dat ze verheugd was, dat wil zeggen vrij van het in zichzelf opgesloten zijn dat haar voorheen verstikt had.

---

⁵² Joh 11,25-28.

De valsheid van het ik verloochenen

Dit werk was niet gemakkelijk geweest. Want met het temperament dat ze had, had het verifiëren dat een Ander alles was wat zij nodig had, het ervan afzien zichzelf en de anderen te verschaffen wat zij meende dat zij nodig hadden, een zelfverloochening gevegd, een verloochening van zichzelf, die haar eerlijk gezegd niet op het lijf geschreven was.

Het logo van de Fraterniteit, een werk van de Braziliaanse kunstenaar Claudio Pastro – die ik enkele maanden voor zijn dood in São Paulo heb mogen ontmoeten; een diepgelovig kunstenaar die van het belangrijkste Mariaheiligdom van Brazilië, *Onze Lieve Vrouw van Aparecida*, voor mij een van de grote wonderen van de hedendaagse christelijke kunst heeft gemaakt – stelt, zoals jullie weten, de heilige Benedictus voor.⁵³ Rond zijn figuur heeft Pastro een halve zin geschreven uit de Regel van Sint-Benedictus: ‘*Ut sequatur Christum* – opdat men Christus volge’. De eerste helft van dit vers uit hoofdstuk 4 van de Regel, dat ogenschijnlijk negatief is, paste er niet op: ‘*Abnegare semetipsum sibi, ut sequatur Christum* – zichzelf verloochenen om Christus te volgen’.⁵⁴

Het lijkt haast wel of Sint-Benedictus het ik volledig wil verpletteren, want hij zegt niet alleen ‘zichzelf’ verloochenen, maar ‘*semetipsum sibi* – zichzelf aan zichzelf’. Het is duidelijk dat zulks ten tijde van Benedictus deel uitmaakte van een monastieke ascese die de zelfversterving niet schuwde. Maar als we zien hoe vaak we leven als slaven van een vervreemd ‘ik’, vol leugens en ideologieën, vol grillen die voortkomen uit een schaamteloze welvaart die de armoede van anderen, van al te veel anderen vergeet; als we zien hoezeer we besmet zijn met wat paus Franciscus ‘wegwerpcultuur’ en ‘cultuur van

---

⁵³ De afbeelding van de heilige Benedictus is overgenomen van het medaillon dat de Braziliaanse kunstenaar Claudio Pastro (São Paulo, 1948-2016) in 1980 ontwierp en vervaardigde bij gelegenheid van het eeuwfeest van de geboorte van de Patroon van Europa. In datzelfde jaar verleende de abt van Montecassino, Martino Matronola, de eerste kerkelijke erkenning aan de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding. De heilige Benedictus houdt de middelvinger, wijsvinger en duim van zijn rechterhand omhoog als teken van de drie Personen van de Heilige Drie-eenheid: een uitnodiging tot een leven in *communio*. Met zijn linkerhand wijst hij naar het hart, waar de idee van de Regel, het evangelische leven, gerealiseerd wordt. De spiralen van de juwelen en de ronding van de medaille zijn symbolen van de dynamiek van het goddelijke dat vlees wordt in de mens. *Ut sequatur Christum* (‘Om Christus te volgen’, *Regel voor monniken*, 4,10) staat langs de rand, om de weg van de mens aan te duiden. Zie ook: G. Feliciani, ‘Notizia storica [Historische noot], in: L. Giussani, *L’opera del movimento. La Fraternità di Comunione e Liberazione [Het werk van de beweging. De Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding]*, op. cit., p. 19.

⁵⁴ Benedictus, *Regel voor monniken* 4,10.

de onverschilligheid' noemt;⁵⁵ als we zien hoe individualistisch en instinctief we tegenover het leven staan, tegenover onze gemeenschap, ons gezin, onze vrouw, onze man, onze kinderen, ons werk of onze roeping... Kortom, misschien zouden ook wij vandaag wel enige baat kunnen hebben bij, misschien geen versterving van het ik, dat verkeerd begrepen en slecht beleefd zou kunnen worden, maar toch een werk aan onszelf dat ons ervan bewust maakt dat een opvatting van het ik als het al van het leven – want dat is het probleem van het individualisme: het vat het ik op als de god, als de afgod van je leven – geen houding is die tot het geluk voert, die ons leven ertoe brengt een zin te omhelzen die het overstijgt. Want vreugde, we zien het bij kinderen, is een ervaring waarbij het hart als het ware 'uit zichzelf barst'.

Ik geloof dan ook dat Marta dit werk gedaan heeft van verloochening van een zelfvervuld ik, van een over zichzelf gebogen ik dat eiste dat iedereen zich over haar heen boog. Maar zij heeft dit werk niet gedaan en deze weg niet afgelegd met de besluitvaardigheid en de kracht van haar ik. Dat zou nog erger zijn geweest! Ik stel mij voor dat de demonen ervan overtuigd zijn de beste en meest onbaatzuchtige wezens van het universum te zijn, enkel omdat ze alles uit zichzelf en voor zichzelf doen. Nee, Marta heeft dit werk kunnen doen omdat zij naar Christus keek, zich door Hem liet aantrekken, ook al had Hij haar aanvankelijk tegengesproken en ontstemd. Maar hij had haar tegengesproken juist door de vinger te leggen op de wonde van haar autonome opvatting van de verwezenlijking van haar leven waarin zij opgesloten zat en die haar deed lijden, haar verstikte, alles in haar en om haar heen vergiftigde: haar relaties, haar werk, haar religiositeit, alles.

Een gedeelde provocatie

Maar Marta legde die weg niet alleen af, en die avond had Jezus niet alleen haar geroepen, zich niet enkel aan haar geopenbaard. Marta legde een weg met betrekking tot zichzelf af binnen een gezelschap, samen met anderen die besloten hadden deze weg met haar af te leggen, door samen met haar aan zichzelf te werken.

Want wat er die avond gebeurde, wat Jezus toen zei en openbaarde, was geen simpel ruzietje tussen Marta en Hemzelf, en evenmin was het een moment van geestelijke leiding tussen Hem en Marta. Hun gesprek is Evangelie

---

⁵⁵ Vgl. Franciscus, *Homilie tijdens de Eucharistieviering bij de opening van de 14e Gewone Algemene Assemblée van de Bisschoppensynode*, 4 oktober 2015; Franciscus, *Boodschap voor de viering van de 54e Wereldvredestdag*, 1 januari 2021.

geworden omdat het een kwestie is die ons allen aangaat, en die iedereen die die avond in Marta's huis was, onmiddellijk raakte en engageerde. Ik ben er zeker van dat die avond zowel beide zussen als de broer een ontmoeting met Christus hebben gehad die een nieuwe betekenis aan hun samenleven gegeven heeft. Want ook Lazarus en Maria deden er na Jezus' correctie van Marta het zwijgen toe. Maria en Lazarus hadden met een ironische glimlach naar elkaar kunnen knipogen, want Jezus was het blijkbaar met hen eens over Marta's eeuwige zorgen en pretenties. Erger nog, ze hadden in koor kunnen zeggen: 'We hebben het je gezegd! Zie je wel, zelfs Jezus heeft gezien dat je ons allemaal opjaagt met je zorgen en pretenties, met je manie om alles en iedereen te controleren!'

Maar ook zij blijven stil! Ook zij luisteren en denken na over zichzelf. Want wat Jezus tegen Marta zei – dat Hij de enige noodzakelijke werkelijkheid was die nodig was – was te groot, te belangrijk: het kon niet alleen voor Marta gelden! Ieder van hen dacht na over zichzelf, zelfs Maria, die door Jezus geprezen was en zich 'rustig' kon voelen. Ongetwijfeld hebben zowel Lazarus als Maria zich afgevraagd: 'En ik? Beleef ik werkelijk de ontmoeting met Jezus in de erkenning dat Hij het enige noodzakelijke antwoord is op mijn behoefte aan geluk, vrede, broederschap, schoonheid en verwezenlijking van mijn leven? Is het voor mij waar of niet dat Hij alles, het beste deel is? Dat Hij mijn vrede is, dat alles in mijn leven zich ordent en rust vindt rondom Hem en in Hem?'

Ik moet bekennen dat wanneer leken die door de stormen van de wereld worden meegesleurd, tegen ons monniken zeggen dat wij het beste deel hebben gekozen, haast met een schuldgevoel omdat zij dat niet ook gekozen hebben, ik mij zeer geprovoceerd voel. Want ik heb de indruk dat voor wie in het klooster is, het beste deel vaak niet zo'n dramatische keuze is als die waarvoor wie zich bij wijze van spreken in volle schipbreuk bevindt, bijvoorbeeld op zijn werk, in zijn gezin, in de maatschappij, in de politiek, zich geplaatst weet... Ook in de scène van Marta en Maria is het alsof Maria het beste deel op een presenteerblaadje krijgt aangereikt, al te gemakkelijk. Marta daarentegen is geroepen een dramatische keuze te maken en, zoals we zullen zien, maakt zij die keuze inderdaad, waarbij zij de valse houding van haar ik werkelijk opoffert. Daarom heb ik de indruk dat ook Maria die avond begrepen heeft dat ook zij haar keuze voor Christus moest vernieuwen, opnieuw en echt moest maken, door Jezus' provocatie te volgen.

Denken we maar aan het moment, diezelfde avond of de volgende dag, dat Jezus en de apostelen weer weggingen, en Marta, Maria en Lazarus alleen achterbleven in dat stille huis, dat weer opgeruimd en schoongemaakt moest worden na de 'overval' van dat dozijn Galileërs, voornamelijk boeren en vissers die niet gewend waren aan goede manieren. Ze hebben elkaar ongetwijfeld

aangekeken, zonder woorden, met van binnen een mengeling van droefheid en kalme, dankbare, gelukkige vrede. Een blijde droefheid, vol verlangen naar een goed ze met dankbaarheid ervaren hadden maar dat je nooit helemaal bezit. De drie keken elkaar aan zoals ze elkaar nog nooit aangekeken hadden, met een tederheid waarmee ze nog nooit naar elkaar gekeken hadden. Ze hielden van elkaar, dat blijkt uit elke Evangeliescène waarin deze broer en zussen voorkomen, maar die *tederheid* was er daarvóór niet. Het was hun alle drie duidelijk, zelfs zonder het tegen elkaar te zeggen – maar later zullen ze het ook tegen elkaar gezegd hebben – dat het tussen hen niet meer was zoals voorheen, dat ze een andere broederschap waren binnengegaan, een andere vertrouwde-heid, en dat dat huis, dat hun zo vertrouwd was, waar ze misschien van kinds af aan met hun ouders en grootouders gewoond hadden, waar ze samen waren opgegroeid..., dat dat huis een nieuwe plek geworden was, een nieuwe ruimte, iets heiligs, als een tempel, een ruimte waarin geleefd moest worden als in een tempel. En ze voelden aan dat die nieuwheid tussen hen en van hun huis geboren was juist op het moment dat Jezus tegen Marta had gezegd, gebruik makend van haar klaagzang – maar hij had ook van iets anders gebruik kunnen maken –, geboren was juist op het moment dat Jezus aan Marta, en aan allen die luisterden, had geopenbaard dat elk mensenhart gemaakt is voor Hem als de Enige noodzakelijke, als het enige antwoord op de behoefte van het leven, van heel het menselijke dat ons uitmaakt.

Want dat is altijd wat er gebeurt in de ontmoeting met Christus, als je Hem werkelijk ontmoet. Jezus zegt het op duizend manieren, hij laat het op duizend manieren ervaren, maar het gaat altijd om deze ervaring. Drie voorbeelden in het Evangelie:

‘Komt allen tot Mij die uitgeput zijt en onder lasten gebukt, en Ik zal u rust en verlichting schenken. Neemt mijn juk op uw schouders en leert van Mij: Ik ben zachtmoedig en nederig van hart; *en gij zult rust vinden voor uw zielen*, want mijn juk is zacht en mijn last is licht’.⁵⁶

Of toen ‘Jezus antwoordde [aan de Samaritaanse vrouw]: ‘Iedereen die van dit water drinkt, krijgt weer dorst, maar wie van het water drinkt dat Ik hem zal geven, krijgt in eeuwigheid geen dorst meer; integendeel, het water dat Ik hem zal geven, zal in hem een waterbron worden, opborrelend tot eeuwig leven’.⁵⁷

Of in een andere passage bij Johannes: ‘Op de laatste en grootste dag van het feest stond Jezus daar en riep met luider stem: ‘Als iemand dorst heeft, hij kome tot Mij; wie in Mij gelooft, hij drinke! Zoals de Schrift zegt: ‘Stromen van levend water zullen uit zijn binnenste vloeien’. Hiermee doelde Hij op de

⁵⁶ Mt 11,28-30.

⁵⁷ Joh 4,13-14.

Geest, die zij, die in Hem geloofden [‘Geloof je dit?’], zouden ontvangen, want de Geest was er nog niet, omdat Jezus nog niet verheerlijkt was’.⁵⁸

Een nieuwe broederschap in Christus

Dat broer en zussen deze gebeurtenis samen verdiepten, dat zij samen antwoordden op deze nieuwheid, en dat zij samen een weg zijn gegaan, zien we niet alleen aan de rijpheid die Marta vertoont wanneer Jezus naar het graf van Lazarus komt. We zien het ook en vooral aan haar nieuwe relatie met Maria, haar zuster. Er is maar een detail nodig om te begrijpen dat de twee zussen een nieuwe relatie hebben, want Marta gaat, na de ontmoeting en het gesprek met Jezus die zich aan haar openbaart als de Verrijzenis en het Leven van het leven, haar zus roepen, op een manier die de nieuwe relatie laat zien die zij hebben, de nieuwe relatie die groeit tussen personen die samen zijn om te verifiëren dat Christus de Enige is die noodzakelijk is voor het hart en het leven, de nieuwe relatie tussen hen die samen zijn omdat Jezus Christus er is, omdat Christus alles is. Ze zegt haar: ‘De Meester is hier en hij roept je’.⁵⁹

In dit woord ligt heel de nieuwheid Christus in de wereld gebracht heeft, namelijk een nieuwheid van relaties, een nieuwe broederschap, een nieuwe broederlijkheid, een vriendschap die voor de wereld ondenkbaar is, en vooral onmogelijk zonder Christus. Marta roept Maria om haar te zeggen dat Jezus haar roept, ze brengt haar de roep van de aanwezige Heer over. Hij is hier en roept je, hij wil je, hij wil je ontmoeten. Inmiddels weten ze allebei dat Jezus de Enige noodzakelijke is, het Leven van het leven. Ze zijn verenigd in dit besef, in dit in Christus de totale bevrediging van het hart vinden.

‘De Meester’: voor Marta stroomt deze titel over van Christus’ gezag, van zijn *auctoritas* – wat etymologisch ‘doen groeien’ betekent – dat wil zeggen van het feit dat de relatie met Hem, het luisteren naar Hem, ons laat groeien, ons leven laat groeien, ons hart verruimt, ons binnenvoert in de waarheid van alles, van onze relaties, van ons werk, van onze liefdes, van onze menselijke zwakheden, tot en met de dood, tot en met het verdriet om de dood van Lazarus of van jezelf. Voor Marta is nu de ‘Meester’ Hij die ‘de Verrijzenis en het Leven’ is, Hij die aanwezig is om je op te wekken, om je ten volle te laten leven. ‘Meester’, zo zou de heilige Moeder Teresa van Calcutta zeggen, is Jezus die

---

⁵⁸ Joh 7,37-39.

⁵⁹ Vgl. Joh 11,28.

het ‘Leven – om te leven’ is, de ‘Liefde – om lief te hebben’⁶⁰ en zoveel andere kwaliteiten en houdingen die wij geroepen zijn om aan te nemen, te absorberen uit de gezaghebbende genade van zijn aanwezigheid, van zijn liefde voor ons, van zijn blik op ons.

Er is geen diepere en waarachtigere gemeenschap mogelijk, geen mooiere en hechtere broederschap, dan in het delen van dit geloof en dit verlangen, van dit geloof dat verlangen is naar Hem, verlangen naar en omhelzing van Hem. En er bestaat geen groter wederkerig geschenk, geen onverwoestbaarder eenheid, dan elkaar de aanwezigheid in herinnering te brengen van Jezus, die naar ons verlangt, om antwoord en bevrediging te kunnen geven aan ons fundamentele verlangen naar leven. Marta en Maria zijn zo stilzwijgend en diep verenigd in het besef dat Jezus’ aanwezigheid het Leven van het leven is, voor henzelf en voor iedereen, zelfs voor de doden zoals Lazarus, dat wanneer zij tegenover Hem komen te staan, op verschillende momenten, zij hetzelfde tegen Hem zeggen, Hem hetzelfde bewustzijn uitdrukken, hetzelfde verlangen naar het Leven van het leven dat Hij is: ‘Heer, als Gij hier was geweest, zou mijn broer niet gestorven zijn!’⁶¹

Samen verifiëren dat Hij alles is

Ik benadruk dit alles omdat het mij lijkt dat wij in deze episodes, in deze woorden, in deze personen van het Evangelie, het existentiële paradigma vinden van de Kerk, van het gezelschap van personen, van de vriendschap en de broederschap waarin aan ieder van ons wordt gegeven en gevraagd om tot de bodem te gaan van de ontmoeting met Christus, tot we een volheid van menselijkheid vinden, een volheid en een rijpheid van het ik die de wereld veranderen, die alle dingen vernieuwen doordat ze overeenstemmen met de gebeurtenis van Christus en ervan getuigen. Niets getuigt meer van Christus en van het feit dat hij Alles is voor de mens, dan een mens die zijn leven uitspeelt in de verificatie van dit voorstel, die groeit door de verificatie van dit voorstel van Christus aan het hart, van Christus die tot het hart zegt: Ik ben alles voor jou en voor iedereen!

Maar meer nog dan dit, of onlosmakelijk hiermee verbonden, getuigt niets méér van Christus en van de volheid die Hij is voor de mens, dan *een gezels-*

⁶⁰ ‘Laten we allemaal ware en vruchtbare ranken worden van Jezus’ wijnstok, door Hem in ons leven te verwelkomen in de vorm waarin Hij graag komt: [...] als Leven – om te leven; als Liefde – om lief te hebben’ (Moeder Teresa, *Il cammino semplice [De eenvoudige weg]*, Mondadori: Milaan 1995, p. 17).

⁶¹ Joh 11,21 en 32.

schap van personen die in deze verificatie verenigd zijn, in deze ervaring van zich groepen weten door de Enige noodzakelijke, om te verifiëren dat het hart en het leven werkelijk niets anders nodig hebben dan Hem. De christelijke communio is juist een delen in de verificatie (letterlijk: het waar, reëel laten worden) dat Christus Alles is voor het hart van de mens.

Je kunt door niets kostbaarders, dierbaarders, verkieslijkers verenigd zijn. En niets zou ons verantwoordelijker moeten maken voor onze eenheid tegenover de hele wereld. Want het motief van de eenheid van de leerlingen is hun ervaring dat Christus Alles is voor het hart van elke mens, dat Christus het Leven van het leven van elke mens is, en als ik deze zo verrassende en gratuite ervaring opdoe, die ik niet verdien, dan word ik onmiddellijk verantwoordelijk voor elk mensenhart. En als ik ervaar dat de broederschap die ik beleef met wie God naast mij geplaatst heeft, de verificatie dat Christus de enige voor de mens noodzakelijke Werkelijkheid is, waarder en reëler maakt, dan wordt diezelfde eenheid met mijn broeders en zusters een universele verantwoordelijkheid, jegens de hele wereld. Met andere woorden, maar dat zullen we nog verder moeten uitwerken: als ik tegen degene die naast me staat, zeg: ‘De Meester is hier en hij roept je’, ‘Christus, de Verrijzenis en het Leven, is aanwezig en roept je’, dan zeg ik dat eigenlijk tegen iedereen, dan breng ik Christus’ aanwezigheid en oproep over aan de hele wereld. Niet omdat ik zo goed ben, of omdat ik alom bekend ben, of omdat de persoon aan wie ik het meedeel belangrijk is, maar vanwege de aard van Christus, vanwege wat Christus is zelfs wanneer hij in de keuken van mijn huis zit, zelfs wanneer hij aanwezig is in mijn krakkemikkige gemeenschap of gezin.

Als de oecumene zo beleefd wordt, is ze een universele verantwoordelijkheid van de christenen, is ze wat alle christenen aan de hele wereld verschuldigd zijn. Want hoe meer wij deze ervaring delen, des te meer verifiëren we samen dat Christus echt Alles is, dat Hij Alles is voor allen, Alles in allen. Het delen van deze ervaring, van deze verificatie, vermindert niet, maar accentueert juist de Totaliteit van Christus voor eenieder, voor elk hart.

‘Brandde ons hart niet in ons, terwijl Hij onderweg met ons sprak en ons de Schriften ontsloot?’⁶² zeggen de Emmaüsgangers tegen elkaar. Wat een diepe en tedere *communio* is er tussen deze twee Emmaüsgangers wanneer ze de ervaring delen dat alleen wanneer Christus aanwezig is, wanneer de Meester aanwezig is, ieders hart brandt van volheid! Ze hadden nog nooit zo’n intense onderlinge vriendschap ervaren als op die tocht met Jezus, en er zijn er die voor mogelijk houden dat zij man en vrouw waren, of in elk geval twee leerlingen die al jaren door een relatie met elkaar verbonden waren, bijvoorbeeld

---

⁶² Lc 24,32.

vanwege hun werk, hun woonplaats, verwantschap of vriendschap. Maar daarvoor waren zij niet zo verenigd geweest; inderdaad waren ze toen aan het klagen, teleurgesteld ook in Christus die op die onwaardige wijze gestorven was, zonder de beloften te vervullen die zij hem hadden toegedicht, zodat Hij zou beantwoorden aan hun verwachtingen, wellicht allemaal goede verwachtingen zoals de bevrijding van Israël. ‘En wij leefden in de hoop, dat Hij degene zou zijn die Israël ging verlossen...’⁶³ Ze waren net als Marta, die op die avond van Jezus alleen maar verwachtte dat hij haar zuster zou opdragen haar te gaan helpen, haar een ‘schop’ zou geven om overeind te komen en te gaan werken...

Wat verwachten we weinig van Christus als wij Hem niet toestaan ons te openbaren dat Hij alles is voor ons diepste verlangen!

De missie van de fraterniteit

Wanneer Marta aan Maria de oproep van de aanwezige Meester doorgeeft, deelt ze met haar zus een openheid voor Christus die hem in staat stelt ons alles te geven, alles in Zichzelf, heel het Leven dat Hij voor ons is. Ze delen een geloof en een hoop die geen grenzen stelt aan het geschenk van Christus voor de wereld. Alleen wie een dergelijke *communio* beleeft, is werkelijk missionaris. Christus is ons tegemoet gekomen, is ons komen roepen, om de wereld te redden, zonder grenzen. Hij is niet gekomen om alleen Israël te bevrijden, of om alleen in het huis van Marta orde en tucht te brengen. Toch stellen wijzelf bijna altijd dit soort grenzen, bewerkstelligen wij deze reductie van Christus' gebeurtenis. We reduceren ze niet zozeer in zichzelf, want met woorden geloven we dat Christus de Zoon van God is die voor de redding van de hele wereld mens geworden, gestorven en verrezen is. We reduceren ze doordat we deze gebeurtenis nauwelijks toestaan ons leven te veranderen, ons leven te vullen. We zouden willen dat ze met ons zou overeenstemmen in de mate van een eigen beperkt verlangen van ons, dat niets voorstelt vergeleken met het oneindige verlangen naar verlossing dat Christus in zijn hart heeft. Een verlangen dat Hij ook voor mij heeft! Christus wil ons niet gebruiken om de wereld te redden door onze behoefte aan verlossing over te slaan. Het is juist het tegenovergestelde: Christus verlost de hele wereld door middel van de verlossing van mijn leven, door middel van de volheid van mijn hart, door de opwekking van mijn leven. ‘Ik ben de Verrijzenis en het leven’, maar niet alleen van Lazarus: ook van jou, Marta! En te beginnen met jou, van degenen die die je zult ontmoeten, zoals over enkele momenten je zus. ‘Ik ben de Verrijzenis en het Leven’ in Per-

⁶³ Lc 24,21.

soon, in absolute zin, en daarom voor iedereen en van iedereen! Als mijn leven in jou uitbarst, zul je het niet kunnen leven zonder de wereld te omhelzen, zonder een smartelijk verlangen naar universele verlossing, dat het smartelijke verlangen is dat mij met liefde voor jullie aan het Kruis deed sterven!

Wat een buitengewone menselijke groei, die van Marta en Maria, die elkaar eerst beconcurrerden en elkaar eisen stelden – zozeer zelfs dat Jezus zelf een oorzaak van twist en afgunst tussen hen leek te zijn – maar daarna tot het volwassen besef kwamen dat het delen van de waarde van Christus Hem voor elk van hen nóg kostbaarder en aanwezig maakt. De ervaring dat ik, als ik Christus met anderen deel, hem zelf nog meer ontvang.

Nu klaagt Marta niet meer als Maria thuis zit, terwijl er zoveel te doen is om alle mensen te ontvangen die komen rouwen om de dood van Lazarus, en ze zal zelfs niet klagen wanneer Maria straks al die kostbare nardusbalsem over Jezus' voeten zal gieten.⁶⁴ Marta heeft vrede met de contemplatieve grautiteit van haar zuster, zoals ze vrede heeft met haar eigen rol als huishoudelijke duizendpoot, omdat zij begrepen heeft, ja zelfs ervaart, dat zij in alles de kostbaarste schat delen, die zowel haar huishoudelijke werk als Maria's werkeloze contemplatie een oneindige waarde geeft. Niets belemmert haar in de aanwezige Christus de volheid van haar hart te vinden: al het andere is slechts het toneel van deze ervaring.

Maar deze verificatie moeten we verrichten in ons Fraterniteitsleven, in onze gemeenschappen en vriendschappen, en niet alleen met onze gemeenschap, maar ook met onze man of vrouw en kinderen, onze vrienden en collega's, en zelfs met onze vijanden en rivalen. We zouden ons steeds moeten afvragen: is er op al deze gebieden plaats voor de aanwezige Christus die Leven van het leven is, volheid van het hart en van heel ons mens-zijn? Is er ruimte voor Christus midden in ons leven, in onze relaties, in onze ontmoetingen, zelfs in onze ontspanning, of in onze ruzies en conflicten? Is er ruimte voor Christus midden in onze relatiecrises? Is er ruimte voor de werkelijk aanwezige Christus zelfs midden in de crises van onze opvatting van onze relaties, van de zin van ons samenzijn, van ons samen wandelen? Is er ruimte voor Christus, bijvoorbeeld, midden in onze conflicten over de interpretatie van een charisma, een missie of een roeping?

Het getuigenis van de Verrezene, de substantie van elke missionaire aanwezigheid, zelfs binnen de vier muren van een klooster of van ons huis, is de uitstraling van onze erkenning, te midden van dit alles, minstens als een bédelen, dat Christus, de Meester, de Heer, de Verrijzenis en het Leven van het leven, hier is en ons roept.

---

⁶⁴ Vgl. Joh 12,1-11.

Monseigneur Montini, de latere heilige Paulus VI, schreef aan het begin van zijn ambt als aartsbisschop van Milaan een pastorale brief voor de Veertigdagentijd, met als titel een zin van de heilige Ambrosius: ‘*Omnia nobis est Christus* – Christus is alles voor ons’.⁶⁵ Het is een brief die in zijn geheel zou moeten worden hernomen – het spijt me dat ik daar nu de tijd niet voor heb – omdat hij met een nog steeds actuele helderheid bevestigt dat wat Kerk en wereld het hardst nodig hebben een hernieuwde bewustwording en ervaring is van het feit dat alleen Christus noodzakelijk voor ons is. Het raakt me als ik eraan denk dat monseigneur Montini deze brief publiceerde enkele maanden nadat don Giussani, in de maand oktober daarvoor, de beroemde trappen van het Berchet-lyceum beklommen had om, zonder dat hij dat wist, de beweging te beginnen waarvoor de Heilige Geest hem bestemd had. Ik stel me voor hoe de woorden van zijn aartsbisschop over de absolute noodzakelijkheid van Christus in het hart van don Gius weerklonken moeten hebben.

Montini geeft in deze brief een buitengewone definitie van Pasen, want hij laat ons begrijpen hoe het ons moet engageren: ‘Pasen [is] de verkondiging van onze behoefte aan Christus, ons leven’.⁶⁶

Ware vriendschap

‘De Meester is hier en hij roept je’.⁶⁷

We moeten deze woorden vatten in heel hun intensiteit. Want ze definiëren de substantie van de christelijke *communio*, van die vriendschap, die broederschap die alleen Christus’ gebeurtenis mogelijk maakt en die ons tot die ‘zonderlinge mensen’ maakt over wie Solovjovs imperator spreekt, die niets dierbaarders hebben dan Christus. Zoals ik al eerder aanstipte legt Marta in die zin alles, haar hele ontmoeting met Christus, de Verrijzenis en het Leven, en dus heel haar geloof in Hem: ‘Ja, Heer ik geloof vast dat Gij de Messias zijt, de Zoon Gods, die in de wereld komt’!⁶⁸

Door haar zuster zo te roepen, vertaalt Marta haar persoonlijke erkenning van Christus in een nieuwe relatie met haar. Het is prachtig om de overeenkomst te zien tussen wat zij zojuist over Jezus gezegd heeft – ‘U bent de Messias, de Zoon van God, degene die in de wereld komt’ – en wat zij vervolgens tegen haar zuster zegt: ‘Hij is hier en hij roept je’, dat wil zeggen hij is geko-

⁶⁵ Ambrosius, *De virginitate* 16,99.

⁶⁶ G. Battista Montini, *Omnia nobis est Christus*, Pastorale brief aan het aartsbisdom Milaan, Veertigdagentijd 1955.

⁶⁷ Vgl. Joh 11,28.

⁶⁸ Joh 11,27.

men voor jou. Wie Christus' levende aanwezigheid erkent, heeft een nieuwe relatie met alles en vooral met iedereen, te beginnen met de relaties waarvan zijn leven al doorweven is.

Het is de nieuwe relatie waarvan Andreas onmiddellijk getuigde tegenover zijn broer Simon: 'Andreas, de broer van Simon Petrus, was een van die twee die het gezegde van Johannes hadden gehoord en Jezus achterna waren gegaan [die broers zijn al een leven lang samen, ze werken samen, ze hebben elkaars vreugden en verdriet gedeeld, duizendmaal ruzie gemaakt en elkaar de huid volgescholden!]. De eerste die hij ontmoette was zijn broer Simon tot wie hij zei: 'Wij hebben de Messias', – vertaald betekent dat: de Gezalfde – 'gevonden', en hij bracht hem bij Jezus. Jezus zag hem aan en zeide: 'Gij zijt Simon, de zoon van Johannes; gij zult Kefas – dat betekent: Rots – genoemd worden'.⁶⁹

Wat is het dat verandering kan brengen in de gebruikelijke en dikwijls door de tijd, de routine en de vanzelfsprekendheid gebruikte, verwaste onderlinge verhoudingen, zelfs en allereerst in onze relaties met hen die door hun roeping met ons verbonden zijn: onze man en vrouw, kinderen, broeders en zusters in de gemeenschap...? Wat verandert de relaties? Soms het feit dat ik beter, aardiger, guller, minder saai ben geworden? Dat ik meer m'n mond houd in plaats van voortdurend kritiek te leveren? Maar vaak is het juist door te zwijgen dat ik schimmel laat groeien – als het al geen giftig onkruid is – tussen mezelf en de anderen... Nee! *Wat mijn relaties verandert is de Aanwezigheid van Degene die mijn hart vervult*. Andreas heeft Iemand ontmoet die beantwoordt aan heel de dorst van zijn hart, en in de ontmoeting met Petrus bemerkt hij dat Christus hem zo vervult, hem zo dierbaar, zo kostbaar geworden is, dat Hij zelfs alles aanvult wat er ontbreekt of kapotgegaan is tussen hemzelf en zijn norske oudere broer. En hij slaagt erin Simon Petrus Christus te geven, omdat de aanwezigheid van Jezus in hem, in zijn hart, al zo groot is, zo reëel, dat Petrus er met heel zijn hart en leven door geabsorbeerd wordt, zozeer dat hij een ander wordt, zozeer zichzelf wordt dat hij een ander is: 'Jij bent Simon, de zoon van Johannes; je zult Kefas genoemd worden'. Het is niet dat hij niet langer Simon zal zijn, de zoon van Johannes. Petrus zal zichzelf blijven, in voor- en tegenspoed, ook na Pinksteren. Maar hij is een ander geworden, omdat in zijn leven de eeuwige identiteit die hij tegenover Christus heeft, binnengaat, tevoorschijn komt, aan het licht komt wat hij voor Christus is, van eeuwigheid en voor de eeuwigheid. En als Christus aanwezig is, dan *gebeurt* er wat ik voor Hem ben, het is meer mezelf dan ikzelf, het bepaalt mij meer dan wat dan ook, meer dan ikzelf. Als Christus aanwezig is, laat hij in de relatie met mij gebeuren wat ik

---

⁶⁹ Joh 1,40-42.

voor Hem ben. Als ik Hem voor ogen houd, sta ik Hem toe mij te laten zijn wat ik voor Hem ben.

‘De Meester is hier en hij roept je’. Christus wordt onder ons doorgegeven, is onder ons doorgegeven en wordt onder ons doorgegeven, *in de echo van Zijn roep die onze relaties worden*, zelfs de meest vertrouwde en intieme. Het is Christus die Maria roept, maar het is Marta die voor Maria de tijdelijke, vleeselijke draagster wordt van de roep van de Eeuwige. Christus is aanwezig, en Marta zegt tot Maria: ‘Hij is hier!’ Christus roept Maria, en Marta zegt tegen Maria: ‘Hij roept je!’ Ze voegt niets toe, geeft geen commentaar, interpreteert niets. Enkel haar persoon, haar lichaam, haar stem, haar blik, het enigszins moeizame trillen van haar adem, het zweet op haar voorhoofd, haar glinsterende ogen... alles in haar wordt drager van Christus die haar zus roept. Voor haar zus belichaamt Marta Christus’ aanwezigheid en oproep, Christus’ naastenliefde, Gods caritas voor iedere mens.

‘En het Woord is vlees geworden en is onder ons komen wonen’.⁷⁰

De ervaring van de Maagd Maria, dat wat zij onmiddellijk na de Boodschap beleefde door Elizabet te gaan bezoeken, wordt de dagelijkse ervaring van de kerkelijke gemeenschap, van de Kerk. Elizabet merkt het op met verbazing, in haar eigen vlees als vrouw en moeder bewogen en ontroerd: ‘Zie, zodra uw groet mijn oren bereikte, sprong het kind van vreugde op in mijn schoot!’⁷¹ Christus’ aanwezigheid in ons midden is zo reëel dat wij die ook fysiek ervaren.

Geen proselitisme maar aantrekkingskracht

Maar de overdracht van Jezus’ aanwezigheid onder ons is niet iets mechanisch. Waarom niet? Omdat het een overdracht is tussen de aanwezige Christus en de vrijheid van de ander. Marta zegt niet tegen haar zus: ‘Ga onmiddellijk mee, want Jezus is er! Je mag de gelegenheid niet verliezen!’ Nee, ze stelt Christus niet voor als een talisman die je ongeluk zal brengen als je hem niet aanraakt. Ze stelt Christus voor als degene die zich als eerste voorstelt aan onze vrijheid, door ons tot Zich te trekken met nederige liefde, met zijn liefde die dorst naar de onze, dorst naar ons hart, dorst naar de dorst van ons hart. Ook de Samaritaanse vrouw, ook Zacheüs, ook Nikodemus, ook de goede moordenaar werden niet door Christus bekeerd middels proselitisme, zoals paus Franciscus en paus Benedictus in koor zouden zeggen, maar door aantrekking, door de aantrekkings-

---

⁷⁰ Joh 1,14.

⁷¹ Lc 1,44.

kracht die Christus zelf op onze vrijheid uitoefent. Christus trekt onze vrijheid aan; hij trekt ons niet aan door ons te vleien met andere zaken, met dingen die ons zouden interesseren, met de grillen die we in ons hebben, maar hij trekt onze vrijheid aan. Het is dus een aantrekkingskracht die je stappen voorstelt, die je vragen respecteert, je aarzelingen (hij blijft een hele nacht praten met Nikodemus), totdat je je overgeeft, niet aan een dwang, maar aan een oneindige liefde, aan de evidentie van een oneindige liefde. Laten we bedenken met wat een geduld we in het geloof, in de christelijke ervaring zijn voortgebracht, met wat een geduld er gewacht is op de groei, op het 'ja' van onze vrijheid!

Marta gaat naar haar zus na allereerst zelf doordrongen te zijn van Christus' aantrekkingskracht. Maar kunnen jullie je de schoonheid van de Heer voorstellen, zijn aantrekkingskracht op haar hart, op het moment dat hij tegen haar zegt terwijl hij haar in de ogen kijkt: 'Ik ben de verrijzenis en het leven'⁷²? Probeer het je voor te stellen: het is de absolute schoonheid; alle iconen proberen dit uit te drukken. En hij zegt dit juist als Gods aantrekkingskracht op de mens, want hij zegt het niet zozeer om Zichzelf te definiëren, maar om zijn relatie met ons te definiëren, de invloed van deze absolute schoonheid op ons. Want hij voegt er onmiddellijk aan toe: 'Wie in Mij gelooft, zal leven, ook al is hij gestorven, en ieder die leeft in geloof aan Mij, zal in eeuwigheid niet sterven'⁷³. Hij biedt ons een leven aan dat niet sterft, dat in eeuwigheid niet sterft! En dit leven is Hijzelf. Wat zou aantrekkelijker voor ons kunnen zijn? Sterker nog: wat zou ons kunnen aantrekken als het dit niet is?!

Dit is dus wat het getuigenis, als de substantie van ware relaties, van ware vriendschap, van ware broederschap, als de substantie dus van de kerkelijke *communio*, overbrengt aan de vrijheid van de ander, van mijn door Christus aangetrokken vrijheid voorstelt aan de niet door mij maar door Christus aangetrokken, geroepen vrijheid van de ander. 'De Meester is hier en hij [Hij!] roept je'.

Als wij dit besef zouden hebben van onze relaties, dit oordeel over onze instinctiviteit in de relaties, wat een stralende zon zouden dan onze gemeenschappen zijn, hoe klein, onooglijk en krakkemikkig ze ook mogen wezen, midden in een wereld waarin aantrekkingskracht en vrijheid elkaars slaven zijn, en dus niet ademen, geen vriendschap scheppen, het hart en het leven niet verruimen. In de wereld zijn aantrekkingskracht en vrijheid met elkaar versmolten, en daarom bewegen ze niet, veranderen ze het leven niet.

Wat hebben we hier God zij dank een hoop positieve getuigenissen van! Wat is het verbazingwekkend dat er zulke realiteiten verspreid zijn in de Kerk, in de Fraterniteit, in de bewegingen, in de ordes. Zó leeft de Kerk en vormt ze de

---

⁷² Joh 11,25.

⁷³ Joh 11,25b-26.

wereld om, is de Kerk zout en gist in het zuurdeeg van de wereld. Niet zozeer omdat ze elkaar liefhebben, maar *omdat ze elkaar zó liefhebben*, op een zodanige wijze dat zelfs de omhelzing tussen echtgenoten inhoud geeft aan deze roep, een wederzijds zeggen tot uitdrukking brengt, zoals Marta zei tot Maria, Andreas tot Petrus, de Samaritaanse vrouw tot de mensen van haar stad, dat Christus aanwezig is en je tot Zich trekt, jouw vrijheid oproept om naar Hem toe te komen, om hem de Verrijzenis en het Leven van jouw leven te laten zijn. Zo'n onderlinge liefde maakt van de Kerk het zout der aarde en het licht der wereld.

Geen omhelzing, geen vriendschap, geen broederschap is dieper en intiemer dan deze. Hoe komt dat? Omdat wat ons verenigt, wat ons samenhoudt (en dat geldt zelfs voor man en vrouw), datgene is, zoals Sint-Augustinus zegt,⁷⁴ dat mij innerlijk meer nabij is dan ik mezelf nabij ben, dat jou meer nabij is dan jij jezelf nabij bent, dat ons meer nabij is dan wij het zelf zijn, dan onze intimiteit: de volheid waarvoor ons hart gemaakt is en die gerealiseerd wordt door Christus, door God, door God in Christus.

Deze intensiteit, deze diepgang in de relaties, overwint de dood en de scheiding tussen ons die de dood lijkt te scheppen. Want het is de aanwezigheid van de Verrezene, van Hem die ons laat verrijzen, die het Leven van het leven is, het is de aanwezigheid van de Verrezene die roept, zelfs door de dood heen, door de scheiding heen. Hij die mijn hart aantrekt, is dezelfde, dezelfde Aanwezigheid die mijn geliefde in de dood, door de dood heen tot zich trekt. Hij die mijn hart tot Zich trekt, is dezelfde die de persoon die ik liefheb tot het eeuwige leven trekt. *De dood is het mysterieuze teken van het definitieve van onze roeping, het definitieve teken dat wij enkel Hem nodig hebben om te leven.* En als wij hierdoor verenigd worden, als het deze werkelijkheid is die ons verenigt, die ons verenigt met ons hart en niet met ons hoofd, dan laat de werkelijkheid ons, zelfs met de pijn die de menselijke conditie wel met zich meebrengt, ons nog meer verenigd voelen, in Christus, in het Leven. Hooguit ben ik het die nog een weg moet afleggen in deze richting, die nog de weg moet gaan die Marta gegaan is, naar Christus toe en dus naar haar zuster of broer, maar de werkelijkheid is dat wie meer in Christus' aanwezigheid is, meer bij mij aanwezig is dan ikzelf, dichter bij de waarheid van mijn hart staat dan ikzelf...

De bron van het charisma

Deze broederschap die de oproep van de aanwezige Christus, volheid van het hart, meedeelt, is de zending *ad intra* en *ad extra* van de Kerk, van elke ge-

⁷⁴ '... interior intimo meo et superior summo meo' (Augustinus, *Belijdenissen*, III,6,11).

meenschap, van elke kerkelijke werkelijkheid. Het is de taak van de Kerk deze broederschap te beleven. Het is ook de substantie van elk charisma. Als we er goed over nadenken, dan zien we dat elk kerkelijk charisma uiteindelijk een bijzondere modaliteit is, een bijzondere incarnatie van de overdracht aan de mens van Christus' oproep aan zijn vrijheid, opdat wie erdoor bereikt wordt, zoals Maria van Betanië, weer kan opstaan uit zijn doffe verdriet, om de aanwezigheid van de Verrezene te bereiken die ons leven van Leven vervult.

Elk kerkelijk charisma is een uitzonderlijk geschikte manier om tegen iedereen te gaan zeggen, zoals Marta tegen Maria, dat de Meester aanwezig is en ons tot Zich roept zodat hij kan beantwoorden aan ons verlangen naar eeuwig leven. Elk charisma draagt, voor wie erbij betrokken is, de fascinatie van deze oproep in zich, een fascinatie omdat hij beantwoordt aan alles wat mijn hart verlangt, zelfs zonder het te weten. Het charisma dat God voor jou gekozen heeft, is dat waarin deze oproep je met meer schoonheid, concreetheid en waarheid bereikt. Het is datgene waarin deze oproep in je blijft doorklinken, vooral als je je houdt aan de methode die elk charisma met zich meebrengt om van deze oproep een voortdurende herinnering te maken aan de aanwezigheid van Christus en dus aan de volheid van het hart; aan de aanwezigheid van Christus en dus aan de Verrijzenis en het Leven van je leven.

De vernieuwing van een charisma impliceert altijd nieuwe aandacht en nieuwe genegenheid voor deze bron-ervaring. De bron van een grote rivier is niet een moment in het verleden, maar een voortdurende oorsprong. Daarnaast terugkeren betekent niet honderden of duizenden kilometers stroomopwaarts gaan, maar je er weer van bewust worden dat het water dat nu stroomt, in het heden van je leven en je gemeenschap, altijd gevoed wordt door de bron, ook al zal het altijd mogelijk zijn dat er vuil water en afval in de rivier terecht komt, want we zijn mensen, we zijn zondaars, en we worden altijd vervolgd. Dat is al zo sinds de eerste christengemeenschap, dat er vuil water en afval aanwezig is in het stromen van de Kerk. Maar als het water stroomt, dan komt het altijd uit de bron, en ook wij zijn geroepen om nu te 'stromen', in het stuk rivier dat we zijn binnengegaan, met dit bewustzijn. Het bewustzijn van de oorsprong, van de bron, dat in stand gehouden en hernomen wordt in de stroom van de rivier, in het voortstromen van de rivier, helpt ook om te onderscheiden wat niet van de bron komt, of om te aanvaarden dat er, God zij dank, ook zijrivieren zijn die de stroom van de rivier komen versterken zonder het water ervan te vertoebelen. Zo 'stroomt' de Kerk door de eeuwen heen en zo 'stroomt' ook iedere charismatische familie die erin geboren wordt, zoals een beweging of een oude orde als de mijne dat kunnen zijn.

Waar het op aan komt, is niet uit het oog te verliezen dat elk nieuw charisma uiteindelijk altijd een zijrivier is die de stroom komt versterken van de

grote rivier van de Kerk waarvan de bron, waarvan de oorsprong de open zijde van de Gekruisigde is, de adem van de Verrezenen in de Bovenzaal, Pinksteren. Wanneer de Kerk een charisma als het hare erkent, dan doet zij dat door in de instroom ervan in de grote rivier van de Kerk hetzelfde bronwater, hetzelfde 'levende water' te herkennen van de Oorsprong van de Kerk zelf. Daarom is het van belang dat elk charisma zich altijd door de Kerk laat verifiëren in zijn trouw aan de oorsprong van zowel het charisma als de Kerk zelf; een oorsprong die uiteindelijk altijd en alleen de Verrezen Christus is, Leven van het leven van de wereld.

Johannes die volgt

Daarom hebben we altijd het charisma van Petrus nodig, hebben we Petrus nodig, hebben we het nodig door hem bevestigd te worden in het geloof en in de trouw aan de oorsprong, want de Oorsprong is de Verrezenen, en ondanks al zijn aarzelingen, al zijn menselijke miserie, is Petrus vanaf het allereerste begin van de Kerk de bevoorrechte getuige van de Verrijzenis, van het feit dat Christus het leven is, de Verrijzenis en het leven van de mens, van het feit dat de Verrezenen aanwezig is en dat we hem kunnen ontmoeten en volgen. In de vroege Kerk, vanaf het begin van de Kerk weerklinkt er als het ware een kreet: 'De Heer is waarlijk verrezen en hij verschenen aan Simon!'⁷⁵ en de liturgie herhaalt die. Jezus verscheen eerst aan de vrouwen, hij verscheen aan de Emmaüsgangers, hij verscheen aan alle apostelen, enz., maar het is alsof de uiteindelijke garantie van de verrijzenis vooral Petrus was; het is alsof alle verschijningen van de Verrezenen allemaal gegarandeerd, geverifieerd zijn door de verschijning aan Petrus. En al degenen die een verschijning van de Verrezenen hadden gekregen, gingen, snelden naar hem toe om het hem te vertellen (Magdalena, de vrouwen, de twee Emmaüsgangers, ze renden allemaal naar Petrus om het hem te gaan zeggen). En dat is nog steeds zo. Heel het verschijnen en werken van Christus en van de Geest die de Verrezenen uitblaast over de leerlingen, alle charisma's (want de charisma's zijn het leven van de Verrezenen in het leven van de Kerk, in het leven van de wereld), alles is zeker als Petrus het met zijn ervaring van de aanwezige en levende Christus bevestigt.

De grote scène van het ja van Petrus, in Johannes 21,15-19, is in wezen de investituur van Petrus met zijn herderlijke charisma, geworteld in zijn drievoudige en nederige belijdenis van zijn liefde voor Christus, gevolgd door de zending om universele herder te worden: 'Weid mijn lammeren' –

---

⁷⁵ Lc 24,34.

‘Hoed mijn schapen’ – ‘Weid mijn schapen’.⁷⁶ Maar dit alles gebeurt tussen de Verrezen Christus en Petrus, is het werk van de Verrezene, en het is als Verrezene dat Jezus Petrus vraagt om hem te volgen: ‘Gij moet mij volgen!’⁷⁷ Voor de Verrijzenis had Jezus Petrus’ primaat aangekondigd, maar pas na de Verrijzenis wijdt Jezus Petrus in zijn zending, dat wil zeggen maakt hij hem tot datgene waartoe hij hem roept, maakt hij hem voor ons, zoals de heilige Catharina van Siëna de paus definieerde, tot ‘zoete Christus op aarde’.⁷⁸ Aanwezigheid van de Verrezene op aarde, garantie van de aanwezigheid van de Verrezene op aarde.

Johannes, die misschien wel de meest ‘charismatische’ van de apostelen is, de scherpzinnigste, de meest mystieke, de meest profetische, de vurigste in zijn liefde voor en vriendschap met Christus, heeft in dit alles geenszins reden gezien om zich superieur te voelen, maar begreep dat deze keuze van de Meester van het primaat van Petrus de veilige weg aangaf om zijn charisma’s te kunnen beleven in navolging van Christus. Reeds als hij op Paasmorgen naar het graf rent, waar hij eerder aankomt dan Petrus, houdt hij stil en wacht hij. Waarom? Omdat hij het graf wil binnengaan in *navolging* van Petrus, hij wil geloven binnen een volgen, zoals hij geleerd heeft in het volgen van Jezus zelf. En aan het einde van zijn Evangelie zien we hoe hij, wanneer Jezus wegloopt met Petrus aan wie hij gevraagd heeft om hem te volgen, hen volgt. Dat wil zeggen, hij volgt Petrus die Jezus volgt; *hij volgt het volgen van Petrus*.

‘Toen Petrus zich omkeerde, zag hij, dat de leerling van wie Jezus veel hield, hen volgde; dezelfde die ook bij de maaltijd tegen Jezus’ borst had geleund en gezegd: ‘Heer, wie is het die U zal overleveren?’ Toen Petrus hem nu zag, vroeg hij aan Jezus: ‘Wat dan met hem?’ Waarop Jezus hem zei: ‘Als ik hem wil laten blijven tot Ik kom, is dat uw zaak? Gij moet Mij volgen!’⁷⁹

Alsof Jezus hem zei: ‘Maak je geen zorgen over wat er van hem, van zijn charisma zal worden. Ik zal er wel voor zorgen dat zijn charisma altijd in de Kerk aanwezig blijft, tot de *parousia*! Jij hoeft alleen maar te zien dat hij jou volgt die Mij volgt. Dat is voldoende om zijn charisma, en daarmee heel de Kerk, vruchtbaar te laten zijn, vruchten te laten dragen voor mijn glorie en de verlossing van de wereld’.

Maar wat voor ieder van ons van belang is, is de mogelijkheid die Johannes’ gehechtheid aan Petrus hem gaf om te geloven, om vast te staan in het geloof in de Verrezen Christus, om zoals Marta te kunnen antwoorden op

⁷⁶ Vgl. Joh 21,15-17.

⁷⁷ Joh 21,22.

⁷⁸ Heilige Catharina van Siëna, *Brief aan Gregorius XI*, n. 185.

⁷⁹ Joh 21,20-22.

Jezus' vraag: 'Geloof jij dit?', niet zozeer met woorden van geloof als wel met een houding van het ik dat vast staat in zijn gehechtheid aan de Heer. Nadat hij in navolging van Petrus het graf was binnengegaan, 'zag [Johannes] en geloofde'.⁸⁰ Hij ervoer een genade van geloof, de ervaring bekleed te zijn door de gebeurtenis van de Verrijzenis, van de aanwezigheid van de Verrezene, en hij begreep dat deze genade verbonden was met het volgen van Petrus. Vandaar dat wij vanaf dat moment, zowel bij de verschijningen van de Verrezene, zoals die bij het Meer van Tiberias, als in de missie die beschreven wordt in de *Handelingen van de Apostelen*, steeds Johannes Petrus zien volgen, met hem de Verrezene en hoe Christus het Leven van het leven is, zien ervaren. Wonderen, verkondiging, alles doet hij vanuit zijn gehechtheid aan Petrus. En dit zal Johannes op zijn beurt in staat stellen met zijn charisma Petrus' dienstwerk te verrijken, hem te helpen de Verrezene te herkennen, zoals wanneer hij hem, na de wonderbaarlijke visvangst, zegt: 'Het is de Heer!'⁸¹ En hier *gehoorzaamt Petrus aan het charisma van Johannes*, juist omdat het hem helpt de aanwezige Verrezene te herkennen, naar wie hij als eerste toegaat, door zich in het water te werpen, zodat alle anderen hem nogmaals en altijd kunnen volgen naar Jezus toe.

Ik zeg dit omdat de vereenzelviging met het Evangelie ons helpt ons leven, wat ons overkomt, de omstandigheden die we meemaken, alles, te situeren binnen de gebeurtenis van de Verrezen Christus. En het is geen oefening in fantasie, geen dagdroom, want in de Kerk, in de sacramenten, in het Evangelie, blijft de Verrezen Christus een aanwezige en dus werkelijk ontmoetbare gebeurtenis, waaraan we ons werkelijk kunnen assimileren, waarmee we ons kunnen identificeren en zo de juiste houding in het leven vinden. Een juiste houding die, juist omdat ze ons binnenvoert in de gebeurtenis van de Paaschristus, een vreugdevolle, zekere, vruchtbare houding is, vol vrede en sympathie voor de hele mensheid die hunkert naar de verkondiging dat de Verrezene hier is en allen roept tot verlossing in de *communio* met Hem, Leven van het leven en Barmhartigheid van de Vader.

Wat de schipbreuk overwint

De laatste scènes van de *Handelingen van de Apostelen*, op bewonderenswaardige wijze geredigeerd door de heilige Lucas, vertellen over de reis van Sint-Paulus naar Rome en zijn aankomst in de eeuwige stad, waar hij twee jaar

⁸⁰ Joh 20,8.

⁸¹ Joh 21,7.

zal doorbrengen in huisarrest, in afwachting van de behandeling van zijn zaak door de keizerlijke rechtbank. Het laatste tafereel dat de *Handelingen* van hem laten zien, is samengevat in twee verzen: ‘Volle twee jaar vertoefde [Paulus] in een eigen huurwoning en ontving allen die bij hem kwamen. Hij predikte het Rijk Gods en gaf onderricht in de leer over de Heer Jezus Christus in alle vrijmoedigheid, zonder enige belemmering’.⁸²

Ofschoon hij opgesloten zit, ofschoon hij wacht op zijn proces, vervolgd wordt door de Joden en overgeleverd is aan de traagheid van de Romeinse bureaucratie – die in tweeduizend jaar niet veel verbeterd is! – is Paulus een vrij man, vrij om allen te verwelkomen en te getuigen van de gebeurtenis van Christus die zijn bestaan een totaal andere wending gegeven heeft. Paulus is vrij van angst. Hij kan zich niet bewegen, maar niets ketent zijn verlangen om de zin van het leven die hij ontmoet heeft, door te geven, want het is een zin van het leven die zelfs het lijden en de dood zin geeft. Paulus’ hele vrijheid zit in zijn hart, want ze bestaat in een geloof, een hoop en een liefde, voor het bezit waarvan het ja volstaat van een arm hart, dat niet pretendeert iets te bezitten zonder het van God te krijgen. Paulus is vrij omdat hij niets anders nodig heeft dan Christus, en Christus bij hem is, in hem leeft. Hij heeft, om de woorden van Montini te hernemen, het Pasen in zichzelf opgenomen, ‘de verkondiging van onze behoefte aan Christus, ons leven’.

Ik denk aan het getuigenis van zovele mannen en vrouwen die met hun geloof en hun gehechtheid aan Christus als het ware de schipbreuk van binnenuit, vanuit de golven die alles verwoestten, hebben overwonnen, met de houding van hun hart, met de consistentie van hun ik, helemaal gegrondvest op Christus.

In deze scènes doet Sint-Paulus ons denken aan de grote heiligen die wij leren kennen – ik denk aan kardinaal Van Thuán in zijn gevangenschapsjaren, of aan Takashi Nagai, die Japanse arts van wie ik hoop dat (naast zijn *Gedachten uit de Nyokodō*, de prachtige overdenkingen die hij maakte vanuit zijn huisje na de verwoesting van Nagasaki door de atoombom) spoedig *Dat wat nooit sterft* zal uitkomen, zijn autobiografie tot aan de explosie van de bom, want daar zie je echt het getuigenis van een mens wiens leven Christus is, alleen Christus. Waardoor hij, zelfs wanneer hij alles verloren heeft, wanneer alles verwoest is, als een plantje dat weer opbloeit, met zijn geloof in Christus een nieuw leven begint dat niet alleen voor hemzelf is, maar voor iedereen.

Maar dit tafereel van ‘stabieliteit’ van de apostel Paulus in zijn huis in Rome wordt, bijna onmiddellijk, voorafgegaan door een tragische ervaring, een verschrikkelijke reis. Op zijn zeereis van Caesarea naar Rome had Pau-

---

⁸² Hnd 28,30-31.

lus schipbreuk geleden op de Middellandse Zee. Lucas, die bij hem was en daarom alles in de eerste persoon meervoud vertelt, geeft ons een verslag dat de aandachtigste reporter waardig is en misschien zelfs de beste schrijver van avonturenromans.

Maar het verslag van deze schipbreuk is niet enkel een sublieme bladzijde uit de literatuur en tevens een documentatie van de navigatiekunst in de Grieks-Romeinse tijd. Het is een bladzijde uit de Heilige Schrift waarin ons een blik van geloof wordt verkondigd op de geschiedenis en haar tragedies, zodat wij wat we vandaag in ons leven en op elk gebied meemaken beter kunnen interpreteren en beleven en licht ontvangen om ons te oriënteren om elke omstandigheid te beleven als een gelegenheid om te groeien in dat wat werkelijk het leven van de mens waard is.

Op het schip dat eerst op drift raakt en dan schipbreuk lijdt bij het eiland Malta, beheerst Paulus, hoewel hij een gevangene is, de hele situatie en wordt hij als het ware de *regisseur van de redding van allen*. Ik lees jullie deze bladzijde voor, die jullie rust zal geven in jullie inspanning om naar mij luisteren, omdat het een avonturenverhaal is, maar vooral omdat ze zeer rijk is en relevant voor de huidige tijd.

‘De storm teisterde ons geweldig en daarom zette men de volgende dag het een en ander overboord en de derde dag gaf men eigenhandig het scheepstuig prijs. Verscheidene dagen waren zon noch sterren te zien; er bleef een hevige stormwind staan en zo vervloog voor ons elke verdere hoop op redding. Daar ze reeds lang niet meer aten, trad Paulus op hen toe en zei: ‘Mannen, men had naar mij moeten luisteren, en niet van Kreta moeten wegvaren; dan zou men zich deze overlast en dit verlies hebben bespaard [hier speelt hij een beetje de Marta van de situatie!]. Maar zelfs in deze omstandigheden spoor ik u aan moed te houden. Het leven van geen uwer zal verloren gaan, maar alleen het schip. Vannacht verscheen mij een engel van de God aan wie ik toebehoor en die ik dien, en deze zei: Wees niet bevreesd, Paulus; gij moet voor de keizer verschijnen en daarom heeft God u het leven van allen die met u op het schip zijn, genadig in handen gegeven. Houdt dus goede moed, mannen, want ik heb vertrouwen op God, dat het zo zal gebeuren als mij gezegd is. We moeten echter op een of ander eiland stranden’. Toen dan de veertiende nacht aanbrak van ons rondzwalken op de Adriatische Zee, meenden de matrozen tegen middernacht dat er land in de buurt kwam. Met het dieplood peilden zij twintig vadem; iets verder wierpen ze opnieuw het dieplood uit en peilden vijftien vadem. Uit vrees dat we ergens op de riffen zouden lopen, lieten ze van de achterstevan vier ankers vallen, in spanning wachtend op het aanbreken van de dag. De matrozen probeerden van het schip weg te komen en zetten de sloep

uit onder voorwendsel, dat ze van de voorsteven ankers wilden uitbrengen. Maar Paulus zei tegen de honderdman en de soldaten: ‘Als dezen niet aan boord blijven, kunt gij niet gered worden’. Daarop kaptten de soldaten de kabels van de sloep en lieten deze in zee vallen. In afwachting van de dageraad spoorde Paulus allen aan iets te eten en zei: ‘Vandaag is het al veertien dagen, dat ge maar steeds in afwachting zijt zonder te eten of iets te gebruiken. Daarom raad ik u aan wat te eten, want dat komt de redding ten goede. Niemand van u zal een haar op het hoofd gekrenkt worden’. Na deze woorden nam hij brood, dankte God in tegenwoordigheid van allen, brak het en begon te eten. Toen vatten allen weer moed en namen ook voedsel. We waren aan boord, allen meegerekend, met tweehonderd zesenzeventig man’.⁸³

We moeten over dit tafereel mediteren terwijl we denken aan onze eigen schipbreuken, de schipbreuken van onze tijd, van de pandemie tot de oorlog in Oekraïne met alle politieke, economische, sociale, psychologische maar ook religieuze beroering die deze in de wereld teweegbrengt. Wij moeten over dit tafereel mediteren terwijl we denken aan onze meer persoonlijke schipbreuken of die van de gezinnen of gemeenschappen waarbij wij of onze dierbaren en vrienden betrokken zijn.

Het schip waarmee Paulus reisde is een symbool van de wereld, van de samenleving waarin wij ons bevinden, op weg naar de bestemming die voor ieder van ons is voorzien. En Paulus beseft dan, hem wordt geopenbaard, dat al die reisgenoten van hem, zijn persoonlijke bestemming, de weg van zijn leven dat Christus volgt, niet onverschillig zijn. Hem wordt geopenbaard dat God met hem ook alle anderen zal redden, dat Hij hem niet zal redden zonder dit van Christus volkomen onwetende en onbewuste volk. Paulus beseft dat de Heer zich, juist om iedereen te redden, door hem heeft laten volgen op dit schip in schipbreuk. En dan begrijpt Paulus dat hij zijn zekerheid aan iedereen moet meedelen, aan iedereen moet meedelen dat hij zeker is omdat hij gehecht is aan Christus, en dat hij gevoelig is voor de behoefte aan leven, voor de honger van zijn metgezellen, omdat zijn honger verzadigd wordt door de aanwezige Christus, omdat zijn hart verzadigd wordt door het enige Brood van Leven dat we werkelijk nodig hebben.

Paulus houdt geen grote preek om al die schipbreukelingen te bekeren die wanhopen aan hun leven. Paulus klampt zich vast aan de aanwezigheid van Hem die zijn hele consistentie is. En hij is kalm en vreugdevol, zonder een greintje angst, want Jezus is hem genoeg, de Verrezene die zichzelf heeft gegeven om voor hem en voor allen te sterven en die zich tot Lichaam en Bloed

---

⁸³ Hnd 27,18-37.

heeft gemaakt om gegeten en gedronken te worden, te midden van de schipbreuk, om ons leven te voeden met zijn Leven.

Maar door dit te beleven, beseft Paulus, met een verbazing waaraan je niet kunt wennen, dat Christus die hem verzadigt, allen verzadigt; dat Christus, die hem redt, allen redt; dat *Christus, het Leven van zijn leven* – en juist omdat Hij het Leven van zijn leven is – *het Leven van allen is*.

En er is geen mens meer op aarde die niet voor altijd zijn broeder is!

Laten we nu luisteren naar het *Regina Caeli*, gezongen door het koor.

Zondagochtend 1 mei

*Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:
Nikolaj Rimski-Korsakov, Het Grote Russische Pasen, op. 36
Ernest Ansermet – L'Orchestre de la Suisse Romande
"Spirto gentil" n. 29, (Decca) Universal*

Angelus

Lauden

■ ASSEMBLEE

Davide Proserpi. We zijn aan het eind gekomen, bij de slotakte van deze geste van Geestelijke Oefeningen die – dat moet ik zeggen – echt iets zijn geweest om dankbaar voor te zijn, vanwege het moment dat we beleven en de vragen die we hadden. En dankbaarheid is inderdaad het woord dat overheerst in de bijdragen die gisteravond per e-mail zijn binnengekomen: dankbaarheid voor het getuigenis van pater Mauro, dankbaarheid voor deze Geestelijke Oefeningen, dankbaarheid voor het feit dat we nog samen zijn, dat de beweging er nog is. Dat is niet vanzelfsprekend, dat alles is er omdat God wil dat het er blijft zijn; als Hij het niet zou willen, zou er van dat alles niets meer over zijn. We kwamen hier aan (zoals we elkaar de eerste avond zeiden) met veel vragen, met veel zorgen – persoonlijke, gemeenschappelijke – over het leven van de beweging, over de situatie die we meemaken, over de wereld, de oorlog, de pijn en het lijden, maar wat er gebeurd is, waar we aan deelgenomen hebben, heeft de hele ruimte van ons hart gevuld, al het overige in een hoek gedrukt, of beter gezegd, een nieuw, onverwacht licht geworpen op al het overige – althans wat mij betreft – en er vrede aan gegeven.

Ik zou in dit verband iets willen hernemen dat pater Mauro ons gisterochtend gezegd heeft: "Ik ben de verrijzenis en het leven. Wie in Mij gelooft, zal leven, ook al is hij gestorven, en ieder die leeft in geloof aan Mij, zal in eeuwigheid niet sterven". Dit, enkel dit hebben we nodig, heeft iedereen nodig. Dit is het enig noodzakelijke. We hebben een leven nodig dat ons opwekt uit de dood, uit elke dood, uit elk gezicht dat dood en kwaad aannemen in ons persoonlijke leven en in dat van ons gezin, van onze gemeenschap en van de hele wereld. Al het overige zijn de duizend dingen die ons in beslag nemen en

onrustig maken zonder noodzakelijk te zijn, omdat ze nooit beantwoorden aan de ware behoefte van het hart, van elk hart'.⁸⁴

Laten we ons dus afvragen, zoals ik mezelf heb afgevraagd: waarom is het gebeurd? Hoezo heeft het kunnen gebeuren? Waarin bestaat dit getuigenis dat ons gegeven is?

Er is een uitspraak van Péguy die het punt goed weergeeft: 'Wanneer de leerling slechts herhaalt wat de meester denkt; en niet de resonantie ervan, maar een armzalige doortrek; wanneer de leerling slechts leerling is, al was het ook de grootste der leerlingen, dan zal hij nooit iets voortbrengen. Een leerling begint pas te scheppen wanneer hijzelf een nieuwe resonantie invoert (dat wil zeggen, in de mate dat hij geen leerling is). Niet dat men geen meester behoeft, maar men moet van de ander afdalen langs de natuurlijke wijzen van het kindschap, niet langs de schoolse wijzen van het leerlingschap'.⁸⁵ In 1989 becommentarieerde Giussani deze passage van Péguy als volgt: 'Dit is wat ons gezelschap nodig heeft, om bron te kunnen zijn van missie in de hele wereld: geen leerlingschap, geen letterlijke herhalingen, maar *kindschap*. Het invoeren van een nieuwe weerklank en resonantie is eigen aan het kind dat de natuur van zijn vader heeft. Het heeft dezelfde natuur, maar is een nieuwe werkelijkheid. Zozeer dat het kind het beter kan doen dan zijn vader en de vader helemaal gelukkig naar zijn kind kan kijken dat groter is geworden dan hijzelf. Maar wat het kind doet, is groter, juist en enkel omdat hij meer verwezenlijkt wat zijn vader gevoeld heeft. Daarom bestaat er voor het levende, organische karakter van ons gezelschap niets tegenstrijdigers dan, enerzijds, de bevestiging van de eigen mening, van de eigen maat, van de eigen manier van aanvoelen, en, anderzijds, de herhaling. Alleen kindschap brengt voort: het bloed van de ene – de vader – gaat over in het hart van de ander – het kind – en genereert een ander vermogen tot verwezenlijking. Zo vermenigvuldigt zich het grote Mysterie van Zijn aanwezigheid en dijt het uit, zodat allen Hem kunnen zien en eer geven aan God'.⁸⁶

Volgens mij hebben we in deze dagen kunnen beleven wat het betekent kind te zijn. Daarvoor danken we je.

Er zijn ontzettend veel vragen binnengekomen. Enkele van de meest gestelde hebben we uitgekozen.

“Slechts één ding is de moeite waard’. Toch blijft dit ene ding voortdurend op de achtergrond, vergeten, en daardoor uiteindelijk weinig bemind, weinig gekend, soms betwijfeld. Hoe kunnen we de Aanwezigheid vertrouwd, aanwezig, waar, het leven concreet voedend laten worden?’

⁸⁴ Zie *supra*, p. 39.

⁸⁵ Vgl. Ch. Péguy, *Cahiers*, VIII, XI [3.2.1907].

⁸⁶ L. Giussani, *L'avvenimento cristiano [De christelijke gebeurtenis]*, Bur: Milaan 2003, p. 50.

‘Als Christus volstaat, wat is al het andere dan? Onze honger, ons verlangen, ons werk, de politiek, onze passies, ons gevoel, de oorlog: wat zijn al die dingen?’

P. Mauro-Giuseppe Lepori. Hoe wordt die Aanwezigheid ons vertrouwd? Ik moest denken aan de bruiloft van Kana: Jezus was eveneens op die bruiloft uitgenodigd. Er is als het ware een uitnodiging om binnen te gaan in ons gezinsleven, in de vertrouwdheid van ons leven, en dat Jezus komt is zeker ook de vrucht van de vrijheid van wie hem uitnodigt, maar het is iets wat ‘gratis’ gebeurt. Zij beseften niet wie ze uitnodigden toen ze Jezus vroegen om naar hun bruiloft te komen, maar als hij niet gekomen was, zou de wijn op zijn gebleven, zou het water water zijn gebleven, zou het gezinsleven van dat echtpaar, ons gezinsleven, ons leven van alledag, gebleven zijn wat het is: een werkelijkheid die op raakt. Hier is het echt belangrijk op te merken dat Christus zich extreem gemakkelijk laat uitnodigen (het is gemakkelijker Hem uit te nodigen dan een generaal!), omdat hij al voor onze deur staat. Wij zijn het die Hem uitnodigen, maar Hij staat al voor de deur van ons leven aan te kloppen, hij is al hier. Al wat nodig is, is dat ‘ja’ van een vrijheid die tegen hem zegt: ‘Kom binnen!’ (‘Hup, vooruit!’),⁸⁷ zoals het lied van zojuist zei), maar het is een ‘Kom maar binnen’ tegen Christus zelf: ‘Kom verder, kom binnen!’ Dat ‘ja’ is voldoende, want als Zijn aanwezigheid op een ingewikkelder manier met ons vertrouwd zou moeten worden dan doordat wij hem zeggen: ‘Kom maar binnen!’, dan zouden we de gratuititeit van deze Aanwezigheid tekort doen; terwijl deze gratuititeit absoluut is.

‘Als Christus volstaat, wat is al het andere dan? Onze honger, ons verlangen, ons werk, de politiek, onze passies, ons gevoel, de oorlog: wat zijn al die dingen?’ Dat alles verlangt naar Christus, dat wil zeggen dat alles is het concrete gezicht van een kreet, van onze behoefte aan Hem, van onze dorst naar Hem, van de leegte die er in ons leven ontstaat als Hij er niet is. Zodat ik, wanneer ik Christus omhels, niets verloochen, niet zeg dat dat alles niets voorstelt, maar nog meer bevestig dat dat alles vol werkelijkheid wil zijn, echt vol werkelijkheid wil zijn. Als ik Christus niet omhels, als ik Christus niet toelaat in mijn huis, dan blijft mijn huis leeg als huis, dan heeft niets er meer zin: noch de tafel, noch de stoel, niets. Erkennen dat alles naar Hem neigt, maakt elk ogenblik van ons dagelijks leven de plek van de verificatie van Zijn aanwezigheid, dat Hij aanwezig is.

---

⁸⁷ Fabrizio ‘Zot’ Ferrari, ‘Avanti, forza [Hup, vooruit]’.

Prosperi. ‘Jij zei dat de leerlingen in eenheid zijn omdat Christus alles is voor het hart van de mens. Soms riskeert het verlangen naar eenheid in onze gemeenschap getheoretiseerd te worden als iets wat we met onze eigen krachten en inspanningen moeten bereiken en construeren, waarbij we Christus’ gebeurtenis verwaarlozen en dus de ontmoeting met de ander en zijn ervaring, lauw beleven’.

Lepori. We moeten ons echt overgeven aan het feit dat onze eenheid het werk is van een Ander, van een Aanwezigheid; ze is niet iets dat wij onder elkaar kunnen bouwen – zoals een brug –, ze is geen onderlinge afspraak, maar ze wordt echt voortgebracht door Iemand anders. Dit zit helemaal in de ervaring van de Kerk en ook in die van de oecumene: juist een hernieuwd besef dat wij het niet zijn die onze eenheid kunnen construeren, maar dat zij gebeurt wanneer wij erkennen dat Hij in ons midden is, dat Hij hier is.

En dit geldt voor alles: wij hoeven Christus’ aanwezigheid niet te construeren, we kunnen haar herkennen. Toen Moeder Teresa zei dat we Christus moeten herkennen in de arme, bedoelde ze dat niet in de zin van een wilsinspanning om tegen jezelf te zeggen: ‘Deze schooier of melaatse is Christus’, maar in de zin dat je moet erkennen dat Christus in de arme is, zich manifesteert in de arme, je tegemoetkomt in de arme en in elke broeder en zuster. En dit schept een oneindige eenheid met alles en iedereen, want wat ik in de ander herken is Degene die ik werkelijk nodig heb. Sint-Benedictus zegt: ‘Wanneer er een pelgrim langskomt, een arme, dan moet je hem tegemoet gaan en Christus in hem aanbidden’,⁸⁸ dat wil zeggen Hem in de ander als zo aanwezig herkennen, erkennen dat Hij het is die aankomt, dat Hij daar is, dat het een ontologische werkelijkheid is. En dat bepaalt alles, dat maakt heel de substantie van de caritas uit, van de *communio*, namelijk erkennen dat Christus’ aanwezigheid ontologisch is en dat ik niet geroepen ben om haar op te roepen als ware het een geest, maar om haar te herkennen als aanwezig – en door haar te herkennen, maak ik haar zichtbaar.

Prosperi. ‘Je hebt de stilte gedefinieerd als de hoofdweg om de wanorde van ons leven te lijf te gaan. Wat betekent het voor jou dagelijks stilte te houden? En hoe kunnen wij leken, die tot onze hals in de wereld zijn ondergedompeld, onszelf opvoeden tot deze praktijk, zodat ook wij kunnen luisteren naar de Meester die spreekt?’

Lepori. Stilte houden betekent allereerst erkennen dat wij het niet zijn die de stilte maken, dat het de tot ons sprekende Christus is die de stilte schept.

⁸⁸ Vgl. Benedictus, *Regel voor monniken*, 53,1-7.

Aangezien er maar één Woord is dat de moeite waard is om beluisterd te worden (zoals de *Navolging van Christus* zegt: ‘Uit één Woord komt alles voort en alles verkondigt dat ene...’⁸⁹), houd ik stilte. Als ik weet dat er maar één ding is waarnaar ik moet luisteren, dan neig ik ertoe alleen daarnaar te luisteren, en dat is de stilte.

Ik geloof dat elke roeping, elke vorm van leven zijn eigen vorm van stilte moet vinden, zijn eigen vorm van luisteren naar Christus moet beleven, zijn eigen discipline – ook – van luisteren naar Christus. Laat ieder zich afvragen: ‘Wat helpt mij om altijd naar Christus te luisteren, wat is het gebaar, het moment, de discipline waardoor ik leer steeds open te blijven of mij voortdurend te hernemen van mijn verstrooidheid, van mijn lawaai, van mijn geklets, van alles?’ Naar Hem luisteren, naar Hem die hier is en tot mij spreekt. ‘Dat ben Ik, die met u spreek’,⁹⁰ zegt Jezus tot de Samaritaanse vrouw. Monseigneur Filippo Santoro sprak met jullie over de ‘tien minuten schola per dag’: misschien is het wel juist dit ‘ja’ tegen het woord en tegen de stilte, wat er gevraagd wordt aan wie in de wereld leeft, aan de leken. Van de *Memores* wordt een uur stilte per dag gevraagd, van de monniken misschien de hele dag in stilte, maar het is hetzelfde, precies hetzelfde. Het doel is niet om stil te zijn, het doel is om te leven terwijl we luisteren naar Christus. Ik leef nu bijna niet meer in een vast klooster, met alle stilte die daarbij hoort, met alle stiltediscipline die het klooster biedt, maar ik besef dat de discipline die ik als novice, als jonge monnik en vervolgens gedurende zesentwintig jaar in mijn klooster gecultiveerd heb, mij van binnen gezelschap houdt, waardoor ik ook te midden van het lawaai naar Christus luister, ook onderweg, op de vliegvelden, omdat ik dat nodig heb. Wie ook maar een enkel woord van Christus hoort dat echt van Hem komt, kan niet anders dan leven met de heimwee om Hem opnieuw te horen spreken. ‘Ik zou niet kunnen leven als ik Hem niet zou horen spreken’.⁹¹ Dit is wat stilte creëert en dit is wat we nodig hebben! We hebben geen stilte nodig, we hebben het nodig dat Christus tot ons spreekt!

Prosperi. ‘Marta heeft een weg van bewustwording afgelegd, zo aan zichzelf gewerkt dat ze haar menszijn verruimd heeft in de zekerheid dat Christus het antwoord is op haar behoefte. Uit welke stappen bestaat deze weg, hoe gaat

⁸⁹ ‘Ex uno Verbo omnia et unum loquuntur omnia, et hoc est Principium quod et loquitur nobis’ (*Imitatio Christi*, 1,3,8) (‘Uit één Woord komt alles voort en alles verkondigt dat Ene: dit is het Begin dat ook spreekt tot ons’ (Thomas a Kempis, *De navolging van Christus* (vert. B. Naaijkens m.s.c.), Ambo: Baarn 1973, p. 20)).

⁹⁰ Joh 4,26.

⁹¹ Vgl. J.A. Möhler, *De eenheid in de Kerk of het principe van het katholicisme in de geest van de kerkvaders uit de eerste drie eeuwen*, De Nederlandsche Boekhandel: Antwerpen 1947.

dit werk? Als de verruiming van je menszijn plaatsvindt in de loop van de tijd, waaraan kan ik dan zien dat ik aan het werk ben en uiteindelijk niet nog steeds mezelf aan het volgen ben?’

‘In je overwegingen heb je onderstreept hoe beslissend het was dat Marta, Maria en Lazarus hun ontmoeting en Jezus’ woorden gingen verifiëren. Kun je de termen van deze verificatie beter uitleggen? Waaruit bestaat deze?’

Lepori. Ik zou zeggen dat we om Marta’s weg te bewandelen, ons alleen maar zouden hoeven af te vragen: ‘Wat doe ik met de onbevredigdheid die ik ervaar? Wat doe ik met de onbevredigdheid die ik ervaar bij alles wat ik doe, zelfs bij die dingen die ik doe waarvan ik verwacht dat ze me tevredenheid zullen geven, een tevredenheid die misschien ook wel eventjes duurt, maar die tenslotte altijd – altijd! – laat zien ‘het’ niet te zijn... ‘Niet daarvoor, niet daarvoor!’ riep Rebora uit.⁹² Wat doen we met de dagelijkse onbevredigdheid die we ervaren in alles, in al onze relaties, in alles wat we doen? Maken we er een voortdurende klaagzang van die ons leven overheerst of maken we er een vraag van, maken we er een plek van stilte van, waar ik verifieer dat een Ander mijn leven vult, dat ik het nodig heb dat er iets anders gebeurt?’ Want we beginnen te leren van onze onbevredigdheid als ze ons laat vragen, dat wil zeggen als ons leven zich vult met vragen. Ik stel me zo voor dat Marta sinds die dag, telkens wanneer haar onbevredigdheid over wat zijzelf of de anderen of haar levenssituatie waren, haar overweldigde, als het ware plotseling stilstond en tegen zichzelf zei: ‘Nee hè, ik heb al gezien dat ik door te klagen geen goed gebruik maak van mijn onbevredigdheid’. Klagen stemt niet met mezelf overeen, het smeert mijn onbevredigdheid alleen maar uit, want wij zijn niet gemaakt voor ontevredenheid maar voor het geluk. Dan gebeurde ongetwijfeld onmiddellijk in haar opnieuw deze vraag, die een vraag om Christus was: ‘Heer, U bent hier, roep mij, dat wil zeggen, zeg me opnieuw dat woord, bewijs me nogmaals dat alleen U noodzakelijk voor mij bent!’ En dan wordt onze onbevredigdheid een weg, dat wil zeggen dan wordt de structurele beperktheid van ons leven de trap, de treden van onze ascese. Zoals Sint-Benedictus zegt: de ladder van de nederigheid wordt gebouwd met de treden van onze menselijkheid, waardoor je opklimt naar God juist langs de treden van je eigen menselijkheid, die altijd ontoereikend is voor zichzelf, God dank.

‘In je overwegingen heb je onderstreept hoe beslissend het was dat Marta, Maria en Lazarus hun ontmoeting en Jezus’ woorden gingen verifiëren. Kun je de termen van deze verificatie beter uitleggen?’ Mijn gemeenschap helpt

⁹² C. Rebora, ‘Sacchi a terra per gli occhi [Zakken op de grond voor je ogen]’, vs. 13-18 en 87-91, in: Id., *Le poesie [De gedichten]*, Garzanti: Milaan 1988, p. 141v.

me, wordt een plaats van verificatie, als ze me voortdurend de zin herhaalt die Marta tot Maria zegt: ‘De Meester is hier en hij roept je’. Wij hebben de gemeenschap objectief nodig, als een plaats waar altijd wel iemand is die me hiernaar terugroept: waar altijd wel iemand is die – terwijl ik klaag, terwijl ik mezelf verlies, mijn leven vergooi – mij eraan herinnert dat wat mijn hart werkelijk verlangt, echt aanwezig is. En de gemeenschap is er juist het teken van dat deze Aanwezigheid ontologisch is, omdat ze iets anders is dan ikzelf, ze mij eraan herinnert dat wat voor mij noodzakelijk is, Christus die mij noodzakelijk is, niet iets is wat ikzelf kan creëren, maar mij gegeven wordt binnen een objectief teken, gemaakt van vlees. Jezus heeft dat zo beslist, juist om ons het objectieve teken te geven van Zijn werkelijke aanwezigheid. En als ik de gemeenschap en mijn relatie met de anderen zó beleef, dan wordt deze relatie zelf de verificatie dat Christus het hart vult.

Prosperi. Dit beantwoordde misschien al de volgende vraag: ‘Wat betekent het dat de *communio* een delen van de verificatie is?’ Trouwens – als je me toestaat – wat jij zonet zei, namelijk dat onze beperktheid een traprede is naar God, dat heeft ook don Giussani ons dikwijls gezegd; en dat bewijst dat onze geschiedenis zich binnen een grote geschiedenis bevindt.

Lepori. Ik vind het indrukwekkend dat toen Jezus tegen Marta zei: ‘Jouw zuster heeft het beste deel gekozen’, hij dat niet zei om tegen haar te zeggen: ‘Kijk eens hoeveel zij beter is dan jij’; hij zei dat tegen haar om een gezelschap te creëren met haar zuster, rond het beste deel, dat wil zeggen als een manier voor haar om met haar zus te zijn, als een relatie die dit tussen hen zou verifiëren, dat wil zeggen hij schiep tussen hen een ware broederschap, een echte gemeenschap, hij liet hen christelijke broederschap worden, een plek waar het feit dat mijn zus meer, beter heeft gekozen dan ik, datgene wat noodzakelijker is dan wat ik koos, juist datgene wordt wat mij een echte broederschap laat beleven en maakt dat de relatie met mijn zus geen plaats van wedijver meer is, maar een plek waar Christus juist gedeeld wordt, waar de verificatie gedeeld wordt dat enkel Hij antwoordt op de dorst van het hart. En het feit dat mijn zus mij in deze verificatie vooruit is, is een geschenk voor mijn leven, dat wil zeggen laat ook mij meer vooruitgaan. En juist dit is de grote schoonheid van de christelijke *communio*, zoals in de eerste christengemeenschap: dat ze echt alles gemeenschappelijk hadden. Maar het gaat er niet om je geld gemeenschappelijk te hebben (dat ook), maar allereerst om Christus gemeenschappelijk te hebben, Christus als degene die belangrijker is dan geld, waardoor het voor de eerste christenen geen probleem was ook hun geld te delen, aangezien ze het enige dat het hart nodig heeft, al gemeenschappelijk hadden.

Prosperi. Neem me niet kwalijk, Mauro, als ik je vraag dit nog wat te verdiepen, want misschien is deze vraag ook een verzoek om hulp, om te kunnen begrijpen hoe je jezelf in discussie kunt laten stellen, zoals Marta deed. Want – zoals jij net zei – op het ogenblik dat Marta erkent dat dat woord dat Jezus tot haar richtte, haar suggereert dat zij in haar zuster iets kan zien dat haarzelf kan laten groeien; en zij die suggestie – zoals je gisteren zei – aanvankelijk misschien wel met moeite accepteert, misschien was ze er zelfs boos om, maar daarna... soms vinden wij het moeilijk om onszelf in discussie te laten stellen, dat wil zeggen, we zijn gehecht aan het beeld dat we hebben van hoe het zou moeten zijn.

Lepori. Ja, misschien is het juist vanwege die erfenis van de erfzonde, dat we denken dat ik wat me het dierbaarste is, ‘voor mezelf’ moet pakken, moet privatiseren, en dat, als ik het niet in m’n eentje bezit, dat het dan niet echt van mij is. Maar met Christus gebeurt juist het tegenovergestelde, namelijk: hoe meer ik Hem samen met de ander bezit, hoe meer ik Hem deel, des te meer bezit ik Hem voor wat hij is, voor de werkelijkheid die hij is. En juist hierdoor zijn de eenheid onder ons en ons toebehoren en ons bezit van Christus met elkaar verenigd, zijn ze hetzelfde. Daarom kan iemand ook wel begrijpen dat als hij een offer brengt zodat de ander in zijn eigen ritme kan wandelen, om de weg van de ander te respecteren, hij dan zelf ook meer vooruitgaat. De heilige Benedictus zegt: in de gemeenschap moet je dat wandelritme aanhouden dat ervoor zorgt dat de sterkste niet al te zeer in zijn enthousiasme wordt geremd en tegelijkertijd de zwakste niet ontmoedigd raakt en achterblijft. Het is als het ware een wederzijds offer. Waarom? Omdat we weten dat we door één het hetzelfde verenigd zijn, waardoor de inspanning die ik mij getroost om het ritme van de ander te herkennen en me er ook aan aan te passen, een moeite is die ik moet doen om mee te gaan met Christus, niet om goed of geduldig te zijn, maar juist omdat Christus in ons midden is. Ik weet niet of het zo duidelijker is.

Prosperi. Zeer zeker! Dank je wel.

‘We zouden je uitspraak beter willen begrijpen dat de heilige zelfs zijn zonden met waarheid beleeft. In ons dagelijks leven verplettert en deprimeert onze zonde ons vaak. Wat betekent het om ze met waarheid te beleven?’

Lepori. De waarheid van de zonde, van het zondaar-zijn, is Jezus’ barmhartige blik. Die openbaart ons de waarheid van de zonde. Het is niet de zonde zelf die waar is. Het probleem is dat wij, tegenover onze zonde, ons terugtrekken om de zonde met haar ernst, haar gevolgen voor ons enzovoorts te *meten*, maar we staan Christus’ blik niet toe ons de waarheid over de zonde te

zeggen, die misschien zelfs ernstiger is, een waarheid is die misschien zelfs pijnlijker is dan volgens mijn eigen maat, bepaalde zonden zijn bijvoorbeeld ernstiger dan de zonden die mij het meest irriteren. Maar de waarheid van de zonde is juist Christus' blik, dat wil zeggen de barmhartigheid. Dat is wat de heiligen begrijpen: het zijn zondaars die Christus' blik hebben toegestaan hun de waarheid van de zonde te openbaren, van elke zonde, zodat zij op zich zelfs meer schaduwen, veel meer ellende in zichzelf zagen dan de anderen, maar ze zagen die zonder ze los te maken van de vergeving en dus van de heiligheid, want je bent heilig door genade, omdat God je volkomen verlost. Een heilige is een volkomen verlost mens, die zich volkomen laat verlossen; het is dus een nederige mens, een mens die ook met zijn eigen zonde geen hoogmoedige relatie heeft ('Ik heb verkeerd gehandeld!', 'Ik ben diep gevallen!', 'Waar is mijn eer? Het beeld van mezelf?'). Nee, de zonde is: 'Ik heb verkeerd gehandeld, ik heb de Vader verlaten!' en Christus die zegt: 'Keer terug!' Christus' barmhartige blik zegt ons: 'Keer terug, want de Vader omhelst je, en in deze omhelzing wordt jouw zonde heiligheid'. Het zijn de woorden van het *Exultet*: 'Gelukkige schuld, waaraan wij de Verlosser danken!'⁹³ De verlossing door Christus is een zo ongelooflijke gebeurtenis dat de schuld 'gelukkig' is die mij toestaat de omhelzing van Gods barmhartigheid te ervaren, de omhelzing te ervaren die de engelen niet kennen. Een engel heeft geen ervaring van de barmhartigheid; het is ongelooflijk! Hij heeft er zeker wel besef van, maar hij kan die omhelzing niet ervaren, en dat is iets ongelooflijks! Dat, dit is de grote waarheid van onze zonde.

Prosperi. 'Er werd gezegd dat de vernieuwing van het charisma een terugkeer naar de oorsprong is. Wat betekent dat? Hoe gebeurt dat? Wat maakt dat dit geen reductie wordt, volgens onze eigen interpretatie?'

'We zouden de kwestie van de bron die onze huidige ervaring blijft voeden graag beter willen begrijpen, om deze niet te reduceren tot een nostalgische terugkeer naar het verleden. Wat garandeert dat we trouw blijven aan de bron en hoe kan onze bijdrage aan Kerk en wereld concreet worden?'

Lepori. Jullie weten dat charisma 'gratis gave van God' betekent en dat de bron van een charisma Gods gratuiteit is. Als iemand dit begrijpt, dan begrijpt hij ook dat de bron gegarandeerd is, nooit uitgeput zal raken, onmogelijk uitgeput kan raken. Als God zijn goedgunstigheid zou intrekken, zou Hij als het ware zichzelf moeten opheffen, zichzelf moeten versterven.

⁹³ 'O felix culpa, quae talem ac tantum méruit habére Redemptóre', Paasjubelzang, in: *Romeins Missaal voor zondagen en feesten*, Vereniging voor Latijnse Liturgie: Utrecht 1980, p. 105.

God kent geen berouw over zijn gaven – zo zegt Sint-Paulus – want God kan geen spijt hebben over zijn gratuïteit, omdat God gratuïteit *is*. Een charisma komt – zoals alle gaven – voort uit deze bron, en dat is belangrijk op de momenten waarop een charisma zich als het ware opnieuw bewust moet worden van zichzelf of misschien het menselijke waar het doorheen moet gaan zijn dofheid laat zien of niet meer zo doorzichtig is als het zou moeten zijn (want vanaf het begin van de Kerk is er ondoorzichtigheid geweest ten aanzien van de gratuïteit van Pinksteren), of misschien niet begrepen wordt, waardoor het wellicht behandeld of beschouwd wordt op een manier die de bron ervan niet vat – op al deze momenten is het van belang dat wie het charisma beleeft, begint met zich opnieuw bewust te worden van het feit dat de bron ervan Gods gratuïteit is. Het probleem begint wanneer men denkt dat de oorsprong van het charisma een interpretatie is, datgene wat ik denk, de manier waarop ik het beleef, waarop ik het begrepen heb, waarop ik het beleefd heb, en niet die doorzichtigheid ten aanzien van Gods gratuïteit die aanvankelijk zuiverder was en die in de stichters een levend getuigenis blijft: zelfs na hun dood blijft hun getuigenis van de gratuïteit van het charisma, wordt het niet minder zuiver, niet minder fris. Waar het nu om gaat is dat wij dit getuigenis niet verraden.

En ik denk dat wij de gratuïteit van het charisma vooral verraden wanneer we bang zijn dat het zal sterven, dat het verloren zal gaan, dat er maar iets hoeft te gebeuren of het verdwijnt, of dat het gegarandeerd moet worden door onze coherentie. Maar God (God zij dank, dank zij Hem!) verrast ons door ons steeds te laten zien dat er een gratuite bron is die vervolgens misschien een manier vindt om zich middels ondenkbare stroompjes te laten zien: zelfs mensen van wie je het het minst zou verwachten, worden op een bepaald moment getuigen van de gratuïteit van het charisma, misschien veel meer dan degenen die de leiding hebben. Zoals in de Kerk: er zijn heiligen die op de meest onverwachte wijze de Kerk terugbrengen naar de zuiverheid van haar oorsprong. Zoals ten tijde van de heilige Catharina van Siëna, die eenvoudige, ongeschoolde vrouw, die een grotere getuige is geworden van de gratuïteit van het charisma van de hele Kerk, dan de paus zelf; en om deze reden heeft de paus naar haar geluisterd. Het is juist dit mysterie dat we niet moeten verraden: de gratuïteit van de bron van het charisma; we mogen die niet verraden met onze angsten, in de eerste plaats, en met ons wantrouwen jegens God, jegens de Kerk, jegens onszelf, jegens deze of gene groep; zulk wantrouwen verduistert het gevoel voor de gratuïteit van het charisma, want daar verraden we werkelijk ook de stichter, verraden we wie zijn leven hiervoor gegeven heeft, wie het gegeven heeft en wie het vandaag geeft, wie het vandaag geeft opdat het charisma zou leven.

Prosperi. Dank je.

‘Jij zei ons dat Marta’s gelovige antwoord niet in haarzelf gezocht moet worden, dat haar geloof niet afhangt van haar eigen kunnen, maar de weerklank is van wat ze ziet. Terwijl het ons lijkt dat ons geloof afhangt van onszelf, alsof het een inspanning is van onszelf. Wat kan ons helpen Marta’s ervaring op te doen?’

Lepori. We moeten kijken naar Jezus. Het geloof groeit in een meegaan met Jezus. Het geloof is je hechten aan Jezus. Ik herinner me dat er in het begin (ik zat nog op de middelbare school) een boekje van Jacques Leclercq rondging, waaruit ik me deze zin herinner: ‘De kern van het geloof is de gehechtheid aan Christus’,⁹⁴ en dat klopt. Ik houd echt van die scène waarin Marta haar geloof uitdrukt terwijl ze naar Christus kijkt, laat weerklinken wat Christus is en haar over zichzelf zegt. Het is geen papegaaiachtige herhaling, maar echt een herhaling vol liefde; het is begrijpen dat het geloof geen dogma is dat ik oplepel, maar mijn ‘ja’ zeggen tegen Christus die mij aankijkt en zich aan mij openbaart als de verrijzenis en het Leven van mijn leven. Daarom moeten we naar Christus kijken, ook onder ons naar Hem kijken, onder ons, in onze gemeenschap, in alle vormen van Zijn aanwezigheid, want daar zien we dat Hij er is, dat Hij echt de Verlosser van de wereld is, net zoals de Samaritaanse vrouw, die tot het geloof gebracht werd juist in haar dialoog met Jezus, die haar liet graven in heel haar eigen leven totdat Hij haar kon zeggen: ‘Ik die met je spreek ben degene die je verlost’.⁹⁵ En dat geldt voor alle ontmoetingen in het Evangelie: het is altijd een blik op Christus die de persoon vervult van geloof, van echt geloof, zozeer dat zelfs de Samaritaanse in de stad gaat zeggen: ‘Ik heb iemand ontmoet die me dit gezegd heeft’, dat wil zeggen ze geeft een geloofsgetuigenis, weliswaar nog onvolwassen, maar ze geeft een geloofsgetuigenis. En dat geldt voor iedereen: het geloof groeit in de ervaring van een gebeurtenis en de gebeurtenis die door het geloof ervaren moet worden is de aanwezigheid van Christus die naar je kijkt, die je bemint en je verlost.

Prosperi. ‘Ik heb de indruk dat er een onderliggende verwarring bestaat die het volgen van Christus laat samenvallen met dingen die gedaan moeten worden, gestes die we moeten organiseren. Wat betekent volgen echt? Hoe begrijp ik of ik in mijn leven echt Christus volg of slechts mijn eigen idee van Christus

⁹⁴ J. Leclercq, *Il problema della fede e gli intellettuali del XX secolo [Het probleem van het geloof en de intellectuelen van de 20^e eeuw]*, Vita e Pensiero: Milaan 1966, p. 10.

⁹⁵ Vgl. Joh 4,26.

volgen aan het volgen ben? Kan ik volgen zonder deel te nemen aan de ‘dingen die gedaan moeten worden’ die het gezelschap mij voorstelt?

Waarom is het voor Johannes’ geloof noodzakelijk het graf binnen te gaan na Petrus, waarom is het noodzakelijk Petrus te volgen?’

Lepori. Volgen betekent niet dingen doen, en evenmin een louter geestelijke relatie met Christus; volgen betekent een persoonlijke aanwezigheid volgen, personen volgen, een Persoon volgen – Christus – in het teken van Zijn persoonlijke aanwezigheid, dat bestaat uit de mensen die Hem gevolgd zijn en die Hij vanaf het begin aangewezen heeft als de belichaming van de mogelijkheid om Hem, na Hem, te blijven volgen, Hem echt te volgen: Petrus, de apostelen, enzovoorts. Altijd. De Kerk is dit teken, en de Kerk volgen is juist dit teken herkennen en erkennen, dat de Kerk de plaats is waar het volgen van Christus gebeurt en belichaamd blijft in persoonlijke relaties. Niemand van ons is Jezus Christus gaan volgen na een verschijning van Jezus Christus, maar juist omdat er personen geweest zijn die hij ontmoet heeft, gezagvolle personen (zelfs in een volkomen eenvoud, zoals ‘mijn’ timmerman die me meer dan veertig jaar geleden de beweging heeft laten ontmoeten), omdat je erkent dat Christus je vraagt om Hem daar te volgen, waardoor er die aantrekkingskracht is, want de Kerk gaat door door aantrekkingskracht, door de aantrekkingskracht van Christus. Wat mij betreft moeten we ons altijd afvragen of we personen aan het volgen zijn en geen dingen, of ons volgen geïncarneerd is in het teken van personen die Christus heeft nagelaten als mogelijkheid om Hem te volgen tot aan de voleinding der wereld. En dat wordt altijd gegarandeerd door Petrus, want het is juist door Petrus hiermee te bekleden en hem te zeggen: ‘Volg mij’ (zodat vervolgens Johannes *hem* kon volgen en daarna duizend anderen hem konden volgen), dat Jezus dit teken ingesteld heeft, deze verificatie van de waarheid van een navolging die het volgen van personen inhoudt die ik niet kies uit sympathie, maar in wie ik uitgekozen ben, waarin de Kerk zich aan mij geeft als plek waar ik werkelijk Christus kan volgen in plaats van mezelf, in plaats van mijn eigen interpretatie of mijn eigen gevoel. Ik weet niet of het duidelijk is zo. Misschien moeten we dit thema nog verder uitdiepen.

Prosperi. Heel mooi wat je hier onderstreept. ‘Ik volg niet omdat ik uitkies, maar omdat ik uitgekozen ben’, want dat fundeert ook het criterium van de te volgen autoriteit, nietwaar? Klopt dat?

Lepori. Ja, want in de ontmoeting met Christus, binnen de ontmoeting met Christus, geeft God ons ook de plaats waar we hem kunnen volgen, want hij laat je geboren worden, maar hij laat je vervolgens niet langs de weg

achter, als een pasgeboren en te vondeling gelegd kind, hij laat je geboren worden in een gezin, hij laat je geboren worden in een gezelschap van personen, en daarna is het duidelijk wie je moet volgen, dat wordt je gegeven. Ik herinner me dat ik vanaf het begin van mijn ontmoeting begreep dat ik moest volgen en gehoorzamen uit liefde voor mezelf, omdat ik die gebeurtenis die mijn hart vervuld had, niet kwijt wilde raken, zelfs niet toen ik na verloop van tijd alle beperkingen begon te zien van de mensen die de ontmoeting aan mij hadden overgebracht. Het is duidelijk, vroeg of laat komt de beperktheid naar boven – want die is er en kan er niet niet zijn – maar ik heb altijd begrepen dat volgen iets goeds voor mij was, en het is wat mij altijd gered heeft: ondanks alles volgen, gehoorzamen, want ik begreep dat ik alleen zo trouw bleef aan wat mij gegeven was, aan de fascinatie van de ontmoeting met Christus die ik meegemaakt had.

Prosperi. Dank je wel.

‘Je zei dat als ik tot degene naast mij zeg: ‘De Meester is hier en hij roept je’, ik dit doorgeef aan de hele wereld. Kun je beter uitleggen hoe dit oecumene wordt, universele verantwoordelijkheid van de gelovigen?’

Lepori. Het echte probleem is een gebeurtenis te laten plaatsvinden en geen doeltreffendheid te berekenen. In de missie, in het getuigenis, in de missie van de Kerk, is het belangrijkste niet de doeltreffendheid, de krachten of de middelen te meten, maar juist een gebeurtenis te laten gebeuren. En het is de methode die begonnen is door de Maagd Maria, met het zuchtje van de vrijheid van Maria die zegt: ‘*Fiat*’ en daarmee aan de hele wereld de gebeurtenis van Christus heeft doorgegeven. Als er één iemand is die aan de hele wereld de gebeurtenis van Christus heeft doorgegeven, dan is het de Maagd, Onze Lieve Vrouw, maar ook Petrus met zijn ‘ja’. Ik kan het alleen maar doorgeven als gebeurtenis, dus als ik het niet ervaar, als ik mezelf niet laat verlossen, dan geef ik het ook niet door aan de hele wereld, dan geef ik de gebeurtenis niet door; dan geef ik een theorie door, een moraal, ik weet niet wat. Als ikzelf niet ervaar dat de Meester hier is en mij roept en mij redt, en het niet meedeel aan wie naast mij staat, dan geef ik de gebeurtenis niet door. De gebeurtenis is als een vuur: ook het vuur van een kleine kaars kan ik doorgeven aan de hele wereld, maar alleen door er mijn buurman mee aan te steken, door het door te geven als vuur, en niet door een bericht te sturen naar Australië dat er in Italië een vlam is. Als er geen contact is, geef ik niets door. En daarom is het van fundamenteel belang de gebeurtenis te beleven met de mensen om me heen, want als ik ze niet beleef met de mensen om me heen, dan betekent dat dat ik ze niet beleef en niet doorgeef als gebeurtenis. Ik weet niet of dit duidelijk is.

Prosperi. Jawel. Feitelijk wordt ons gevraagd om een vuurtje te stoken!

Lepori. Zeker! ‘Vuur ben Ik op aarde komen brengen, en hoe verlang Ik dat het reeds oplaait!’⁹⁶

Prosperi. De volgende vraag was, in haar verschillende verschijningsvormen, het populairst, daarom hebben we ze naar het einde geschoven.

‘Hoe komt het dat de vrijheid gedissocieerd raakt van het verlangen? En wat kan deze breuk helen?’

Je zei dat het hart ontmoet, verlangt, wil omhelzen, maar dat de vrijheid, uit een onbewuste berekening met betrekking tot zichzelf, uit een door spoken geprojecteerde angst, nee zegt, de omhelzing verhindert; en dat deze valse vrijheid, ‘tiran van zichzelf, het hart-kind wegsleurt dat op het punt stond Jezus te omhelzen’, waarbij ze andere wegen en volheden voorstelt die alle vals zullen blijken te zijn. Hoe komt het dat deze valse vrijheid het soms lijkt te winnen van de met Jezus ervaren overvloed? Hoe is het mogelijk hier geen aanstoot aan te nemen en je er niet door te laten blokkeren?’

Lepori. Ik denk dat de erfzonde juist hierin zit, juist in het feit dat er in ons een absurde neiging zit om ons niet te hechten aan het goede, een absurde neiging om ons af te keren van de evidentie van het goede en het mooie, om af te zien van onze vreugde. Deze absurde neiging veroorzaakt een dissociatie tussen vrijheid en verlangen. Het verlangen verlangt enkel Christus, maar er is dit spel van de vrijheid die, vanwege een absurde berekening omtrent de eigen verwezenlijking – absurd want autonoom, vals – niet gehoorzaamt aan het verlangen dat haar de werkelijkheid laat zien die het hart vervult, dat wil zeggen, dat hart losrukt van wat het verlangt. Het is wat Sint-Paulus zegt: ‘Ik doe niet het goede dat ik wil, maar het kwade dat ik niet wil’,⁹⁷ dat wil zeggen hij voelt van binnen deze gewonde vrijheid, gekwetst in haar trots, in haar trotse houding tegenover de wereld, een vrijheid die zich niet voegt naar het verlangen naar iets evident aantrekkelijks, naar een evidente aanwezigheid die je aantrekt, die je fascineert, die je alles geeft. Jezus zegt: ‘Maar jullie willen niet tot mij komen om leven te hebben’,⁹⁸ dat is Jezus’ klacht: ‘Hoe kan dat nu? Ik geef jullie het leven en jullie willen niet tot mij komen, jullie vrijheid kiest ervoor niet tot mij te komen, mij niet te verwelkomen, mij niet te beminnen, mij niet te ontvangen, mij niet te aanvaarden!’

---

⁹⁶ Lc 12,49.

⁹⁷ Rom 7,19.

⁹⁸ Vgl. Joh 5,40.

Maar de aanstoot die wij nemen aan deze neiging van onze vrijheid, is het laatste bolwerk van onze zonde en trots. Het is er het laatste bolwerk van, want het is alsof we zeggen: 'Ik neem hier aanstoot aan en daarom ga ik nog dieper in deze absurde dynamiek van de zonde zitten'.

Wat redt ons hiervan? Juist Gods barmhartigheid, de evidentie dat Hij ons voortdurend komt terugroepen. In de ervaring van heel mijn leven is Christus me, telkens wanneer mijn vrijheid zozeer inzakte dat ze geen antwoord meer gaf, steeds weer komen terugroepen. Het is een blijk van Zijn gratuïteit, van de gratuïteit van Zijn gratuïteit, de gratuïteit van Zijn verlossing, die omdat ze Zijn verlossing is, sterker is dan wij, sterker dan de zonde. Want uiteindelijk luistert Christus, God dank, meer naar het verlangen van ons hart dan naar onze vrijheid: wanneer hij ziet dat onze vrijheid zo gek geworden is dat zij de evidentie van een verlangen, de evidentie van een aantrekkingskracht tegenspreekt, dan zorgt de oneindige barmhartigheid van God ervoor dat Hij ons komt terughalen, zoals Hij met Petrus gedaan heeft, juist omdat Hij uiteindelijk – net zoals we zojuist zeiden – zelfs onze zonde voor ons tot een uiterste kreet om hulp laat worden: 'Red mij!' Christus laat ons graven in onszelf, in onze conditie, en hij zet onze vrijheid met de rug tegen de muur, waardoor ze niet eens meer kan liegen, en dan schreeuwt ze het uit en wordt ze werkelijk vrij: 'Red me!', en dat gebeurt. Ik zeg dat niet omdat ik dat weet, maar omdat we het ervaren; het is een ervaring. Dit voortdurend door God uit onze ellende, onze hoogmoed opgevist worden, is juist het uiterste gelaat van de barmhartigheid van God, zoals de Goede Herder die stad en land afreist om het verloren schaap te gaan zoeken dat zijn eigen leven totaal aan de grond gebracht heeft door ervoor te kiezen zijn vrijheid los te koppelen van het verlangen naar volheid dat zijn hart uitschreeuwt.

Prosperi. Heel mooi dit beeld van de barmhartigheid: Christus luistert meer naar het verlangen van ons hart dan naar onze vrijheid.

De volgende vraag komt verreweg het vaakst terug.

'Ik was heel erg getroffen door de opmerking die je zaterdagmiddag maakte over de aantrekkingskracht en de vrijheid. Je zei dat deze in de wereld elkaars slaven zijn en ik herken me sterk in deze beschrijving. Kun je deze passage verdiepen?'

Op een bepaald moment voegde je daaraan toe dat aantrekkingskracht en vrijheid 'met elkaar versmolten zijn' en velen hebben gevraagd wat je daarmee bedoelde.

Lepori. Het kwam op dat moment bij me op, jullie moeten niet alles als dogma beschouwen!

Prosperi. Ooh! Ik voel me veel beter nu je zegt dat er ook bij jou wel eens zomaar iets uitfloept!

Lepori. Maar ik denk niet dat het onzin is om te stellen dat in de wereld aantrekkingskracht en vrijheid met elkaar versmolten zijn, dat er een fusie-relatie bestaat tussen aantrekkingskracht en vrijheid. Ik geloof dat dit in de christelijke gebeurtenis niet plaatsvindt, dat het niet daarvoor is dat God ons de ervaring van de aantrekkingskracht geeft en ons vrijheid geeft. Het is alsof God tussen die twee een ruimte geschapen heeft. Tussen wat mij aantrekt en mijn vrijheid is er geen versmelting, maar een ruimte van verlangen. Misschien is ‘verlangen’ het derde woord dat er tussen geplaatst moet worden, want het laat ons de zaak beter begrijpen: wanneer vrijheid en aantrekkingskracht versmolten raken, is er geen ruimte meer voor het verlangen, en is er dus geen ruimte meer voor de vrijheid, is er geen ruimte meer voor de vrijheid om een weg af te leggen naar iets anders dan zichzelf. Ik denk dat dit het was wat ik wilde zeggen, want wanneer de aantrekkingskracht en de vrijheid met elkaar versmolten zijn, kunnen ze niet meer...

Prosperi. ...kunnen ze geen spanning opwekken.

Lepori. ...kunnen ze niet meer beslissen, kunnen ze niet meer voor elkaar kiezen, kunnen ze geen ja meer tegen elkaar zeggen, waardoor ze slaven zijn geworden. Zoals bepaalde figuren in de hel van Dante, die ofschoon ze elkaar haten, met elkaar versmolten zijn, zich niet meer van elkaar kunnen losmaken, elkaar alleen nog maar kunnen verslinden. Ik geloof dat het belangrijk is dit te begrijpen, want hierom draait ook alles wat we zeggen over maagdelijkheid en kuisheid: tussen wat mij aantrekt en mijn vrijheid zit een ruimte van verlangen, van keuze, van respect, hetgeen maakt dat de omhelzing echt een handeling van de vrijheid kan zijn en niet iets wat mij afsluit; het is juist een daad van liefde en niet eenvoudigweg een overgave aan een omhelzing die je beknecht, verstikt en uiteindelijk doodt, onderdrukt. Maar dit thema is oneindig, we zullen erover moeten blijven nadenken.

Prosperi. Maar goed dat het er bij je uitfloepte, zeg!

Tot besluit zou ik een vraag willen voorlezen die tegelijkertijd een getuigenis is, van een vriendin uit Charkov, die schrijft:

‘De ervaring van het leven van de beweging heeft me de mogelijkheid gegeven de hele weg van Marta af te leggen waarover je gesproken hebt en het voortdurende verlangen naar Christus te ervaren dat daaruit voortgekomen is. Dankzij deze ervaring zie ik Zijn barmhartigheid elke dag. Maar in deze maanden is het kwaad zo groot geworden, dat het voor de Oekraïners niet meer

gaat over Marta's ontevredenheid maar om het feit dat de mens bestemd is om te sterven. Mijn stad wordt dagelijks gebombardeerd, veel vrouwen hebben hun huizen moeten verlaten, zijn zelfs familieleden kwijtgeraakt, hebben hun mannen naar de oorlog zien gaan. Ze zijn bang, ze lijden, ze voelen haat. Op dit moment zijn er vanwege de belegering van Marioepol vrouwen en kinderen die verhongeren of gewond zijn en verschrikkelijk lijden. Ze zijn levend begraven. Het is alsof Marta's ervaring me voorstelde om me los te maken van mijn werkelijkheid of me tevreden te stellen met de gedachtenis aan Christus. De Oekraïne beleeft op dit moment niet de ervaring van Marta, maar die van Christus die vanaf het kruis uitriep: 'Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten?' En velen van ons weten dat hij niet verlaten was, want wij kennen de verrezen Christus. Maar hoe kunnen we vandaag leven in het alomvattende kwaad, waarin het zelfs Christus moeite kostte om de Vader te zien?'

Lepori. Dit is zeker de vraag, de boodschap die mij het meest provoceert, vanzelfsprekend. Ik moet zeggen dat ik bij het voorbereiden van deze Geestelijke Oefeningen geen moment de pijnlijke kwelling ben vergeten die we allemaal beleven sinds het uitbreken van deze oorlog; en uiteindelijk is het deze kwelling geweest die op de een of andere manier de hele Geestelijke Oefeningen geïnspireerd heeft, want je kunt niets meer beleven zonder hieraan te denken, zonder deze tragedie te delen, dit moment waarop dood en kwaad lijken te winnen. Daarom heb ik, juist denkend aan Oekraïne, de tweede overweging van de Geestelijke Oefeningen willen afsluiten met het tafereel van de schipbreuk van Sint-Paulus, want zo'n oorlog is echt een schipbreuk, niet alleen voor Oekraïne en niet alleen voor Rusland, maar voor heel Europa, voor de hele wereld, een schipbreuk van de mensheid in alle betekenissen van het woord: van de menselijkheid, van het menselijke en van de mensheid, begrepen als alle mensen die vandaag op deze aarde leven. En daarom hielp het mij te zien hoe Sint-Paulus de schipbreuk beleefd heeft. Zeker, Sint-Paulus zei tot zijn metgezellen: 'We zullen het schip niet redden', en dat heeft mij sterk aan het denken gezet, want het is iets waartegen wij wel opstandigheid moeten voelen. Maar hij voegt toe: 'Jullie levens zullen echter gespaard worden'.⁹⁹ En om dat te manifesteren neemt Sint-Paulus – het is ongelooflijk! – brood, zegt dank, breekt en eet het; hij viert de eucharistie te midden van de schipbreuk! En de Christus die hij daarmee opnieuw bevestigt, is zeker degene die we als enige nodig hebben – de Christus van Marta – maar het is de gekruisigde Christus, de Christus die uit de dood is opgestaan, de Christus die (zoals onze vriendin zegt) afgedaald is tot de bodem van het menselijke, namelijk de

⁹⁹ Zie *supra*, p. 65-67.

wanhoop aan God. Jezus heeft willen afdalen tot de bodem, tot de Hel van de menselijke schipbreuk, tot in de wanhoop van de mens die wanhoopt aan God. Hij was het niet die wanhoopte aan de Vader, maar de mens. Jezus is afgedaald om ook onze wanhoop te omhelzen. Zoals hij onze dood omhelsd heeft, heeft hij ook onze wanhoop omhelsd. Daarom rest ons niets anders dan ons af te vragen in hoeverre wij ons ervan bewust zijn wie de Enige noodzakelijke is die ons hart vervult, wie deze mens echt is die ons zegt: ‘Ik ben de verrijzenis en het leven’ en die tevens belooft en zegt: ‘Wie sterft, zal leven’. Het is deze gekruisigde Christus, deze Christus die voor ons sterft, deze oneindige liefde van God die niet buiten de schipbreuk van de wereld staat, er niet onverschillig tegenover staat, erin aanwezig is. Op dit moment is het Jezus die lijdt in Oekraïne, is Hij het die sterft, die verlaten wordt door zijn dierbaren, die verkracht wordt in de vrouwen, Hijzelf is het die alles ondergaat. En wij moeten Hem alleen maar herkennen, wij kunnen alleen maar echt ons ‘ja’ vernieuwen tot Hem op de plek waar wij ons bevinden, in het leven dat we leven, opdat dit zich moge manifesteren aan onze broeders en zusters in Oekraïne, opdat het zich mag manifesteren aan iedereen, ook aan de Russen, juist zoals Degene die dit op het huidige ogenblik beleeft, ondergaat, schipbreuk lijdt met alle mensen. En het is juist omdat Hij het is, dat de schipbreuk overwonnen is, en het is juist omdat Hij er is dat deze dood zal verrijzen, dat dit kwaad overwonnen wordt, niet overheerst, niet het laatste woord zal hebben, al niet meer het laatste woord heeft.

Een vriendin heeft me erop gewezen dat het vandaag de verjaardag is van het overlijden van zowel Takashi Paulus Nagai als de heilige Riccardo Pam-puri: beiden zijn gestorven op 1 mei. Wat een voorzienigheid! Takashi Nagai (over wie ik het gisteren kort gehad heb) beschrijft in het boek waarvoor ik het Voorwoord geschreven heb en dat om redactionele redenen nog niet verschenen is – *Dat wat nooit sterft*, zijn autobiografie – (het is een ongelooflijk getuigenis!) de scène wanneer de bom alles vernietigd heeft en hij geconfronteerd wordt met de verwoesting van zijn hele leven: zijn vrouw, zijn werk, zijn studenten, zijn universiteit, zijn stad, zijn kerk, alles, alles was vernietigd. Hij heeft dan een ogenblik van wanhoop maar krijgt dan als het ware een visioen, hij hoort Jezus die tot hem zegt: ‘Hemel en aarde zullen voorbijgaan, maar mijn woorden zullen nooit voorbijgaan’, dat wil zeggen Jezus geeft hem de zekerheid door dat Hij wint, dat Hij nooit sterft. Vanaf dat ogenblik kiest hij ervoor te leven juist voor dat wat nooit sterft, dat wil zeggen voor Christus, en hij zal de laatste jaren van zijn leven en ziekte doorbrengen (dat weten jullie, je hebt het gelezen) juist door met vreugde, met geloof, datgene te bevestigen wat nooit sterft, te bevestigen dat Christus de verrijzenis en het leven is, op alle mogelijke manieren: schrijvend, in de relatie met zijn twee kinderen, door een

menigte mensen te ontmoeten, door zijn ziekte te offeren; in alles zal hij enkel bevestigen dat Christus de verrijzenis en het leven van de mens is en dat dit het is wat nooit sterft in elke schipbreuk die ons kan overkomen. Wij nu hebben de verantwoordelijkheid om dit te beleven met onze broeders en zusters in Oekraïne, dit 'ja' tegen Christus, dit 'ja' tot de Christus die nooit sterft, dankzij wie dood en kwaad nooit winnen.

Ik kan geen antwoord geven op deze boodschap van onze Oekraïense vriendin; ik wil ze enkel verwelkomen; ik zeg enkel dat ik ze zó wil verwelkomen en beleven, als een boodschap die een beetje de taak wordt die deze Geestelijke Oefeningen mij meegeven voor mijn leven, om mijn leven te leven. Ik kan, wij kunnen niet leven zonder ons bewust te zijn van die kreet die onze vriendin ons heeft overgebracht. Dat is alles.

Prosperi. Bedankt, echt bedankt! We zullen de tijd hebben om al deze dingen te hernemen.

Laten we het *Regina Caeli* bidden.

ONTVANGEN BOODSCHAPPEN

Dierbaren,

Graag wil ik me bij jullie allemaal melden ter gelegenheid van de jaarlijkse Geestelijke Oefeningen. 'Christus, leven van het leven', is, zoals de Denaar Gods monseigneur Luigi Giussani ons geleerd heeft, de wortel van onze consistentie. Niets kan deze stand van zaken wijzigen, zelfs onze zwakheden niet. Laten we dus nederig bedelen om nieuwe ogen, om Hem te kunnen zien in ons bestaan en in onze relaties. Laten we in deze meimaand de Maagd vragen om de eenvoud van hart om het geschenk van de ontmoeting te kunnen erkennen alsmede de taak die eruit voortvloeit: de beweging, de Kerk lief te hebben en er de schoonheid van mee te delen.

Ik zegen jullie in de Heer.

Z.E. Angelo kardinaal Scola

Emeritus aartsbisschop van Milaan

VERZONDEN TELEGRAMMEN

Zijne Heiligheid paus Franciscus

Heiligheid,

Meer dan 40.000 personen – in 94 landen in groepen bijeengekomen voor een videoverbinding – hebben deelgenomen aan de jaarlijkse Geestelijke Oefeningen van de Fraterniteit van CL, waarbij ze hebben gemediteerd over ‘Christus, leven van het leven’. Begeleid door pater Mauro-Giuseppe Lepori – die ons zijn persoonlijk getuigenis heeft aangeboden, als door Christus gegrepen en omgevormde mens – hebben wij, zoals we zijn, naar Jezus gekeken, ons door Hem laten aantrekken, door Hem die ons bereikt heeft binnen een roepingsgezelschap, samen met anderen die besloten hebben Christus te volgen, de enige die noodzakelijk is om te leven, uitputtend antwoord op onze behoefte aan geluk, vrede, broederschap, schoonheid en levensverwezenlijking.

Tijdens deze dagen hebben we de waarde van onze Fraterniteit verdiept, in trouw aan het charisma dat de Geest aan don Giussani geschonken heeft: als een plaats waar we kunnen verifiëren dat Christus Alles is voor het hart van de mens, het fundament van een vriendschap die zonder Hem onmogelijk zou zijn, waardoor ook wij kunnen zeggen: ‘*Hij, Christus, is het leven van mijn leven*’ (don Giussani).

Met een hart vol dankbaarheid voor Uw apostolische zegen, in de behoefte voortdurend door Petrus in ons geloof bevestigd te worden, vragen wij U ons naar uw goeddunken te gebruiken om ons mee te laten werken aan Christus’ verlossingswerk, in het besef dat het christendom niet door proselitisme wordt meegedeeld – hoe dikwijls hebt U ons daar niet aan herinnerd! – maar door aantrekking.

Nog verantwoordelijker voor onze eenheid in de relatie tot elk mensenhart dat we ontmoeten, en bezielde door de Caritas die alle dingen nieuw maakt, blijven we bidden voor U, onwankelbaar getuige van de levende Christus, die in deze tijd van oorlog de enige bron van ware vrede is.

Davide Prospero

Zijne Heiligheid emeritus paus Benedictus XVI

Heiligheid,

Tijdens de Geestelijke Oefeningen van de Fraterniteit van CL – via videoverbinding gevolgd door meer dan 40.000 mensen over de hele wereld – hebben we de ervaring beleefd van de ontmoeting met de levende Christus. De overwegingen van pater Mauro-Giuseppe Lepori over het thema ‘Christus, leven van het leven’ (don Giussani) stelden ons in staat te kijken naar Christus die onze menselijkheid tegemoetkomt die enkel Hem nodig heeft, de Enige noodzakelijke. In Zijn gezelschap kunnen wij een menselijke weg gaan, voor het welzijn van de beweging, de Kerk en de wereld.

We vragen Onze Lieve Vrouw om uw dagen te vullen met vrede en vreugde en U om een gebed voor de weg van onze Fraterniteit.

Davide Prospero

Z.E. Kevin Joseph kardinaal Farrell

Prefect van het Dicasterie voor de leken, het gezin en het leven

Eminentie,

Meer dan 40.000 personen – verbonden vanuit de hele wereld – hebben deelgenomen aan de Geestelijke Oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, om te mediteren over het thema ‘Christus, leven van het leven’, een uitspraak van don Giussani die pater Mauro-Giuseppe Lepori in zijn overwegingen verdiept heeft, waarbij hij er ons van getuigd heeft hoe de ontmoeting met Christus een nieuwheid is die het bestaan verandert van wie Hem verwelkomt en volgt als de Enige die noodzakelijk is om te kunnen leven.

We hervatten onze weg met het verlangen steeds verantwoordelijker te worden voor het charisma, waarbij we alles wat we uit genade zijn, in de handen van Petrus leggen, opdat hij ons geloof mag bevestigen, om met de stoffelijkheid van ons bestaan mee te werken aan het leven van de Kerk, teken van hoop voor al onze medemensen.

Terwijl we U om een gebed vragen voor onze weg, vertrouwen we uw taak om de weg van de leken gelovigen te begeleiden, toe aan Onze Lieve Vrouw.

Davide Prospero

Z.E. Gualtiero kardinaal Bassetti
Voorzitter van de Italiaanse Bisschoppenconferentie

Eminentie,

Meer dan 40.000 personen in de hele wereld – en vooral in Italië – hebben deelgenomen aan de jaarlijkse Geestelijke Oefeningen van de Fraterniteit van CL, die ook dit jaar plaatsvonden via een videoverbinding. Het thema ‘Christus, leven van het leven’ (don Giussani) gaf ons de gelegenheid om, begeleid door pater Mauro-Giuseppe Lepori die de overwegingen heeft gehouden, ons er meer van bewust te worden dat Christus ons noodzakelijk is om te kunnen leven en dat enkel Zijn aanwezigheid nu, beantwoordt aan de oneindige behoefte van ons hart.

Trouw aan het ontvangen charisma en ten diepste verbonden met Petrus, blijven we wandelen, ondergedompeld in het leven van de Kerk die in Italië is, om mee te werken aan de mededeling van het geloof aan al degenen die we ontmoeten en die, al is het onbewust, erop wachten Degene te ontmoeten die het leven vervult met vreugde en vrede.

Terwijl we bidden voor uw persoon, vragen we U onze weg te blijven begeleiden met uw vaderlijke caritas.

Davide Prosperi

Z.E. Angelo kardinaal Scola
Emeritus aartsbisschop van Milaan

Beste Angelo,

Dankbaar voor je boodschap, werden we tijdens deze dagen van Geestelijke Oefeningen vervuld van stilte tegenover het opnieuw gebeuren van ‘Christus, leven van het leven’, die ons bereikt heeft middels het getuigenis van pater Mauro en van zijn ‘ja’ tegen de aanwezige gebeurtenis, die het aantrekkelijk maakt te leven zoals hij en zoals Jezus. En bedankt dat je ons eraan herinnert hebt dat geen enkele broosheid onze nederige zekerheid kan aantasten dat Hij het fundament van onze consistentie is, tegenover alles en iedereen.

Terwijl we voor jou bidden tot Onze Lieve Vrouw, vragen we je om de hele Fraterniteit in je hart te houden.

Davide Prosperi

DE KUNST IN ONS GEZELSCHAP

door *Giovanna Parravicini*

(Hulp bij het lezen van de beelden uit de kunstgeschiedenis die te zien waren tijdens het beluisteren van de klassieke muziekstukken bij het betreden en het verlaten van de zaal)

‘Kunst loopt vooruit op iets van het eeuwige’, riep don Giussani ons tijdens de Geestelijke Oefeningen van de Fraterniteit van 1994 in herinnering. Weinig kunstvormen bieden ons zo’n onmiddellijk getuigenis van deze bewering als de icoon, een venster op het oneindige. Een opvoedingsweg van de blik, die begint bij het herlezen van de heilsgeschiedenis, om uit te komen bij de beschouwing van het goede gelaat van het Mysterie, als doel van het leven.

1. *Ontvangenis van de Moeder Gods*, 1294-1295, fresco, Noord-Macedonië, Ohrid, Panagia Peribleptos
2. *Ontvangenis van de Moeder Gods*, 18^e eeuw, Rusland, Museum van Soligalitsj (Kostroma)
3. *Ontvangenis van de Moeder Gods*, 17e eeuw, Rusland, Museum van Decoratieve Kunst van Archangelsk
4. *Geboorte van de Moeder Gods*, 1314, Servië, Klooster van Studenica
5. *Geboorte van de Moeder Gods*, 16^e eeuw, Rusland, Moskou, Vorobjov-collectie
6. *Opdracht van Maria in de Tempel*, 16^e eeuw, Rusland, Kunstmuseum van Vladimir-Soezdal
7. *Opdracht van Maria in de Tempel*, 14e eeuw, Rusland, school van Novgorod, Sint-Petersburg, Russisch Staatsmuseum
8. *Boodschap aan Maria van Oestjoeg*, 12^e eeuw, Rusland, Moskou, Tretjakov-Staatsgalerij
9. *Boodschap aan Maria*, 15^e-16^e eeuw, Rusland, Kunstmuseum van Vladimir-Soezdal
10. *Boodschap aan Maria*, 16^e eeuw, Rusland, Kunstmuseum van Vladimir-Soezdal
11. Dionysius, *Visitatie* (Maria ontmoet Elisabet), 1502, fresco, Rusland, Klooster van Ferapont, kerk van de Geboorte van de Moeder Gods
12. *Geboorte van Christus*, 1192, Cyprus, Lagoudera
13. *Geboorte van Christus*, 1410-1430, Rusland, werkplaats van Roeblov, Moskou, Tretjakov-Staatsgalerij
14. Andrej Roeblov, *Aartsengel Michaël* (uit de *Deësis* van Zvenigorod), 1410-1420, Rusland, Moskou, Tretjakov-Staatsgalerij
15. *Moeder Gods Hodigitria*, 1260-1270, Servië, Klooster van Chilandari, Athos
16. *Moeder Gods Hodigitria*, 9^e-13^e eeuw, Georgië, Tbilisi, Nationaal Kunstmuseum Amiranashvili

17. *Moeder Gods Hodigitria*, 14^e eeuw, Noord-Macedonië, Ohrid, Iconengalerij
18. *Moeder Gods van de Tederheid*, 16^e eeuw, Rusland, Kunstmuseum van Vladimir-Soezdal
19. *Moeder Gods Arakiotissa*, 12^e eeuw, Cyprus, Lagoudera
20. *Opdracht van Jezus in de Tempel*, 12^e eeuw, Cyprus, Lagoudera
21. *Opdracht van Jezus in de Tempel*, 15^e-16^e eeuw, Rusland, school van Novgorod, Staatsmuseum van Architectuur en Schone Kunsten van Novgorod
22. *Opdracht van Jezus in de Tempel*, 17^e eeuw, Rusland, Jaroslavl, Kunstmuseum
23. *Jezus te midden van de wetsgeleerden*, 15^e-16^e eeuw, Rusland, school van Novgorod, Staatsmuseum van Architectuur en Schone Kunsten van Novgorod
24. *Jezus te midden van de wetsgeleerden*, 16^e eeuw, Rusland, Museum van Pskov
25. *Doopsel*, 15^e-16^e eeuw, Rusland, school van Novgorod, Staatsmuseum van Architectuur en Schone Kunsten van Novgorod
26. *Doopsel*, 1408, Rusland, school van Moskou, Sint-Petersburg, Russisch Staatsmuseum
27. *Sint-Jan de Voorloper met taferelen uit zijn leven*, 16^e eeuw, Rusland, Museum van Rostov
28. *Christus Pantokrator*, 1260-1270, Servië, Klooster van Chilandari, Athos
29. *Christus Pantokrator*, 1192, Cyprus, Panagia-tou-Arakakerk, Byzantijns Museum van Nicosia
30. *Christus Pantokrator*, 13^e-14^e eeuw, Georgië, kerk van Sint-Joris, dorp Svipi
31. Andrej Roeblov, *Verlosser* (uit de *Deësis* van Zvenigorod), 1410-1420, Rusland, Moskou, Tretjakov-Staatsgalerij
32. Theophanes de Griek, *Gedaanteverandering*, ca. 1403, Rusland, Moskou, Tretjakov-Staatsgalerij
33. *Gedaanteverandering*, 1470-1480, Rusland, school van Novgorod, Staatsmuseum van Architectuur en Schone Kunsten van Novgorod
34. *Christus Pantokrator*, 6e eeuw, Egypte, Klooster van Sint-Catharina van de Berg Sināi
35. *Opwekking van Lazarus*, 15e-16e eeuw, Rusland, school van Novgorod, Staatsmuseum van Architectuur en Schone Kunsten van Novgorod
36. *Intocht in Jerusaleem*, 15e-16e eeuw, Rusland, school van Novgorod, Moskou, privécollectie
37. *Intocht in Jerusaleem*, ca. 1430, Rusland, school van Novgorod, Moskou, Tretjakov-Staatsgalerij
38. *Voetwassing*, 1509, Rusland, school van Novgorod, Staatsmuseum van Architectuur en Schone Kunsten van Novgorod
39. *Laatste Avondmaal*, 16e eeuw, Rusland, school van Rostov-Soezdal, Moskou, Tretjakov-Staatsgalerij
40. *Gemeenschap van de Apostelen*, 1520-1530, Rusland, Moskou, privécollectie
41. *Taferelen uit de Passie* (*Laatste Avondmaal*, *Voetwassing*, *Gebed in de Hof van Olijven*, *Judas' verraad*), 15e-16e eeuw, Rusland, school van Novgorod, Staatsmuseum van Architectuur en Schone Kunsten van Novgorod
42. *Taferelen uit de Passie* (*Geseling van Christus*, *Christus bespot*, *Beklimming van*

- Calvarië, Kruisiging*), 15^e-16^e eeuw, Rusland, school van Novgorod, Staatsmuseum van Architectuur en Schone Kunsten van Novgorod
43. *Beklimming van Calvarië*, ca. 1497, Rusland, Moskou, Roeblov-museum
  44. *Niet door mensenhanden gemaakte Verlosser*, 12^e eeuw, Rusland, Moskou, Tretjakov-Staatsgalerij
  45. *Kruisiging*, 11^e-12^e eeuw, Georgië, dorp Svipi
  46. *Kruisiging*, 1208-1209, Servië, Klooster van Studenica
  47. Dionysius, *Kruisiging*, 1500, Rusland, Moskou, Tretjakov-Staatsgalerij
  48. *Kruisafneming*, 15^e eeuw, Rusland, school van het Noorden, Moskou, Tretjakov-Staatsgalerij
  49. *Bewening van Christus*, 1164, Noord-Macedonië, Gorno Nerezi, kerk van Sint-Panteleimon
  50. *Bewening van Christus*, ca. 1140, Rusland, Pskov, Klooster van Mirozj
  51. *Nederdaling ter helle met heiligen*, 15^e eeuw, Rusland, school van Pskov, Staatsmuseum van Architectuur en Schone Kunsten van Pskov
  52. *Nederdaling ter helle*, 1502, Rusland, werkplaats van Dionysius, Sint-Petersburg, Russisch Staatsmuseum
  53. *Nederdaling ter helle*, 14^e eeuw, Rusland, school van Moskou, Moskou, Tretjakov-Staatsgalerij
  54. *De vrouwen bij het lege graf*, voor 1228, Servië, Mileševo
  55. *De vrouwen bij het lege graf*, ca. 1140, Rusland, Pskov, Klooster van Mirozj
  56. *Thomas' ongelooft*, 15^e-16^e eeuw, Rusland, school van Novgorod, Staatsmuseum van Architectuur en Schone Kunsten van Novgorod
  57. *Thomas' ongelooft*, 16^e eeuw, Rusland, Museum van Decoratieve Kunst van Archangelsk
  58. *Hemelvaart*, 1410-1420, Rusland, werkplaats van Roeblov, Moskou, Tretjakov-Staatsgalerij
  59. *Hemelvaart*, 1542, Rusland, school van Novgorod, Staatsmuseum van Architectuur en Schone Kunsten van Novgorod
  60. *Pinksteren*, 15^e-16^e eeuw, Rusland, school van Novgorod, Staatsmuseum van Architectuur en Schone Kunsten van Novgorod
  61. *Ontslapenis van de Moeder Gods*, 1263-1268, Servië, Sopočani
  62. *Ontslapenis van de Moeder Gods*, 1470-1480, Rusland, school van Novgorod, Staatsmuseum van Architectuur en Schone Kunsten van Novgorod
  63. *Moeder Gods van de Tederheid*, 15^e eeuw, Rusland, Kunstmuseum van Vladimir-Soezdal
  64. *Moeder Gods van de Tederheid van Vladimir*, 12^e eeuw, Byzantium, Moskou, Tretjakov-Staatsgalerij
  65. *Moeder Gods (van het Teken)*, ca. 1224, Rusland, Moskou, Tretjakov-Staatsgalerij
  66. Dionysius, *Moeder Gods Hodigitria*, 1482, Rusland, Moskou, Tretjakov-Staatsgalerij
  67. *Synaxis van alle heiligen*, 16e eeuw, Rusland, Museum van Rostov
  68. Andrej Roeblov, *Drie-eenheid*, 1425-1427, Rusland, Moskou, Tretjakov-Staatsgalerij

Inhoud

BOODSCHAP VAN PAUS FRANCISCUS	3
-------------------------------	---

Vrijdagavond 29 april

INLEIDENDE GROET	5
------------------	---

INLEIDING – <i>‘Slechts één ding is nodig’</i>	10
--	----

Zaterdagochtend 30 april

EERSTE OVERWEGING – <i>‘Je wordt geboren in de ontmoeting, je groeit in de navolging’</i>	23
---	----

Zaterdagmiddag 30 april

TWEEDE OVERWEGING – <i>‘De Meester is hier en hij roept je’</i>	45
---	----

Zondagochtend 1 mei

ASSEMBLEE	69
-----------	----

ONTVANGEN BOODSCHAPPEN	89
------------------------	----

VERZONDEN TELEGRAMMEN	90
-----------------------	----

DE KUNST IN ONS GEZELSCHAP	93
----------------------------	----

